

”Kuplahan se käsite on”

*Luova talous luovien alojen parissa työskentelevien
puheessa*

Inka Reijonen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Viestinnän oppiaine
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2012

Tiedekunta/Osasto □ Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos □ Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä□□□Författare – Author Inka Reijonen			
Työn nimi□□ Arbetets titel – Title "Kuplahan se käsite on" – Luova talous luovien alojen parissa työskentelevien puheessa			
Oppiaine □ Läroämne – Subject Viestintä			
Työn laji□□ Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika□□ Datum – Month and year joulukuu 2012	Sivumäärä□□ Sidoantal – Number of pages 84
Tiivistelmä□□ Referat – Abstract			
<p>Pro gradu-tutkielman aiheena on luovan talouden käsite. Luova talous on noussut esiin ensin tieteellisessä ja nytemmin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja strategiapuheessa 2000-luvun aikana. Luovan talouden käsitteen merkityssisältö ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, saati vakiintunut osaksi arkista kielenkäyttöä. Työn tavoitteena onkin tuoda melko teoreettisen luovan talouden keskustelun rinnalle empirisiä näkökohtia.</p> <p>Tutkielmassa luovan talouden käsitettä tarkastellaan merkitysjärjestelmänä, jossa käsitteen merkitys muodostuu suhteessa siihen liittyviin teoreettisiin avainkäsitteisiin (termi), konkreettisiin havaintotodellisuuden ilmiöihin (tarkoite) sekä ilmiölle annettuihin yksilöllisiin merkityksiin (määritelmä). Luovan talouden avainkäsitteitä ja konkreettisia havaintotodellisuuden ilmiöitä tarkastellaan työssä teoreettisen tutkimuskirjallisuuden, Howkins (2001), Florida (2002), Wilenius (2004), O'Connor (2010), avulla. Luovaan talouteen liittyviä avainkäsitteitä ovat tutkielmassa muun muassa luovuus, luovat toimialat, innovaatiotoiminta sekä luova ekosysteemi. Havaintotodellisuuden ilmiöinä nostetaan puolestaan esiin mm. talouden immaterialisoituminen, kulutustottumusten muutokset sekä kulttuuri- ja luovien alojen kasvanut taloudellinen merkitys. Teoreettisen kirjallisuuden rinnalla tarkastellaan luovalle taloudelle annettuja yksilöllisiä merkityksiä empirisen aineiston avulla.</p> <p>Tutkielman empirinen aineisto koostuu yhteensä 7 teemahaastattelusta. Haastateltavaksi valittiin henkilöitä, jotka ovat osallisia luovan talouden ilmiössä sekä työnsä että asemansa puolesta: haastateltavat työskentelevät kaikki kulttuuri- ja luovien toimialojen parissa, joka on luovan talouden ydintä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Litteroitua aineistoa analysoitiin laadullisesti teemoittelun avulla. Haastatteluaineiston analyysin avulla vastataan kysymyksiin 1) miten haastattelupuhe suhteutuu luovaan talouteen liittyviin ilmiöihin ja käsitteisiin sekä 2) millaisia edellytyksiä tai esteitä suomalaiselle luovan talouden ekosysteemille haastattelupuheessa muodostuu.</p> <p>Käsitys luovaan talouteen liittyvistä yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja taloudellisista ilmiöistä on sekä teoreettisen kirjallisuuden että haastatteluaineiston perusteella melko yhtenäinen. Haastatteluaineiston suhde luovan talouden avainkäsitteisiin ja niistä käytyyn keskusteluun on kuitenkin avoimen kriittinen. Haastateltavat yhdistävät luovan talouden avainkäsitteineen osaksi yhteiskunnallisten eliittien katteetonta puhetta luovuuden uusista merkityksistä. Haastatteluaineiston perusteella luovan talouden ekosysteemin tiellä on myös yleiseen asenneilmastoon ja ilmapiiriin liittyviä tekijöitä. Aineistosta nousee esiin erityisesti talouden sekä hallintokoneiston määräävä rooli: haastateltavien mukaan talous ja yhteiskunnallinen päätöksenteko kontrolloivat ja ohjaavat luovan talouden ilmiötä ylhäältä käsin. Toisaalta myöskään haastatellut luovien toimialojen edustajat eivät näytä esimerkkiä avoimesta ja arvostavasta yhteistyökulttuurista. Tutkielman perusteella voidaan todeta, että luova talous vaatisi toimia ennen muuta sen keskeisten käsitteiden ja eri toimijaryhmien välisen vuoropuhelun avaamiseksi. Avoimen toimiala- ja sektorirajoja ylittävän keskustelun ohella tarvittaisiin tieteellistä tutkimustyötä luovaan talouteen liittyvien keskeisten käsitteiden määrittelemiseksi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords luova talous, luovat toimialat, innovaatiot, innovaatiotoiminta			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisältö

Johdanto	1
Teoreettinen viitekehys	6
Globaalin talousrakenteen murros	6
Luova talous	7
<i>Kulttuuri- ja luovat alat luovan talouden ytimessä</i>	9
<i>Talouden ”kulttuuristuminen”</i>	13
<i>Kohti monialaista hybriditaloutta</i>	14
Suomalaisen yhteiskunnan murros: tietoyhteiskunnasta kohti luovaa Suomea	18
Aineiston esittely sekä tutkimus- ja analyysimenetelmät	22
Luova talous merkitysjärjestelmänä	22
Aineiston esittely	25
<i>Aineiston variaatio ja edustavuus</i>	25
<i>Aineiston keruu ja analyysitavat</i>	27
Aineiston analyysi	31
Yhteenveto: ristiriitainen luova talous	54
Luova talous haastattelupuheessa	56
Luovan talouden ilmiö	56
Muutoksen puhe	61
Kotimainen luovan talouden ekosysteemi	66
Johtopäätökset	71
Liitteet	77
Liite 1	77
Lähdeluettelo	79

Johdanto

Pro gradu -tutkielmani aiheena on luovan talouden käsite. Luova talous on moniulotteinen ilmiö, jonka merkityssisältö ei ole yksiselitteinen, saati vielä vakiintunut. Käsite onkin melko tuore: se on noussut esiin ensin tieteellisessä ja sittemmin julkisessa keskustelussa 2000-luvun aikana (ks. esim. Howkins 2007 & Florida 2002). Kyseisen käsitteen käsitehistoriallinen tutkimus on mielestäni paitsi mielenkiintoista, myös tärkeää: nykykäsitteenä se kertoo ajastamme (ks. Hyvärinen et al. 2003).

Tarkastelen työssäni luovan talouden käsitettä merkitysjärjestelmänä, jossa käsitteen merkitys muodostuu suhteessa siihen liittyviin teoreettisiin avainkäsitteisiin ja konkreettisiin havaintotodellisuuden ilmiöihin. Luovan talouden lähikäsitteitä edustavat työssäni muun muassa *luovuus*, *luovat toimialat* ja *luova ekosysteemi*; ilmiöitä esimerkiksi talouden immaterialisoituminen, muutokset kulutustottumuksissa sekä kulttuuri- ja luovien alojen kasvanut taloudellinen merkitys.

Luovan talouden ilmiö kiinnostaa minua tutkimuskohteena. Tutkimusintressi ilmiötä kohtaan on herännyt osaltaan siitä hämmennyksestä, avoimista kysymyksistä ja jännitteistä, joita olen työelämässä kohdannut. Tutustuin itselleni uudenlaiseen ajatteluun taiteen ja kulttuurin taloudellisista ulottuvuuksista ja potentiaalista työskennellessäni luovien alojen agentuuritoimistossa. Luova talous tuli kuitenkin konkreettisemmin osaksi työtäni nykyisessä työssäni opetus- ja kulttuuriministeriön koordinoimassa Luova Suomi -hankkeessa. Luova Suomi -hankkeen tavoitteena on ”vahvistaa luovia toimialoja sekä tehdä tunnetuksi niiden merkityksiä ja mahdollisuuksia osana uudistuvaa taloutta.” Kyseessä on hankke, jonka avulla opetus- ja kulttuuriministeriö pyrkii edistämään luovalle taloudelle suotuisan asenneilmaston syntymistä.

Käyn seuraavaksi hieman läpi luovan talouden ilmiöön liittyviä taustoja sekä esitelen tutkimusasetelmani ja työni etenemisen.

Koko länsimainen maailma on muuttunut viimeisten vuosikymmenien aikana hämmentävän nopealla vauhdilla. Globalisoituminen ja tietoteknologian huima kehitystahti ovat kyseenalaistaneet perinteisen ajasta ja paikasta riippuvaisen kommunikaation. Marshall McLuhanin (1962, 1964) sanoin voidaan puhua globaalista *maailmankylästä*: kansallisvaltiolliset ja muut ihmiselämää ennen määritelleet perinteiset rakenteet ovat menettäneet merkitystään. (ks. myös esim. Castells 1996.)

Lashin ja Urryn (1994) mukaan globaalit tietoverkot ovat korvanneet perinteiset rakenteet ihmisen merkityksellisyyden lähteenä. On mahdollista puhua koko ihmiselämän ja taloudellisten rakenteidemme virtualisoitumisesta: yhä merkittävämpi osa sosiaalisesta todellisuudesta saa muotonsa abstrakteissa tietoverkoissa. Muutosta, jossa sosiaalisesta todellisuudesta on tullut yhä aineettomampaa, on kuvattu *immaterialisoitumisena*. (ks. mm. Castells 1996; Drucker 1969, Jensen 1999.) Ilmiötä havainnollistaa muun muassa sosiaalisen median yhteisöpalvelun Facebookin maailmanlaajuinen suosio: digitaalisen maailman muutoksia mittavan comScoren mukaan Facebook-sivustolla oli kesäkuussa 2008 jopa 132,105 miljoonaa käyttäjää (comScore 2008). Yhteisöpalvelu Facebookista onkin tullut merkittävä sosiaalisen todellisuutemme rakentaja, merkityksellistäjä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen väline.

Maailman muuttuessa myös tarpeemme kuluttajina ovat muuttuneet. Perinteisten rakenteiden menetettyä merkitystään ja maailman muututtua yhä ennalta arvaamattommaksi, ihmiset ovat alkaneet etsiä uudenlaista merkityksellisyyttä kulutustottumuksiensa kautta. Kaipaamme elämyksiä, käsin kosketeltavia ja tunteita ravistelevia kokemuksia vastineeksi ympäröivän maailman mielettömyydelle. (Jensen 1999.)

Globalisoituminen, sosiaalisen todellisuuden virtualisoituminen, kulutustottumuksien muutokset ja lopulta talouden immaterialisoituminen ovat luoneet uusia mahdollisuuksia taiteellisen ja kulttuurisen palvelu- ja liiketoiminnan kasvulle. Pääosin digitaalisilla alustoilla jaettavista luovien alojen tuotteista, palveluista ja osaamisesta on tullut yhä merkittävämpiä, myös taloudellisesti. Luovien alojen taloudellinen potentiaali onkin nyttemmin jo laajemmin tunnustettu: mitä erilaisimmat toimijat ovat huomanneet, että niiden arvo muodostuu niihin liittyvistä kulttuurisista merkityksistä. (Lash & Urry 1994; Hesmondhalgh 2002, O'Connor 2010; Wilenius 2004.)

Keskustelu luovan osaamisen uudenlaisista merkityksistä osana uudistuvaa taloutta on kulminoitunut 2000-luvun alkupuolella pintaan nousseeseen *luovan talouden* käsitteeseen (ks. Coy 2000; Howkins 2001 & Florida 2002). Luovalle taloudelle ei ole olemassa yksiselitteistä ja yleisesti tunnustettua määritelmää. Yleisimmin sitä on kuitenkin kuvailtu kaksiosaisesti: Luovien alojen tuotteiden ja palveluiden taloudellinen merkitys kasvaa, toisaalta niille tyypillistä osaamista hyödynnetään yhä enemmän myös muilla toimialoilla. Siirrytään monialaisen yhteistyön mahdollistamaan innovaatiotalouteen, jonka keskeisin pääoman muoto on immateriaalinen *luovuus*. (emt.)

Keskustelu luovasta taloudesta on rantautunut myös kotimaahan. Luova talous on ollut näkyvästi esillä erityisesti hallinnollisen Suomen strategiatyössä. Useiden poliittisten ja julkisten toimijoiden, kuten opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön strategiset linjaukset ja toiminnot ovat tukeneet Suomen kehittämistä kohti uuvaa taloutta. (Wilenius 2004, Inkinen 2006; Leppihalme 2006 & Bruun et. al 2009.) Pääministeri Jyrki Katainen kuvaili talouden murrosta Musiikkitalon avajaisissa Helsingissä 31.8.2011 seuraavalla tavalla:

”Elämme luovassa taloudessa. Kulttuurin ja taiteen merkitys myös taloudellisen lisäarvon lähteenä kasvaa. Uusia innovaatioita syntyy erilaisten alojen koostamispinnoissa, joissa kulttuurin ja muiden alojen välillä on aitoa ja ennakkoluulo-

tonta vuorovaikutusta. ... Suomessa on tehty tietoinen valinta siitä, että kulttuurin tukeminen on julkisen vallan keskeinen tehtävä” (Katainen 2011).

Palatkaamme vielä hetkeksi Facebookin pariin. Sosiaalisen median yhteisöpalvelu Facebook listautui teknologiapörssi Nasdaqiin 18. toukokuuta 2012. Pörssiin listautuminen sai kuitenkin jo alkumetreillä dramaattisia käänteitä. Facebookin osakkeen kurssi romahti toisena kaupankäyntipäivänä: vain muutamassa tunnissa Facebookin markkina-arvosta katosi jopa 15 miljardia dollaria. (ks. mm. Facebookin osake laski roimasti toisena pörssipäivänä 2012.) Facebookin osakekursin suunta ei sinällään ole työni kannalta oleellinen. Huomionarvoista on kuitenkin Facebookin taloudellisen arvon mittaamisen haasteellisuus. Facebookin pääoma ei ole materiaalista, vaan immateriaalista, ennen muuta palvelun käyttäjiin liittyvää tietoa. Facebookin osakekurssin vaihtelu osoittaakin, kuinka vaikeaa on osoittaa aineettoman pääoman taloudellista arvoa.

Tapahtumasarja on kuvaava myös luovan talouden kannalta. Kuten Facebookin pörssiin listautumiseen, myös luovaan talouteen liittyy runsaasti odotuksia. Teoreettisista tutkimuskirjallisuutta luovasta taloudesta on julkaistu jo jonkin verran (ks. mm. Howkins 2001 & 2007; Florida 2002; Wilenius 2004), selvityksiä ja julkilausumia luovien alojen taloudellisesta potentiaalista ja luovasta taloudesta sitäkin enemmän (ks. mm. OKM:n ja TEM:n julkaisut). Luovan talouden empiirinen havaitseminen, saati tieteellinen ”todistaminen” on kuitenkin vähintäänkin haastavaa. Tieteellisesti ei voida todeta, että luova talous olisi vielä yleisesti hyväksytty havaintotodellisuuteemme liittyvä ilmiö.

Luovan talouden ilmiön empiiriselle tutkimukselle onkin mielestäni selkeä tarve: melko teoreettisen keskustelun rinnalle tulisi tuoda empiirisiä näkökohtia. Pro gradu -työni vastaa omalta osaltaan tähän tarpeeseen. Työni tavoitteena on ymmärtää luovan talouden moniselitteistä ilmiötä merkitysjärjestelmänä. Tuon työssäni rinnakkain ja keskusteluyhteyteen luovaan talouteen liittyvät teoreettiset määritelmät ja käsitteet, havaintotodellisuuteemme ilmiöt, sekä luovan talouden ajatukselliset määritelmät eli ilmiölle annettut yksilölliset merkitykset. (ks.

Eskola & Suoranta 1998, 75.) Luovan talouden tutkiminen on mielestäni tärkeää, sillä ilmiössä on lopulta kyse laajemmista yhteiskunnallisista, taloudellista ja sosiokulttuurisista muutoksista, jotka vaikuttavat tulevaisuutemme suuntaan.

Olen koonnut työni empiirisen aineiston suorittamalla yhteensä 7 teemahaastattelua. Haastateltavani ovat osallisia luovan talouden ilmiössä sekä työnsä että asemansa puolesta: He työskentelevät kaikki tavalla tai toisella kulttuuri- ja luovien toimialojen parissa, joka on luovan talouden ydintä. Analysoin haastattelupuhetta suhteessa työn teoriaosuudessa esiteltäviin luovaan talouteen liittyviin lähikäsitteisiin ja ilmiöihin. Lisäksi pohdin millaisia edellytyksiä kotimaiselle luovan talouden ekosysteemille aineiston näkökulmasta muodostuu. Tutkimuskysymykseni on esitelty ohessa alla:

- 1) Miten haastattelupuhe suhteutuu luovaan talouteen liittyviin ilmiöihin ja käsitteisiin?
- 2) Millaisia edellytyksiä tai esteitä suomalaiselle luovan talouden ekosysteemille haastattelupuheesta muodostuu?

Työni etenee seuraavaksi teoreettiseen katsaukseen. Teoriaosuudessa käsittelen luovaan talouteen liittyviä avainkäsitteitä ja ilmiöitä aihepiirin keskeisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Teorialukua seuraa aineiston sekä tutkimus- ja analyysimenetelmien esittely, jonka jälkeen siirryn aineiston analyysiin. Analyysiluvun jälkeen tarkastelen tehtyjä havaintoja tutkimuskysymysteni valossa: solmin analyysin langan päät yhteen ja vastaan tutkimuskysymyksiini. Lopuksi tarkastelen aineiston analyysin kautta syntyneitä tutkimustuloksia ja pohdin millaisia johtopäätöksiä näiden tulosten valossa voidaan tehdä.

Teoreettinen viitekehys

Globaalin talousrakenteen murros

Suomi ja koko läntinen maailma on muuttunut hämmäyttävän nopealla vauhdilla muutaman viimeisen vuosikymmenen aikana. Koko talouden dynamiikka on muuttunut pääoman, ihmisten, tiedon ja tavaroiden globaalin liikkuvuuden myötä. Globalisaatiokehitys on vaikuttanut muun muassa perinteisten organisatiorakenteiden purkamiseen, kulutuksen, tuotannon ja jakelun ja toimintojen kansainvälistymiseen sekä kansantaloudellisen ohjauksen kaventumiseen. Samalla julkistalouden rooli kilpailukyvyyn ja kasvun edistäjänä on korostunut. (Castells 1996; Heiskala & Luhtakallio 2006, 10; Wilenius 2004, 22.)

Globalisaatiokehitystä on vauhdittanut informaatio- ja kommunikaatioteknologian huikea kehitystahti. Globaalien tietoverkkojen ja uusien tietoteknisten laitteiden ja sovellusten kehittyminen on mahdollistanut ajasta ja paikasta riippumattoman aiempaa tiiviimmän verkottumisen: erityisesti World Wide Webin käyttöönoton myötä voidaan puhua globaalista maailmankylästä (ks. McLuhan 1962, 1964). Tietoverkkojen kehittyminen on merkinnyt myös tiedollisten ja kulttuuristen symbolivirtojen räjähdysmäistä kasvua. (Castells 1996.) Manuel Castellsin mukaan jopa ihmisen koko materiaalisesta ja symbolisesta olemassa olostaan on tullut virtuaalista. (emt. 373.)

Castells kirjoittaa identiteetin vallasta ”virtualisoituneessa” maailmassa. Castellsin mukaan identiteetin rakentamisesta on tullut ihmisen sosiaalisen merkityksellisyyden lähde: perinteisten rakenteiden romahdettua ja maailman muututtua yhä epävarmemmaksi oman identiteetin työstäminen on tapa kiinnittyä osaksi ympäröivää maailmaa. (Castells 1996, 3.) Mikäli identiteetin rakentamisesta on tullut yhä tärkeämpää, muodostuu kiinnostavaksi kysymys identiteetin lähteistä. Sosiologien Lash ja Urry mukaan globaalit tieto- ja symbolivirrat ovat korvanneet perinteiset rakenteet samastumisen ja erottautumisen välineinä. Lashin ja Urryn

mukaan ilmiö, jota he kuvaavat kuluttajien kasvaneena refleksiivisyytenä, ilmenee kuluttamisen muutoksina. (Lash & Urry 1994, 31-59, 64, 132.) Kulutustarpeet ovatkin siirtyneet Maslown määrittämässä tarvehierarkiassa fyysisistä tarpeista kohti emotionaalisia ja spirituaalisia tarpeita. (Howkins 2007, xv.) Tuotteen käyttöarvo on menettänyt merkitystään, elämyksistä, tunteista ja haluista, eli symbolisista merkityksistä ja mielikuvista on tullut yhä merkittävämpi osa kulutusta. (Karvonen 1999, 20-28; Wilenius 2004, 74-75, 166-177; ks. myös Jensen 1999.)

Globalisoituminen, tietoteknologian kehittyminen ja muutokset ihmisten kulutustarpeissa ovat johtaneet talouden immaterialisoitumiseen eli henkistymiseen: Teollisesta tavaroiden tuotannosta on siirrytty immateriaaliseen palvelutuotantoon, mistä kertoo myös palvelualojen räjähdysmäinen kasvu. Uudenaista aineetonta tieto- tai symboliperustaista yhteiskuntaa on kuvailtu mm. tieto- (Drucker 1969), verkosto- (Castells 1996), ja unelmayhteiskunnaksi (Jensen 1999), sekä merkkien ja tilojen taloudeksi (Lash ja Urry 1994). Nytemmin on kuitenkin alettu puhua luovasta taloudesta.

Luova talous

Luovan talouden käsitteen esitteli tietävästi ensimmäisenä yhdysvaltalainen viikkolehti BusinessWeek elokuussa 2000. (Coy 2000; Florida 2002, 46.) BusinessWeekin mukaan olemme siirtymässä luovaan talouteen, jossa keskeisin pääoman lähde on fyysisen pääoman sijaan aineeton omaisuus ja inhimillinen luovuus:

“Vuosituhannen vaihde on merkinnyt siirtymää hampurilaisista ohjelmistoihin. Ohjelmisto on idea, hampurilainen on lehmä. Vielä 2000-luvullakin tulee olemaan hampurilaisten tekijöitä, mutta valta, kunnia ja raha valuvat yrityksiin, joilla on merkittävää intellektuaalista omaisuutta”¹ (Coy 2000).

¹ Käännös I.R. jos ei toisin mainita.

Luova talous tuli laajemmin tunnetuksi hieman myöhemmin kahden, nyt jo klassikon aseman saavuttaneen teoksen myötä. John Howkinsin *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas* (2001) ja Richard Floridan *The Rise of Creative Class* (2002) nostivat luovuuden teemat osaksi akateemista keskustelua ja lopulta myös poliittista päätöksentekoa.

Howkinsin ja Floridan lähestymistavat luovaan talouteen eroavat hieman toisistaan. Howkins määrittelee luovan talouden intellektuaalista omaisuutta, kuten patentteja, tekijänoikeuksia, tuotemerkkejä ja designia tuottavien luovien alojen kautta. Howkinsin mukaan luova talous koostuu luovien tuotteiden liiketoimista ja sitä voidaan havainnollistaa matemaattisen kaavan avulla: luova talous (creative economy, CE) on yhtä kuin luovien tuotteiden (creative products, CP) arvo kerrottuna niiden liiketoimien (transactions, T) määrällä, eli $CE = CP \times T$. (Howkins 2007, xi-xiv.) Howkinsin tarkastelutavassa luova talous viittaa siis luovien alojen tuotteiden ympärille rakentuvaan liiketoimintaan.

Florida puolestaan lähestyy luovaa taloutta alueellisten innovaatioympäristöjen näkökulmasta. Floridan mukaan ihmiset, erityisesti luovan luokan edustajat ovat alueellisen kasvun edellytys. Alueellisen kilpailukyvyn kannalta onkin oleellista houkutella alueelle luovan työn tekijöitä eli luovan luokan edustajia. Empiiristen testien avulla teoriaansa testanneen Floridan mukaan luova ekosysteemi, eli luovan luokan edustajia houkutteleva ympäristö on ennen muuta avoin, vuorovaikutteinen ja suvaitsevainen. (Florida 2002.)

Vaikka lähestymistavoissa on hieman eroa, on ydinviesti kuitenkin yhteinen: uudenaikaisessa luovassa taloudessa on kyse aineettoman osaamisen, luovuuden hyödyntämisestä taloudellisena resurssina. Merkille pantavaa on, että luovuus on ensisijaisesti ajatuksellinen ilmiö, kuten Howkins toteaa, eikä välttämättä aina taloudellista toimintaa (Howkins 2007, ix). Luovassa taloudessa luovuutta tarkastellaan kuitenkin osana taloudellista kilpailukykyä tuottavaa innovaatioprosessia. Innovaatioprosessissa inhimillisestä luovuudesta, kuten ideoista, tulee tuotteistamisen myötä lisäarvoa tuottavia uudistuksia eli innovaatioita. Innovaatioiden

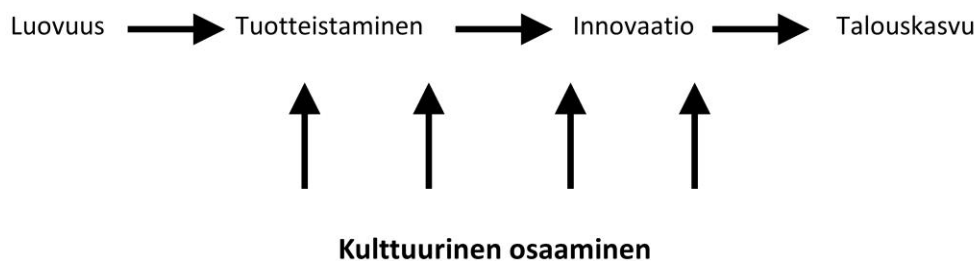
uskotaan puolestaan edistävän talouskasvua ja kilpailukykyä. (ks. mm. Florida 2002; Howkins 2007; Wilenius 2004 & Ståhle, Sotaranta ja Pöyhönen 2004, 11-12.)

Koska luovuutta on alettu ymmärtää osana talouskasvua tuottavaa innovaatioprosessia, muodostuu kiinnostavaksi kysymys luovuuden luonteesta. Mistä luovuus syntyy?

”Luovuus ei synny tyhjästä, vaan sellaisesta osaamisesta, jonka keskeinen lähde on kulttuuri” (Wilenius 2004, 213).

Innovaatioprosessi

(Wilenius 2004; Ståhle, Sotaranta & Pöyhönen 2004)

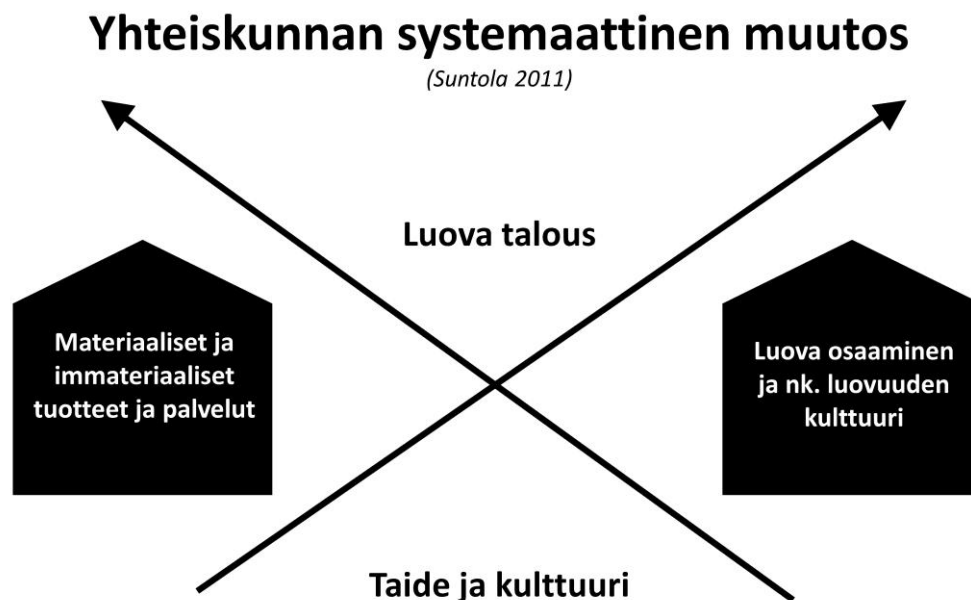

Luovassa taloudessa taiteen ja kulttuurin uskotaankin stimuloivan luovuutta tai innovaatioprosessia ylipäänsä.

Kulttuuri- ja luovat alat luovan talouden ytimessä

Luovan talouden ytimessä ja lähtökohtana ovat taide ja kulttuuri, sekä luovien alojen osaaminen, tuotteet ja palvelut.

Lashin ja Urryn mukaan aineettomalle taloudelle on ominaista erityisesti kulttuuristen symbolien merkityksen korostuminen, joka ilmenee 1) immateriaalisten ja esteettisten kulttuurituotteiden kulutuksen kasvuna, sekä 2) designin merkityksen korostumisena kaikessa teollisessa tuotannossa. (Lash & Urry 1994, 193.) Luovassa taloudessa onkin kyse kokonaisvaltaisesta taloudellis-teknisen toimintaympäristön muutoksesta, jossa taide- ja kulttuurialojen taloudellinen merkitys kasvaa. Toisaalta niille ominaista osaamista hyödynnetään yhä laajemmin yhteiskunnan eri sektoreilla lisäarvon tuottamiseksi. (ks. Wilenius 2004, 36-37.)

Talouden painopisteen siirtyminen materiaalisesta tavaroiden valmistuksesta kulttuuristen osaamis- ja merkitysintensiivisten tuotteiden ja palveluiden luomiseen on synnyttänyt uudenlaisen tuotantokulttuuriin, luovat alat (Karkulehto & Virta 2006, 140-141).

Luovien alojen käsite on lähtöisin Iso-Britanniasta: Tony Blairin johtama New Labour -puolue esitteli luovien alojen (creative industries) käsitteen 2000-luvun kynnyksellä osana puolueen kulttuuripoliittista ohjelmaa. Luovien alojen käsitteen käyttöönotto liittyi laajempaan jo 1980-luvulla käynnistyneeseen keskusteluun taide- ja kulttuurialojen taloudellisesta potentiaalista. (O'Connor 2010, 31-

53.) Luovia toimialoja on määritelty ympäri maailmaa; yhtä yhtenäistä globaalia määritelmää ei kuitenkaan ole olemassa. Toimialan käsitteellistä määrittelyä vaikeuttaa osaltaan alan monialaisuus ja nopea kehitys. (Kainulainen 2012, 44.) Suomessa erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö ovat edistäneet luovien alojen käsitteen käyttöönottoa ja toimialakartoitusta (ks. esim. Fact Sheets 2010). Luovien toimialojen käsite liittyy läheisesti kulttuuriteollisuuden, elämysteollisuuden ja tekijänoikeusalojen käsitteisiin (Tarjanne et al 2011, 16-17). Karkulehto ja Virta muistuttavat aiheellisesti, että luovista aloista puhuttaessa liikutaan väistämättä useiden eri alojen, taiteen, liiketoiminnan ja teknologian välimaastossa: luovuus on läsnä kaikilla toimialoilla ja useissa eri prosesseissa. (Karkulehto & Virta 2006, 141.)

Luovien alojen määritelmä

(Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007)

- Animaatiotuotannot
- Arkkitehtipalvelut
- Elokuva- ja tv-tuotannot
- Kuvataide ja taidegalleriat
- Käsityö
- Liikunta- ja elämyspalvelut
- Mainonta ja markkinointiviestintä
- Muotoilupalvelut
- Musiikki ja ohjelmapalvelut
- Peliteollisuus
- Radio- ja äänituotanto
- Taide- ja antiikkikauppa
- Tanssi ja teatteri
- Viestintäala, digitaaliset sisällöt

Käsitteenmäärittelyyn liittyvien haasteiden sijaan oleellista on, että luovat alat tuottavat sellaista osaamista, tuotteita ja palveluita, joista on talouden uudistuksessa tullut yhä merkityksellisempiä. Luovien alojen taloudellinen merkitys onkin kasvanut maailmanlaajuisesti. YK:n kaupan ja kehityksen järjestön UNCTAD:in Creative Economy Report 2010 mukaan luovien tuotteiden ja palveluiden viennin

arvo kasvoi vuonna 2008 592 miljardiin USA:n dollariin. Tämä tarkoittaa lähes 11 % kasvua vuoteen 2007 verrattuna, vaikka samalla kansainvälinen kauppa supistui 12 %. Suomessa kulttuurialojen tuottama arvonlisäys oli vuonna 2008 yli 5,1 miljardia euroa – suurempi kuin alkutuotannon, matkailun, majoitus- ja ravitsemustoiminnan sekä massan ja paperin valmistuksen. Kulttuuri- ja luovien alojen tuotteista on tullut myös yhä merkittävämpi osa ihmisten vapaa-aikaa: Suomalaiset kuluttivat vuonna 2008 yli 7,4 miljardia euroa kulttuuriin ja joukkoviestintään, mikä tarkoittaa 6 % osuutta kaikesta yksityisestä kulutuksesta. (opetus- ja kulttuuriministeriö 2011.)

Brittiläisten kulttuurintutkijoiden O'Connorin ja Hesmondhalghin mukaan kulttuuri- ja luovat alat ovat nousseet uudistuvan talouden myötä yhä keskeisemmiksi. Wilenius ennustaa, että kulttuurituotannon merkitys ja liikevaihto tulee tulevaisuudessa jopa ylittämään materiaalisen tuotannon. Viitteitä uudenlaisesta ”kulttuurikapitalismista” on jo nähtävissä: useat maailman tunnetuimmista brändeistä, kuten Apple, Sony ja Disney ovat vahvasti ”kulttuurisia”. (Hesmondhalgh 2002, 4-7; ks. myös O'Connor 2010, 36; Wilenius 2004, 25.)

Samalla, kun kulttuuri- ja luovista aloista on tullut yhä vakavammin otettavaa liiketoimintaa, niistä on tullut myös yhä markkinaorientoituneempia. (Howkins 2007, xv; Wilenius 2004, 36-37.) Brittiläisen kulttuurintutkijan O'Connorin mukaan luovien alojen käsitteen myötä taide- ja kulttuurialat ovatkin linkittyneet yhä tiiviimmin osaksi muuta taloutta sekä innovaatioihin perustuvaa kilpailukykyajattelua (O'Connor 2010, 53). Markkinaistuminen tai taloudellistuminen kulttuuri- ja luovilla aloilla on tarkoittanut sekä viihteellistymistä, tavarastumista että liiketaloudellisten ajattelu- ja toimintatapojen omaksumista. Kulttuuri- ja luovia toimialoja on alettu arvioida osana kilpailutaloutta, taloudellisen kasvun, toimintakyvyn ja kannattavuuden näkökulmasta. (Lehtonen 1999, 17-19; Leppihalme 2006, 57-58; ks. myös Uusitalo 1999.)

Talouden ”kulttuuristuminen”

Kulttuurisen ja taiteellisen osaamisen uudenlainen merkitys on noteerattu myös yritysmaailmassa ja julkisella sektorilla: Mitä erilaisimmat toimijat ovat ymmärtäneet, että niiden taloudellinen kilpailukyky perustuu niitä määrittäviin kulttuuriin merkityksiin ja symboleihin. (Du Gay & Pryke 2002, 1-2; ks. myös O’Connor 2010, 36-38.) O’Connorin mukaan taiteellinen, luova tai immateriaalinen työ ei enää tapahdukaan vain taide- ja kulttuurisektorilla: luovan työn tekijöitä työskentelee yhä enemmän varsinaisten luovien alojen ulkopuolella. (O’Connor 2010, 63.) Howkinsin mukaan luovan talouden merkittävin vaikutus onkin se, miten taide- ja kulttuurialoille ominaisia taitoja ja bisnesmalleja hyödynnetään yhä enemmän kaikkialla yhteiskunnassa lisäarvon tuottamiseksi. (Howkins 2007, xvi.)

”Innovaatiotoiminta ja kulttuuritoiminta ovat osittain päällekkäisiä: kulttuurin ja innovaatioiden leikkauksessa ovat luovat toimialat, luova talous. On arvioitu, että luova talous tulee kasvamaan, jolloin leikkauspinta kasvaa ja yhä suurempi osa innovaatioista on ”kulttuuripainotteisia” tai sisältävät vahvan kulttuurisen komponentin (esim. design)” (Hautamäki 2009, 18).

”Talouden kulttuuristumista” tai ”kapitalismin kulttuurista käännettä”, kuten Lash ja Urry (1994) ja O’Connor (2010) ilmiötä kuvaavat, on voitu todistaa muun muassa designin ja immateriaalisten merkitysten korostumisena materiaalisissa tuotteissa, erilaisten tilojen ja ympäristöjen, kuten työympäristöjen, kauppakeskusten, ravintoloiden ja kokonaisten kaupunkien visuaalisena kehittämisenä, sekä taiteellisen osaamisen, toimintatapojen ja menetelmien hyödyntämisenä organisaatioissa ja yrityksissä. (Lash & Urry 1994; Wilenius 2004, 37; ks. myös Darsø 2004; Uusitalo & Joutsenvirta 2009.)

Applen tietoteknisten laitteiden menestystarina on hyvä esimerkki kulttuuristen merkitysten ja osaamisen kasvaneesta tärkeydestä kulutushyödykkeiden tuotannossa. Muotoilu ja estetiikka, nuorekas ja urbaani imago, sekä nyt jo edesmen-

neen Applen isän Steve Jobbsin ympärille muotoutunut henkilökultti ovat merkittävä osa Applen tuotteiden haluttavuutta.

New Yorkin Soho oli puolestaan ensimmäisiä tunnettuja esimerkkejä asuma-alueen arvostuksen noususta sinne asettuneiden taiteilijoiden myötä. Alueelle asettuneet taiteilijat vaikuttivat aikanaan positiivisesti alueen imagon ohella myös kiinteistöjen arvoon. Nyttemmin taiteen ja kulttuurin tuoma lisäarvo kaupunkien imagolle, turismille, työllisyyden sekä asukkaiden hyvinvoinnille on jo laajalti tunnustettu. (O'Connor 2010, 36,42.)

Uudenlaista kaupunkisuunnittelua Helsingissä edustaa esimerkiksi Arabianrannan määrätietoinen kehittäminen kohti "Art and Design Cityä"². Kulttuurisen osaamisen merkityksestä on alettu keskustella myös osana parempaa työelämää, uudenlaisia esimies- ja vuorovaikutustaitoja sekä kokonaisvaltaista tuote- ja palvelusuunnittelua (*design-thinking, learning by doing -asenne*). (Darsø 2004; Mäkirintala 2009).

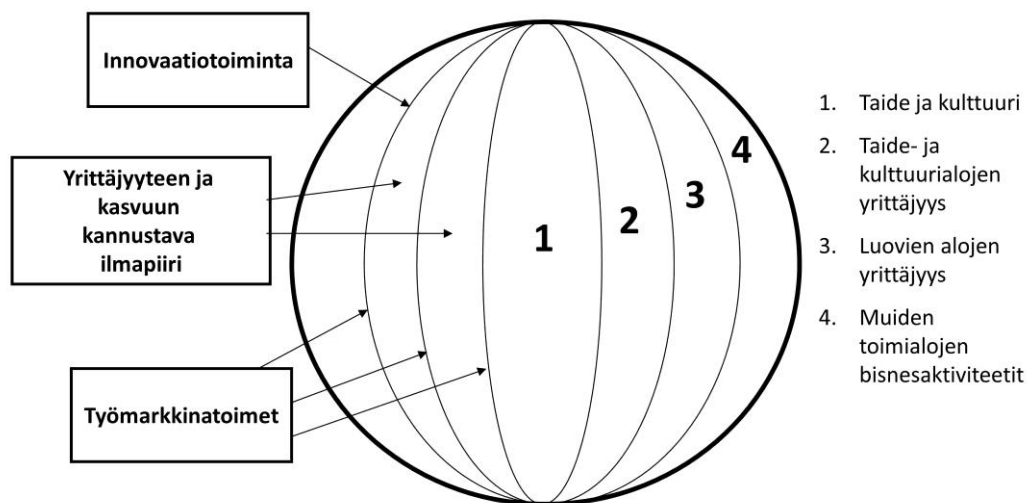
Kohti monialaista hybriditaloutta

Luovassa taloudessa on lopulta kyse uudenlaista liiketoiminnan dynamiikasta, josta Saara Taalas (2009) on puhunut uudenlaisena hybriditaloutena, Antti Hautamäki (2009) luovuuden kulttuurina ja Markku Wilenius (2004) verkostotaloutena. Yhteistä tulkinnoille on ajatus aiempaa avoimemmasta taloudesta, jossa taiteellinen ja kulttuurinen osaaminen, luovuus, yhdistyy muiden alojen luovuuteen. Monialaisten törmäysten tuloksena uskotaan syntyvän talouskasvua ja kilpailukykyä edistäviä uudistuksia eli innovaatioita. Inkinen nostaa tässä yhteydessä esiin serendipiteetin käsitteen. Serendipiteetti viittaa satunnaiseen, ei-suunniteltuun kohtaamiseen, joka voi johtaa yllättäviinkin lopputuloksiin. (Inkinen 2006, 20-22.)

² Arabianrannan verkkosivut: <http://www.arabianranta.fi/info/>

Luovan talouden sipulimalli

(Tarjanne 2011)

Muotoilun roolin muuttuminen taideteollisesta muodon antamisesta kohti kokonaisvaltaista muotoiluajattelua on hyvä esimerkki uudenlaisesta hybriditaloudesta. Luovaa muotoiluajattelua (*design thinking*) voidaan hyödyntää muun muassa tuotantosuunnittelun, kokonaisten tuotantoprosessien ja tulevaisuuden haasteiden ratkaisemiseen. (Taalas 2009, 22.) Tällaista holistista muotoiluajattelua ilmentää esimerkiksi World Design Capital Helsinki 2012 -juhlavuosi.

Muotoilun juhlavuodessa on kyse muotoilun ja siihen liittyvien ajattelu- ja toimintatapojen hyödyntämisestä osana arjen ratkaisuja, kuten käyttöesineiden, erilaisten julkisten tilojen, liikkumisen ja hyvinvointipalvelujen suunnittelussa. Monialaisuudesta kielivät myös muotoiluvuoden yhteistyökumppanit, kuten BMW, Nokia ja HOK Elanto. HOK-Elanto on muun muassa tuonut markkinoille suositun kaurakakun sloganilla ”Hyvällä maulla on muotonsa” (HOK-Elanto ja WDC 2012: Hyvällä maulla on muotonsa 2011).

Uudenlaisessa luovassa hybriditaloudessa taloudellisia ja kulttuurisia tai symbolisia prosesseja onkin yhä vaikeampi erottaa toisistaan.

“Taloudelliset ja symboliset prosessit ovat yhä enemmän limittäisiä. Tämä tarkoittaa, että talous on yhä enemmän kulttuurivaikutteista, ja kulttuuri on enemmän ja enemmän talousvaikutteista. Näin ollen rajat näiden kahden välillä hämärtyvät ja talous ja kulttuuri eivät enää toimi suhteessa toisiinsa systeeminä ja ympäristönä” (Lash & Urry 1994, 64).

Uudistuva, luova talous merkitsee taiteen ja kulttuurin, sekä talouden sfäärien purkamista. Luovassa taloudessa kulttuuriperustainen luova osaaminen ja liiketoiminta eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan ne sulautuvat yhteen lisäarvon kasvattamiseksi. (Howkins 2007, viii.) Hautamäki (2009, 18) kuvaa talouden ja kulttuurin uudenlaista suhdetta seuraavalla tavalla:

- *luovuuden kulttuuri: luovuutta, rohkeutta, riskinottoa jne. arvostava kulttuuri*
- *taide ja kulttuuri luovuuden ilmentäjänä ja innoittajana*
- *luova talous: taiteeseen ja kulttuuriin perustuva kaupallinen tuotanto*
- *kulttuurin tuoma lisäarvo kaikkeen innovaatiotoimintaan (esim. design, brändit)*

Du Gayn ja Pryken mukaan taloutta sekä taidetta ja kulttuuria on perinteisesti ymmärretty erillisinä, toisilleen vastakkaisina osa-alueina. Talouden logiikkana on pidetty tuotantotapojen ja lopputuotteiden välisen suhteen rationaalista ja laskennallista arviointia, instrumentaalista ajattelutapaa. Kulttuurin logiikkana on taas pidetty lopputuotteen merkityksen eli toimintojen ja tuotteiden sisäisen arvon korostamista. (Du Gay & Pryke 2002, 10.) Lehtonen (1999) kuitenkin muistuttaa aiheellisesti, että tämän kaltainen dikotominen ajattelutapa taiteen ja kulttuurin, sekä talouden erillisyydestä on sinänsä melko uusi ilmiö.

Taide ja kulttuuri eriytyivät omaksi sfäärikseen yhteiskunnallisen, taloudellisen ja poliittisen sfäärin tavoin vasta moderneissa yhteiskunnissa. Vielä modernia edeltäneissä yhteiskunnissa, antiikissa ja keskiajalla taide ja kulttuuri olivat osa muita sosiaalisia käytänteitä, kuten yhteiskunnallista elämää ja taloutta. Modernille

ajalle oli kuitenkin ominaista ajatus taiteen autonomisuudesta: taiteeseen ja kulttuuriin liitettiin ajatus sen riippumattomuudesta ja toimintavapaudesta. (Lehtonen 1999, 20-21).

Huoli taiteen ja kulttuurin autonomisuudesta nousi näkyvästi esiin 1900-luvun puolivälissä. Frankfurtin koulukunnan tutkijat Theodor Adornon ja Max Horkheimerin esittelivät 1940-luvulla kulttuuriteollisuuden käsitteen. Kulttuuriteollisuuden käsite oli avoimesti kriittinen: Adornon ja Horkheimerin mukaan kulttuuriteollisuudelle ominainen taloudellinen logiikka, standardointi ja instrumentaalisuus, olivat uhka taiteen autonomisuudelle. (O'Connor 1999, 12-13; Hautamäki 1999.)

Kulttuuriteollisuuden käsitettä käytettiin aina 1980-luvun alkupuolelle saakka tässä kriittisessä merkityksessään. 1980-luvulta alkaen suhtautuminen markkinoihin ja talouteen alkoi kuitenkin taiteen ja kulttuurin parissa muuttua. Kulttuuri ja taide alkoivat jälleen lähestyä yhteiskunnallista ja taloudellista sfääriä potentiaalisena taloudellisena ja yhteiskunnallisena resurssina. (O'Connor 2010.) Luovassa taloudessa taiteen ja kulttuurin ja muiden sosiaalisten käytäntöjen välinen suhde tiivistyy entisestään: uudenlaisessa taloudessa taide ja kulttuuri ovat erotamaton osa sosiaalista ja yhteiskunnallista elämää sekä taloutta.

Hybridimäisessä ja verkostomaisessa luovassa taloudessa keskeinen teema liittyy ympäristöön: millainen ympäristö tai ekosysteemi kannustaa monialaiseen ja poikkisektoriin luovuuteen ja innovaatiotoimintaan. Floridan mukaan luovat prosessit menestyvät paikoissa, jotka tarjoavat luovuutta ruokkivan ja tukevan ekosysteemin. Tällaisten ympäristöjen keskeisiä piirteitä ovat avoimuus, suvaitsevaisuus ja kannustavuus – eli asenneilmasto, jossa luovuuden eri muodot voivat vapaasti luotua ja spontaanisti kohdata. Oleellista on myös yrittäjähenkinen kulttuuri, jossa on osaamista ja kykyä tuotteistaa luovaa ajattelua uusiksi innovaatioiksi ja lopulta talouskasvun ja elintason nousuksi. Luovia ekosysteemejä tulisi siis tarkastella sekä ideoiden luomisen, että niiden toteuttamisen kannalta. (Florida 2002, 55; Inkinen 2006, 21-23; ks. myös Hautamäki 2009.)

Esimerkkeinä luovista osaamiskeskittymistä Florida mainitsee jo varhaisrenessanssin Firenzen sekä useat nykyajan luovat keskukset USA:ssa, kuten Piilaakson ja Silicon Valleyn. (Florida 2004, 33.) Cantellin mukaan Suomessa luovan osaamisen keskittymistä havainnollistaa taitelijoiden, designereiden ja arkkitehtien klusteroituminen pääkaupunkiseudulle. (Cantell 2001, 56.) Esimerkkinä voidaan nostaa esiin myös kotimaisen huippuyliopiston eli Aalto-yliopiston perustaminen. Aalto-yliopistossa tiede, taide, teknologia ja talous kohtaavat yhteensä kuuden korkeakoulun muodostamassa huippuyliopistossa. Aallon rohkaisemia ”surinaympäristöjä” on jo syntynyt Otaniemen kampusalueelle: esimerkiksi Design Factory ja Venture Garage tunnetaan matalan kynnyksen tiloina, joissa toimii eri alojen aktiivisia ja innokkaita nuoria start-up yrittäjiä.

Suomalaisen yhteiskunnan murros: tietoyhteiskunnasta kohti luovaa Suomea

Suomessa siirtymä kohti aineettomampaa taloutta on tunnistettu, erityisesti yhteiskunnallisten toimijoiden piirissä. Luovan talouden ilmiö liittyy kotimaassa osaksi 1980-luvulla käynnistynyttä yhteiskuntamme rakennemuutosta. Kansainvälisen toimintaympäristön muutosten havaitseminen ja niihin reagointi johtivat Suomessa 1980–1990 -luvuilla uudenlaisen yhteiskuntamallin etsintään. (ks. esim. Heiskala & Luhtakallio 2006.)

Globaalin uusjaon tai ”kolmannen teollisen vallankumouksen”, kuten Heiskala ja Luhtakallio ilmiötä nimittävät, seurauksena uudistumiskyvystä tuli yhteiskunnallisen taloudellisen ja sosiaalisen menestymisen edellytys. Kansainvälisen toimintaympäristön muutokset kyseenalaistivat myös kotimaisen suunnittelutaloudellisen mallin elinvoimaisuuden. (Heiskala & Luhtakallio 2006.)

Heiskalan ja Luhtakallion (2006, 10) mukaan ”kolmanteen teolliseen vallankumoukseen” liittyy laadullisia muutoksia:

- *tuotantopanoksissa (siirtymä aineettomiin panoksiin)*
- *teknologiassa (tietoteknologian kehitys ja leviäminen)*
- *organisaatioissa (verkostojen leviäminen)*
- *tuotemarkkinoissa (kilpailun ja kysynnän laadun korostuminen)*
- *kansainvälisessä liiketoiminnassa (tuotannon ja verkostojen kansainvälistyminen)*
- *institutionaalisessa kehityksessä (regulaation eli sääntelyn uudistamispainneet)*
- *julkisen vallan roolissa (kilpailukyvyyn ja kasvun edistäminen)*

Suomalaisen yhteiskuntaelämän muutoksia 1980- ja 1990-luvuilla voidaan tarkastella hegemonisen mallin muutoksena: suunnittelutalouden rakenteiden purkaminen johti markkinaperusteisen ja 1990-luvun lopulta informaatiovetoisen talousjärjestelmän kehittymiseen. (Heiskala & Luhtakallio 2006.)

Heiskalan mukaan murroksen ainekset kumpusivat 1980-luvun lihaviin vuosien ajoilta. 1980-luvulla Suomessa ryhdyttiin purkamaan suunnittelutalouden rakenteita ja vapauttamaan rahoitusmarkkinoita. Talous kasvoi voimakkaasti ja rahaa valui tuotannon ja kulutuksen käyttöön ennen näkemättömällä tavalla. Taustalla vaikutti kulttuurinen muutos sekä arvomaailmassa, että niissä tavoissa, joilla maailmaa tulkitaan. Muutosalttiuden ja tehtävien suorittamiseen liittyvien arvojen merkitys korostui. Lisäksi suunnittelutalouteen kriittisesti suhtautuvat ja kilpailua korostavat ajattelutavat nostivat päätään. Vaihtotaseen alijäämä kuitenkin kasvoi ja hintakilpailukyky heikentyi: Suomi syöksyi 1990-luvun alussa lamaan ja pankkikriisiin. (Heiskala 2006, 24, 35-40; Wilenius 2004, 23.)

Suomalaisen yhteiskunnan kriisiytyminen ja 1990-luvun alun lamavuodet tarjosivat 1980-luvun kilpailukykyä korostaville ajattelutavoille tilaisuuden muuntautua hallitseviksi puhe- ja toimintatavoiksi. 1990-luvun murrosta voidaankin kuvailla suomalaisen kilpailuvaltion rakentumisena: mitä erilaisimpia ilmiöitä ryhdyttiin

arvioimaan niiden taloudellisen toimintakyvyn ja merkityksen valossa. 1990-luvun laman myötä Suomi alkoi kehittyä markkinaperustaiseksi ja rahoitusmarkkinakeskeiseksi taloudeksi. Yhteiskunnan ”läpimarkkinaistuminen” vaikutti myös poliittiseen päätöksentekoon: politiikan tehtäväksi muodostui kyky houkutella ja synnyttää taloudellista toimintaa. (Kantola 2006, 156-159, 177; Wilenius 2004, 23.)

Laman jälkeen kasvua lähdettiin etsimään uusilta tuotannon aloilta: Suomi panosti voimakkaasti koulutukseen, tutkimukseen ja tuotekehitykseen, erityisesti informaatio- ja viestintäsektorilla. Tieto- ja viestintäklusteri nousikin strategisen työn ja Nokian huikean menestystarinan myötä Suomen vientiteollisuuden kolmanneksi tukijalaksi puunjalostusteollisuuden ja metalli- ja konepajateollisuuden rinnalle. Strateginen suunnanmuutos tuotti myös tulosta: Suomi nousi hämmästyttävän nopeasti 1990-luvun alun lamasta. Osaamis- ja tietopääomaan panostaminen merkitsi myös aineettomien tuotannontekijöiden esiin nousua ja niiden merkityksen tunnistamista laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. (Heiskala 2006, 206-207; Wilenius 2004, 23-24.)

Nyt suomalaiseen yhteiskuntaan kohdistuu jälleen muutospaineita. Helsingin Sanomien pääkirjoituksen (Vaikea taival kohti palvelevaa teollisuutta 2012) mukaan Nokian irtisanomiset ja synkät ulkomaankauppatilastot kertovat (jälleen) suomalaisen teollisuuden hitaasti etenevästä rakennemuutoksesta:

”Nokian ympärille syntynyt elektroniikkaklusteri sulaa, ja alan viennin merkitys kutistuu kansantalouden mittakaavassa. Se, minkä varassa Suomi nousi 1990-luvun lamasta, hiipuu 2000-luvun velkakriisissä. Lopputulos ei kuitenkaan ole suomalaisen teollisuuden täystuho, sillä samaan aikaan suomalainen elinkeinoelämä kasvattaa palveluvientiään ja yhä useampi yritys myy tuotteita, jotka ovat joltain osaltaan myös palveluita tai ei-materiaalisia sovelluksia” (Vaikea taival kohti palvelevaa teollisuutta 2012).

Tulevaisuustutkija Markku Wileniuksen mukaan menestyäkseen kiihtyvässä globaalissa kilpailussa Suomen on panostettava luovuuteen, innovaatioihin ja yritteliäisyyteen – ja niiden käyttövoimana vaikuttavaan kulttuuriosaamiseen (2004, 40). Wileniuksen teos Luovaan talouteen (2004) on avannut Suomessa keskustelun luovasta taloudesta.

Wileniuksen mukaan suomalaisen tietoyhteiskunnan haasteena voidaan nähdä kulttuurisen pääoman systemaattinen ja laaja-alainen hyödyntäminen. Wileniuksen mielestä Suomessa ei ole vielä osattu reagoida tuotannon ja kuluttamisen kulttuuristumiseen. Esteettistä designia ei ole Suomessa nostettu yhtä usein esiin, kuten esimerkiksi kasvavan informaatiovirran merkitystä. Wilenius esittää, että teknisen infrastruktuurin kehittämisen sijaan Suomen tulisi nyt panostaa uudenlaisten sovellusten ja sisältöpalveluiden kehittämiseen eli kulttuuristen sisältöjen tuotantoon. (Wilenius 2004, 32, 37, 74-75.)

Kulttuurituotannon käsittäminen osana osaavaa ja kilpailukykyistä Suomea on vaatinut poliittista tahtoa. Poliittiset päättäjät ovat tunnistaneet taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen (taloudellisen) arvon ja nostaneet esiin sen merkityksen innovaatiotoiminnalle sekä talouden ja kotimaisen kilpailukyvyyn kasvuun. Luovuuteen, innovaatioihin ja osaamiseen panostaminen osana kilpailukykyistä Suomea mainitaankin pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa jo ensimmäisellä sivulla (2011). Luovan talouden tavoitteita ja toimenpiteitä on määriteltä myös lukuisissa alueellisissa, toimialakohtaisissa ja kansallisissa raporteissa ja strategioissa. Erityisesti opetus- ja kulttuuri- sekä työ- ja elinkeinoministeriön strategiset linjaukset ovat tukeneet kotimaista luovan talouden projektia. (Wilenius 2004, 29-36, 71; ks. myös Inkinen 2006; Leppihalme 2006 & Bruun et al. 2009, 19-20.)

Myös monet muut merkittävät yhteiskunnalliset toimielimet, kuten Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, valtion teknologian ja innovaatioiden tutkimuskeskus Tekes sekä Elinkeinoelämän valtuuskunta Eva ovat omalla toiminnallaan olleet näkyvästi edistämässä luovaa taloutta Suomessa. Bruun kumppaneineen

toteaa, että lähtökohtaeroista huolimatta, edellä mainittujen tahojen tuottamista puheenvuoroista on ollut kuultavissa hyvin yksimielinen käsitys luovasta taloudesta. (Bruun et al. 2009, 19-20.)

Aineiston esittely sekä tutkimus- ja analyysimenetelmät

Luova talous merkitysjärjestelmänä

Koko ihmiselämä on merkkien kyllästämistä, ihminen hahmottaa maailmaa tietyn merkityksellistämisen prosessin ja merkitysyhteyksien kautta. Meitä ympäröivää sosiaalista todellisuutta voidaankin pitää ”merkitystäytteisenä”. (Eskola & Suoranta 1998, 45-46.) Absoluuttista, kaikille yhteistä todellisuutta ei siis ole olemassa. Todellisuuden tulkinnoissa on kyse fyysikaaliselle maailmalle annetuista merkityksistä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 17.)

Eskolan ja Suorannan mukaan merkitystäytteisyyttä on selitetty vain ihmiselle kuuluvalla symbolifunktion ominaisuudella. Symbolifunktio mahdollistaa todellisuuden haltuunoton, siihen sovittautumisen ja sen hallinnan käsitteellistämisen ja merkityksellistämisen kautta. Symbolifunktion myötä ihmiset muodostavat reaali maailmassa tekemistään havainnoista mieli- tai muistikuvia eli käsityksiä. Muisti- tai mielikuviin liitetään puolestaan sopimuksenvarainen ja symbolinen merkki, jonka ainakin saman kulttuurin jäsenet voivat tunnistaa. (Eskola & Suoranta 1998, 45-46.)

On oleellista, että erilaiset symbolijärjestelmät, kuten kieli, ovat luonteeltaan sosiaalisia ja sopimuksenvaraisia (Hirsjärvi & Hurme 2001, 16-17). Kieltä ei voidaakaan ymmärtää ottamatta huomioon sen ajan ajattelumaailmaa, kysymyksenasetteluja sekä poliittista ja sosiaalista tilannetta. Aika on siis oleellinen osa merkityksiä, mutta myös merkitykset voivat vaikuttaa aikaansa. Hyvärinen

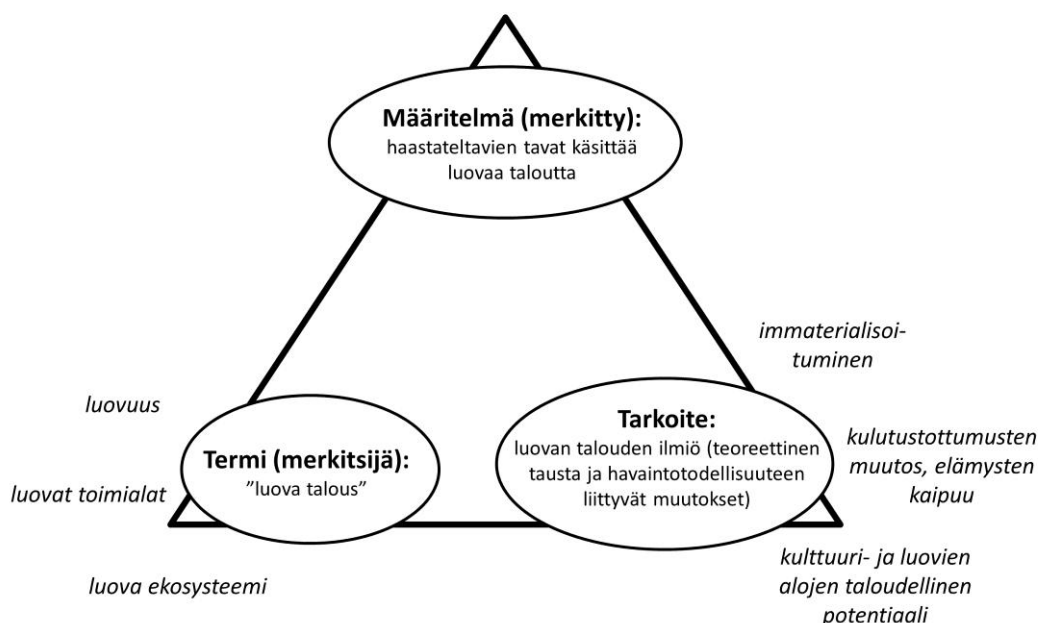
kumppaneineen osoittaa teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria* (2003), että yhteiskunnalliset tapahtumat ja kielelliset käsitteet liittyvät tiiviisti toisiinsa. Tapahtumat voivat esimerkiksi antaa aiheita käsitteelliselle kiistoille tai käsittein voidaan ilmaista vaatimus, joka johtaa konkreettiseen seuraamukseen. (Hyvärinen et. al 2003, 11-12.)

Merkityksiä voidaankin tarkastella merkkijärjestelminä, joissa merkitykset muodostuvat semioottisen käsitekolmion kautta: kolmion kulmia ovat aineeton sopimuksenvarainen termi eli *merkitsijä*, merkityksen sisältö eli *merkitty* ja kohde, johon merkki viittaa eli *tarkoite*. Käsitekolmion vasemman kannan muodostava *merkitsijä* on mielikuvalle annettu sopimuksenvarainen ja usein kulttuurisidonnainen muoto. Kolmion huipulla oleva *merkitty* on puolestaan ajattelun tuote, eli merkkijärjestelmän aineeton sisältö, joka syntyy merkkejä ajattelevan ihmisen käytössä. Kolmion täydellistää oikean kannan *tarkoite*, joka tarkoittaa niitä havaintotodellisuuteen kuuluvia ilmiöitä, joihin merkki lopulta viittaa. (Fiske 1992, 62-69; Eskola & Suoranta 1998, 47-48; Suonuuti 2006, 11-12.)

Pyrin työssäni ymmärtämään luovaa taloutta edellä esitellyn semioottisen käsitekolmion avulla.

Luovan talouden semioottinen kolmio

(Fiske 1992, 62-69 & Suonuuti 2006, 12)

Luovaa taloutta voidaan ymmärtää merkkijärjestelmänä, jossa teoreettiset ja konkreettiset tasot lomittuvat. Luova talous koostuu sekä sille annetuista teoreettisista ja käsitteellisistä määritelmistä ja merkityksistä, että havaintotodellisuutemme kuuluvista ilmiöistä. Kiinnostavan tästä asetelmasta tekevät luovan talouden teoreettisten ja konkreettisten tasojen leikkauspinnoina syntyvät jännitteet. Luovan talouden reaalisia, havaintotodellisuuteen liittyviä muutoksia ei ole voitu vielä yksiselitteisesti osoittaa. Lisäksi luovaan talouteen liitetyistä teoreettisista merkityksistä tai sen kielellisestä käsitteellistämisestä ei ole päästy yksimielisyyteen. (ks. esim. Inkinen 2006 & Leppihalme 2006.) Vaikuttaakin siltä, että luovan talouden ilmiön käsitteelliselle analyysille on selkeä tarve: luova talous ei ole kiistaton havaintotodellisuutemme ilmiö, vaan sen merkityksistä ja tulkinnoista käydään jatkuvaa kamppailua.

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on maailman käsitteellinen ymmärtäminen. Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan sekä teoreettisia käsitteitä, että empiirisiä näkökohtia. Työni teoriaosuudessa olen käsitellyt luovaa taloutta siihen liittyvän teoreettisen tutkimustiedon valossa. Luovan talouden käsitteellinen ymmärtä-

minen vaatii kuitenkin myös empiirisen tason mukaan ottamista: on oleellista tarkastella niitä muotoja, joita luova talous saa sitä ajattelevien ihmisten käytössä. Työssäni tarkastelenkin haastattelupuhetta (empiria) teoreettisen keskustelun rinnalla. Esittelen seuraavaksi työni empiirisen aineiston ja sen analysoinnissa soveltamani metodologiset työvälineet.

Aineiston esittely

Aineiston variaatio ja edustavuus

Olen koonnut työni tutkimusaineiston empiirisesti tekemällä yhteensä seitsemän teemahaastattelua. Haastattelu sopii työni tutkimusmenetelmäksi, sillä olen kiinnostunut niistä subjektiivisista merkityksenannoista, joita luovan talouden ilmiölle annetaan. Haastattelututkimuksessa haastateltavat toimivat aktiivisina merkityksiä luovina subjekteina ja haastatteluvastaukset kielellisinä vihjeinä tutkittavasta ilmiöstä. Tarkastelemalla haastatteluvastauksia suhteessa teoreettiseen ja havaintotodellisuuteen liittyvään kontekstiin, voidaan lopulta syventää ymmärrystä luovan talouden ilmiöstä. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 34-35.)

Haastateltavieni valinnassa olen luottanut funktionalismin näkemykseen siitä, että ihmiset kiinnittävät ympäristössään huomiota sellaisiin asioihin, joilla on merkitystä heidän käytännöllisen toimintansa ja toimeentulonsa kannalta (Alasuutari 1994, 51). Työni kannalta on oleellista, että haastateltavani ovat osallisia luovan talouden ilmiössä sekä työnsä, että asemansa puolesta. He työskentelevät kaikki sellaisilla toimialoilla, jotka voidaan käsittää osana luovaa taloutta. Kuten Ilmonen toteaa, voidaan olettaa, että haastateltavani omaavat kiinnostusta, motivaatiota ja herkkyyttä tutkimani ilmiön tarkasteluun. Heillä on sekä intressi että halu osallistua keskusteluun luovasta taloudesta – koskettaahan tuo keskustelu konkreettisesti heitä itseään, ainakin ammatillisesti. (Ilmonen 2010, 134-135.) Useat haastateltavistani ovatkin ottaneet aktiivisesti osaa keskusteluun uudistuvasta, luovasta taloudesta.

Ilmosen mukaan puhujien asemalla on merkitystä sille, millaisen legitimitetin, painoarvon ja vaikuttavuuden heidän puheensa saavat. Kun huomioidaan se, että haastateltavani ovat osallisia luovan talouden ilmiössä, voidaankin ajatella, että aineistoni edustaa lähinnä hallitsevia ja vahvan aseman saavuttaneita määrittelyjä. (Ilmonen 2010, 134-135.) Jokisen ja Juhilan mukaan hallitsevat, vahvan aseman saavuttaneet määrittelyt rakentuvat usein toimenpiteiden pohjaksi. (Jokinen & Juhila 1996, 90.) Haastateltavieni näkemyksillä voidaankin nähdä olevan vaikutusta, paitsi ilmiöstä käytävään yleiseen keskusteluun, lopulta myös siihen liittyviin yhteiskunnallisiin päätöksiin.

Niin sanottua kulttuurista vastarintaa on aineistostani tuskin havaittavissa. Tällainen opposition edustaja voisi olla esimerkiksi täysin toista ammattikenttää edustava henkilö, jolle koko keskustelu luovasta taloudesta näyttäytyisi todennäköisesti melko etäisenä ja teoreettisena ”jargonina”. Toisaalta tämänkaltaisilla näkemyksillä ei ole paljonkaan painoarvoa niillä areenoilla, joissa käydään keskustelua luovien toimialojen tai luovan talouden kehittämisestä. Vaihtoehtoisilla tulkinnoilla on tapana marginalisoitua hallitsevien tieltä. (Ilmonen 2010; Jokinen & Juhila 1996, 90).

Huomionarvoista kuitenkin on, että haastateltavani edustavat erilaisia sektoreita luovilta toimialoilta. Mukana on asiantuntijatahojen, ”välittäjäportaan”, koulutusorganisaation, päätöksentekijöiden sekä alan yrittäjien ja ammatinharjoittajien edustajia. Tämän kaltaisella aineiston variaatiolla olen pyrkinyt käsitehistorialle ominaiseen tapaan tuomaan esiin sitä näkemysten moninaisuutta – ja toisaalta myös ristiriitaisuutta luovan talouden ilmiökentän sisällä ja eri ammatti- ja toimijaryhmien välillä, johon olen myös itse työni kautta törmännyt. Tavoitteenani onkin luovan talouden ilmiön avoimuuden ja poliittisuuden esiin lukeminen: käsitehistoriallisessa tutkimuksessa ilmiöitä ymmärretään vähintään potentiaalisesti kiistanalaisina eli poliittisen kamppailun tuloksina. (Hyvärinen et al. 2003, 10-13.)

Mutta mitä pienen ihmisjoukon käsitykset lopulta kertovat laajasta ja moniulotteisesta luovan talouden ilmiöstä? Voinko yleistää muutaman ihmisen kokemuksia tai käsityksiä? Moilanen ja Räihä sekä Eskola ja Suoranta osoittavat, että voin. He muistuttavat, että vaikka laadullisessa tutkimuksessa aineisto on usein varsin suppea, yleisen voi löytää myös yksityiskohdista. Yksittäinen kokemus tai käsitys voi lopulta kertoa laajemmista toimintatavoista tai ilmiöistä. (Moilanen & Räihä 2010, 65-57; Eskola & Suoranta 1998, 56-68.) Eskolan ja Suorannan mukaan onkin oleellista sijoittaa yksittäinen kokemus tai käsitys osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. (Eskola & Suoranta 1998, 18.) Yleistämisen sijaan Alasuutari suosittelee käyttämään suhteuttamisen käsitettä. Suhteuttamalla tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muustakin kuin vain aineistosta. (Alasuutari 1994, 209, 222.)

Eskola ja Suoranta muistuttavat myös, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena eivät ole tilastolliset yleistykset, vaan tietyn tapahtuman, toiminnan tai ilmiön ymmärtäminen ja tulkinta. Aineisto toimii tutkimuksessani tapauskohtaisena tai harkinnanvaraisena näytteenä, apuna rakentaessani käsitteellistä ymmärrystä luovan talouden ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1998, 61-62; Hirsjärvi & Hurme 2001, 58-59.)

Aineiston keruu ja analyysitavat

Noudatin haastateltavien valinnassa edellä esittelemääni kriteeriä aineiston moniäänisyydestä: Olin etukäteen hahmotellut erilaisia variaatioita mahdollisesta aineistosta niin, että se edustaisi monipuolisesti eri ammatti- ja toimijaryhmiä tutkimani ilmiön sisällä. Kartoitin mahdollisia haastateltavia ensin omien kontaktiverkostojeni kautta. Osa haastateltavista olikin minulle entuudestaan tuttuja, tai ainakin niin, että olimme tavanneet työn kautta.

Käytin haastateltavien valinnassa hyödyksi myös niin kutsuttua lumipallo-otantaa (snowball sampling). Yksi haastattelu johti toiseen, kun haastateltavat suosittelivat henkilöitä, joiden haastatteleminen voisi olla työni kannalta hedelmällistä, tai

jotka kuuluisivat ammatti- tai toimijaryhmiin, joiden edustajia vielä kaipasin haastateltavaksi. ”Lumipalloilu” osoitti lopulta haastattelujoukon valinnan onnistuneeksi: jo haastattelemani henkilöitä ehdotettiin yhä uudelleen haastateltavaksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 59-60.)

Koska aineiston variaatio eri ammatti- ja toimijaryhmien mukaan on työni kannalta oleellinen, olen anonymien tunnisteiden ohella merkinnyt näkyviin haastateltavieni ammattinimikkeet. Haastateltavani on lueteltu ohessa alla:

Haastateltava 1, erityisasiantuntija opetus- ja kulttuuriministeriö

Haastateltava 2, innovaatiokonsultti/luova johtaja

Haastateltava 3, luovien alojen agentti/tuottaja

Haastateltava 4, koulutuspäällikkö kulttuurituotannon koulutusohjelma

Haastateltava 5, luovien alojen asiantuntija/konsultti

Haastateltava 6, kuvataiteilija

Haastateltava 7, muotisuunnittelija

Suorittamiani haastatteluja voidaan pitää teemahaastatteluina. Haastattelujen kulkua määrittä haastattelurunko (liite 1), jonka olin rakentanut seuraavien teemojen varaan: luovuuden merkitykset ja siihen liittyvät odotukset, luovuuden toimintaedellytykset ja suhde talouteen, suomalainen luovuus ja vuoropuhelu luovilla aloilla. Haastattelut noudattivat haastattelurunkoa melko tarkasti. Tilanteen tullen esitin kuitenkin tarkentavia kysymyksiä tai muutin kysymysten järjestystä. En käyttänyt haastatteluissa valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltavat saivat vastata kysymyksiin omin sanoin. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Pyrin haastatteluja suorittaessa naturalistiseen otteeseen: Tavoitteenani oli, että haastateltavien näkökulma tulisi esiin mahdollisimman ”paljaana” eli manipuloimatta. Kiinnitin tähän huomiota jo teemahaastattelun kysymyksiä ja runkoa suunniteltaessa. Pyrin mahdollisimman avoimilla kysymyksenasetteluilla siihen, että haastateltavat itse saavat ohjata puheen suuntaa. (Eskola & Suoranta 1998, 16.)

Toteutin haastattelut (yhteensä 7 kpl) elo–lokakuussa 2011. Haastattelujen kesto vaihteli noin 50 minuutista 1,5 tuntiin. Haastattelupaikkoina toimivat haastateltavien työpaikat ja vapaamuotoisemmat tilat, kuten julkiset kahvilat. Haastattelupaikkojen valinnoissa pyrin siihen, että sekä tilanne, että sijainti olivat haastateltavan kannalta mahdollisimman luontevia, eivätkä aiheuttaneet ylimääräistä vaivaa, kuten matkustamista. Tallensin haastattelut matkapuhelimeni nauhurilla ja myöhemmin litteroin haastattelut sanasta sanaan. Litteroitua puheaineistoa kertyi noin 100 sivua.

Haastateltaviani ei tarvinnut innostaa keskustelemaan, vaan he tuottivat runsaasti puhetta tutkimastani ilmiöstä. Vaikuttikin siltä, että haastateltavillani tosiaan oli kiinnostusta ja motivaatiota tutkimaani ilmiön tarkasteluun. Vaikka hiljaisia hetkiä oli harvoin, minun oli alkuun vaikea sietää niitä. Kiirehdin täyttämään tauot kommenteilla tai lisäkysymyksillä, mikä saattoi johtaa arvokkaidenkin ajatusten menettämiseen. Alussa myös haastattelijan roolin omaksuminen tuntui haastavalta. Osan haastateltavien tunteminen, erityisesti työelämäyhteyksistä, sekoitti haastatteluasetelmaa. Omaksuin kuitenkin oman roolini ja asemani haastattelijana haastatteluiden myötä. Mielestäni haastateltavien ja haastattelijaminän välille muodostuikin yhteys, joka johdatti keskustelut tavallisten keskustelujen tuolle puolen: haastattelujen kautta alkoi piirtyä kuvaa tutkimastani luovan talouden ilmiöstä. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 41-43, 93-96, 116-118, 121.)

Aloitin litteroidun aineiston analyysin sen läpikäymisellä. Lukemiskertoja kertyi kymmeniä. Pyrin hahmottamaan aineistoa kokonaisuutena – etsimään toistuvuuksia, yhtäläisyyksiä ja kontrasteja. Ensi alkuun aineisto vaikutti hyvin moniääniseltä ja hajanaiselta. Kuten Hirsjärvi ja Hurme (2001) toteavat, tuntui haastavalta ”pitää aineisto koossa”. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 143; Miles & Huberman 1994, 245-246.)

Lukemiskertojen myötä aineistosta alkoi kuitenkin hahmottua osia, tietynlaisia luokkia. Alkuun jaottelin aineistoa esiin nousseiden luokkien alle melko vapaasti, erilaisia määriteltyjä luokkia muodostui useita. Tarkastelemalla esiin nousseita

osia suhteessa tutkimuskysymyksiini ja haastattelurungossa hyödyntämiini teemoihin yksittäisten luokkien välille löytyi yhtäläisyyksiä ja toisaalta myös kontrasteja. Erityisesti aineistosta esiin noussut tekstien sisäinen ja välinen jännitteisyys ja sen tunnistaminen johti luokkien yhdistelyyn. Päädyin luokittelemaan aineistoa tutkimuskysymysteni ja teemahaastattelurungon viitoittamana laajempien luokkien varaan, jotka pitivät sisällään erinäköisiä – ristiriitaisiakin näkemyksiä. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 143-145.)

Muodostamani neljä teemaluokkaa, niin sanottua vastinparia, on lueteltu ohessa alla:

1. *Reaalimaailman rakennemuutos vs. luovuuspuhe*
2. *Kulttuurinen talous vs. luovuuden kulttuuri*
3. *Luovuus vs. yhteiskunta ja talous*
4. *Luova ekosysteemi vs. kotimainen konteksti*

Seuraavaksi on vuorossa aineiston analyysi, jossa analysoin keräämääni aineistoa teemaluokittain. Aineiston analyysistä käy siis ilmi, miten teemaluokat esiintyvät aineistossa – ja toisaalta millaisia havaintoja niihin liittyy. Aineiston analyysia seuraa analyysin yhteenveto. Sitten onkin aika solmia työni langan päät yhteen: luvussa ”Tutkimuskysymyksiin vastaaminen” tarkastelen aineistosta esiin nousseita havaintoja suhteessa työni teoreettiseen viitekehykseen ja vastaan tutkimuskysymyksiini.

Aineiston analyysi

1. Reaalimaailman rakennemuutos vs. luovuuspuhe

Selkeä enemmistö haastateltavista (viisi seitsemästä) kertoo tunnistavansa luovan talouden käsitteen ja osaa antaa sille jonkinlaisen määritelmän. Vain taiteellisen työn tekijöille, kuvataiteilijalle ja muotisuunnittelijalle, käsite itsessään on tuntematon – tosin hekin tunnistavat luovaan talouteen liittyviä ilmiöitä. Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisasiantuntija (haastateltava 1) antaa luovan talouden ilmiölle täsmällisimmän määritelmän kuvaamalla luovaa taloutta muutoksena tuotannontekijöissä: jokin immateriaalinen, ”luovuuden tyyppinen asia” on nousut neljänneksi tuotannontekijäksi pääoman, tuotantovälineiden ja työvoiman rinnalle.

Vaikka käsitteelle annetut määritelmät vaihtelevat, merkille pantavaa on, että jokainen haastateltavista tunnistaa taloudellisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutostrendejä, joita on tyypillisesti pidetty luovan talouden ilmiöön liittyvinä: digitaalisen teknologian kehittyminen, talouden immaterialisoituminen, elinkeinorakenteen murros, muutokset kulutustarpeissa sekä kestävän kasvun vaatimus mainitaan useassa haastattelussa.

Haastateltavat kuvailevat laajempia yhteiskunnallisia ja taloudellisia muutoksia, joiden myötä taiteelliselle ja kulttuuriselle, tai niin kutsutulle *luovalle työlle*, on avautunut uusia mahdollisuuksia. Huomioitavaa on, että haastateltavien kuvaamat muutokset liittyvät ennen muuta talouden, erityisesti perinteisen elinkeinorakenteen murrokseen. Haastateltavien mukaan taloudellinen epävakaus ja perinteisten teollisuuden alojen kriisiytyminen ovat johtaneet kasvun lähteiden etsintään uusilta alueilta – kulttuurin ja taiteen parista.

”Just kyseisen Nokian ongelmat on aiheuttanut, et haetaan muita tapoja pelastaa tää yhteiskunta. Ja sit, kun kuluttajat toisaalta vaatii kaikkea uniikkia, hienoa ja makeeta ja omannäköistä, niin luovuudelle tai luovalle toiminnalle on avautu-

nu uusia ovia. Ja ison yleisön julkisuuden mittapuussa sitä on ryhdytty haluamaan enemmän, kaikenlaista luovaa toimintaa. Ja sit taas, kun ihmiset voi koko ajan huonommin. Kun tää elämä on niin kauheen raskasta, kiireistä ja vaativaa – ja semmosta, et joka ikinen aukko elämässä on täytetty jollain informaatiolla. Niin ihmiset kaipaavat elämyksiä, hiljentymistä ja kaikkee tämmöstä” (haastateltava 3).

Kansainväliset menestystarinat ja menestyjät, kuten Rovio, Extreme Duudsonit sekä Iivana Helsinki ovat haastateltavien mukaan osoittaneet, että luovalla puolellakin on taloudellisesti merkittävää potentiaalia. Luovuuden merkitys talouskasvulle ja kilpailukyvyllä onkin jo yleisesti tunnustettu myös kotimaassa. Haastateltavien mukaan kulttuurisen luovuuden hyödyntäminen ja valjastaminen uusien tuotteiden, palveluiden ja sovellusten kehittämiseen on ratkaiseva kysymys Suomen ja suomalaisten yritysten kilpailukyvyn kannalta. On kyse siitä, miten reagoimme ja vastaamme ympäröivän maailman muutoksiin.

”Nyt jos maailma muuttuu niin, että meidän pitäisi osata luoda fiktiivisiä pelimaailmoja... Meidän pitäisi osata irrottautua tästä lähiympäristön ja luonnon kiertokulun säätelämästä ongelmanratkaisusta siihen, mitä ihminen mieleltään haluaa. Meidän pitäisi kyetä puhumaan hirveästi paljon enemmän meidän haaveista, haluista, tunteista – ja sehän on taidemaailmaa. Missään muualla kuin taidemaailmassa ihminen ei kerro niin paljon haaveistaan ja haluistaan. Ja sen kuuntelu, että me ymmärretään ihmisiä ja osataan luoda fiktiivisiä mielikuvia ja ympäristöjä, peliteollisuutta ja muuta, niin me tarvitaan ihmisymmärrystä. Ja olla luovia siihen suuntaan. Voi, kun mulla olisi vielä joku resepti, et miten tää saavutettaisiin. Mut se on meidän haaste. Et meillä luovuus on kanavoitu niin kovin erilasiin asioihin, mitä ne nykyään on” (haastateltava 4).

Haastateltavat tunnistavat ja kuvaavat melko yksimielisesti yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia muutoksia, joita on tyypillisesti pidetty luovaan talouteen liittyvinä. Luovan talouden käsite itsessään herättää kuitenkin haastateltavissa epäilyksiä.

Haastateltavien ensireaktio ja suhtautuminen haastatteluissa esiin nousseeseen luovan talouden käsitteeseen on hämmäntynyt. Osuvasti haastateltavat kuvaavatkin luovan talouden käsitettä adjektiiveilla hyhmäisyys, epämääräisyys ja täsmentymättömyys. Tätä vahvistaa osaltaan myös käsitteelle annettujen määritelmien kirjavuus ja moniselitteisyys. Kysymykseen, mitä luova talous tarkoittaa, sain haastateltavilta hyvin erilaisia ja usein melko täsmentymättömiä vastauksia. Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että luovan talouden käsitteen yksiselitteinen määrittäminen on haastavaa – tai ainakaan käsitteen merkityssällöstä ei vielä vallitse yleistä ymmärrystä. Eräs haastateltavista selittää asiaa ilmiön tuoreudella: käsitteen määrittelyn avulla pyritään hahmottamaan vasta käsillä olevaa murrosta.

”No musta on tosi hienoa, et nyt on tällainen yks käsite (luova talous). Totta kai on ihmisiä, jotka ei siitä tykkää. Nyt on määritelty joukko toimialoja, jotka aikaisemmin oli yksittäisiä. Oli se ja se ja unohdinko mä nyt jonkun. Nyt puhutaan luovat alat, se on selkeä käsite. Ja ihan niin kuin palvelualat, palveluakin on aika monella muullakin alalla kuin pelkästään palvelualoilla. Se on siinä mielessä helpottanut asioiden esittämistä ja puhumista. Ja luova talous on helpottanut omalta osaltaan sitä... kukaanhan ei voi sanoa, et mitä se nyt oikeesti on. Mut kaikilla on jonkinlainen käsitys ja se osuu suurin piirtein samalle kartalle. Se helpottaa sitä, ei puhuta vaan sellasesta epämääräisestä pilvestä, että saa vähän rajattua. Nää termithän aina elää aikaansa ja varmaan 10 vuoden päästä meillä on varmaan ihan eri termit mitä käytetään. Mutta tällä hetkellä se on mun mielestä helpottanut sitä että myös muiden kuin luovan alan toimijoiden on helpompi ymmärtää, mistä nyt suurin piirtein kyse ja mikä näille ihmisille on oleellista ja mihin suuntaan ne on menossa, jolloin myös niiden muiden on helpompi toimia siinä mukana” (haastateltava 5).

Luovan talouden käsitteeseen liittyvää hämmennystä seuraa kritiikki – tai vähintäänkin sarkasmi. Haastateltavat kuvaavat luovan talouden käsitettä sanoilla muotipuhe, mantra, slogan, kupla ja buumi. Kuvailevat adjektiivit kyseenalaistavat luovan talouden ilmiön ”todentuntuisuutta” ja antavat vihjeen sen keinote-

koisesta luonteesta. Luova talous on siis haastateltavien mukaan jotakin kevyttä ja ohimenevää – hetken ilmiö ja trendi. Haastateltavien mukaan luovuus onkin nyt ”tapetilla”.

Lähes jokainen haastateltavista toteaa, että luovuudesta puhutaan paljon enemmän. Haastateltavien mukaan luovuutta peräänkuulutetaan erityisesti valtio- ja hallintovallan parissa: luovuus on noussut suomalaisen elinkeinoelämän kehittämisen uudeksi suunnaksi. Kuten eräs haastateltavista toteaa, luovista aloista toivotaan Suomeen uutta talouden veturia. Julkisen Suomen luovuuspuheesta vastaavat haastateltavien mukaan erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä epämääräinen ”hankepilvi”, jolla haastateltavat tarkentavat viittaavansa joukkoon luovien alojen kehittämishankkeita. Haastateltavat korostavat voimakkaasti suomalaisten päätöksentekijöiden roolia luovuuspuheen ylläpitäjinä. Oleellista on, että haastateltavat tuovat selkeästi esiin sen, että puheesta luovuudesta ja luovasta taloudesta vastaavat muut kuin he itse.

”Mun mielestä se (luova talous) on ollut aika hyvä slogan aiheuttamaan keskustelua. Kuplahan se käsite on. Ja myös se luovan talouden ajattelu tulee puhkeamaan. Koska olen futuristi, en jaksakaan uskoa, että siitä tulisi yhtä pitkä buumi kuin agraari-Suomesta tai insinöörivetoisesta Suomesta. Ei ole tulossa tällaista 60 vuoden kukoistavaa luovan talouden Suomea. ... Mulle se on näyttäytynyt..., koska se on hyvin virkamiesvetoinen, ei tuolla kadun ihmiset puhu mistään luovasta taloudesta. Se on tämmöinen ikään kuin ministeriötermi, hallinnollinen termi. Ja siellä se on viitannut erityisesti OKM:n ja TEM:in aktiviteetteihin. Sinänsä tosi hienoihin ja ihan kannatettaviin juttuihin” (haastateltava 4).

”Ja sit nää kaikki hienot juhlapuheet luovuuden merkityksestä yhteiskunnalle ja miten siitä odotetaan uutta talouden veturia Suomeen. Ja on Luovaa Suomea ja Luotua, on kaikkia näitä hankkeita ihan hirveesti. Niin kyllähän se on tunkenut ihan läpi kaiken tän. Jopa siinä määrin, et meidän nykyisen hallitusohjelman ensimmäisessä kappaleessa lukee, et vahvistetaan suomalaisen elinkeinoelämän

kilpailukykyä, palvelujen kehittämistä ja luovia aloja. Siis luovat alat on ainoana tämmöisenä toimialakokonaisuutena mainittu. ... Tuli jopa sellanen fiilis, et onks ne poliitikot edes tajunnut, et mitä ne siihen kirjaa. Et onks nää luovat alat vaan niin muotia, et se on pakko saada tonne. Vai tajuuko ne oikeesti, et nyt ne on viemässä tätä ihan eri suuntaan kun aikaisemmin. ... Vai onks tää vaan tällänen mantra – niinku Suomessa usein on näitä mantroja, kun tää on tällainen yhden asian maa – et onks tää luovat alat sellainen, et nyt puhutaan vielä seuraavat kolme vuotta siitä ja sit tulee taas joku uus, et tulee vaikka luomu tai jotain” (haastateltava 3).

Luovaan talouteen liittyvien havaintotodellisuuden ilmiöiden ja siihen liittyvien käsitteenmäärittelyjen ja puheiden välillä vaikuttaa haastatteluaineiston perusteella vallitsevan ristiriita. Ilmiö on tavallaan tosi, mutta siihen liittyvät käsitteelliset ja sanalliset määrittelyt mättävät. Käsitteen määrittelyyn liittyvällä hämmennyksellä on varmasti tekemistä käsitteessä toistuvan luovuuden käsitteen monimerkitysisyyden kanssa. Mitä luovuus tarkoittaa? Entä voiko kuka tahansa olla luova? Palaan tähän tarkemmin teemaluokassa ”Luovuus vs. ympäröivä yhteiskunta”.

Luovuuspuheen saama kritiikki vaikuttaa puolestaan juontavan juurensa epäsuhdasta, joka vallitsee puheiden ja tekojen välillä: haastateltavien mukaan julkisen sektorin harjoittama puhe luovuuden merkityksistä ei vastaa niitä edellytyksiä, joita suomalainen yhteiskunta luovalle toiminnalle tarjoaa. Haastateltavien mielestä ollaan paradoksaalisessa tilanteessa, jossa luovuutta odotetaan, mutta samalla sitä estetään. Palaan tähän ristiriitaan tarkemmin teemaluokassa ”Luova ekosysteemi vs. kotimainen konteksti”.

2. Kulttuurinen talous vs. luovuuden kulttuuri

Selkeä enemmistö haastateltavista on sitä mieltä, että taiteellinen ja kulttuurinen luovuus on luovan talouden ydintä: Luovilla toimialoilla on sellaista osaamista, palveluita tai tuotteita, joista on yhteiskunnallisten, taloudellisten ja kulttuuris-

ten muutosten myötä tullut yhä merkittävämpiä – erityisesti taloudellisesti. Haastateltavien mukaan taiteellisella ja kulttuurisella osaamisella riittäisikin annettavaa myös muille toimialoille ja yhteiskunnan sektoreille: kulttuurisen ja taiteellisen osaamisen soveltaminen eri toimialoilla ja sektoreilla on kilpailukykyä edistävien innovaatioiden edellytys.

”Niin kulttuuriteollisuus oli yhdessä vaiheessa ja nyt on luovat alat. Ja nyt ehkä pikkuhiljaa mennään siihen luovaan talouteen kaiken kaikkiaan, et luovat alat sulautuu muihin toimialoihin vaan sellaseks osaamisen hyödyntämiseksi. Tavaltaan eri toimialat konvergoituu keskenään. ... Sitä osaamista opitaan jatkossa jollain uudella, luovalla tavalla hyödyntämään suomalaisessa teollisuudessa ja palveluteollisuudessa” (haastateltava 3).

Haastateltavat visioivat uudenlaista hybriditaloutta, jossa eri toimialat toimivat ennakkoluulottomasti yhteistyössä – toinen toisensa osaamista hyödyntäen. Haastateltavien mukaan monialaisen yhteistyön tuloksena syntyy aivan uusia oivalluksia, innovaatioita, palveluita ja tuotekonsepteja, jotka lopulta lisäävät suomalaista kilpailukykyä. Taiteen ja kulttuurin tekijöille monialainen yhteistyö avaa liiketoimintamahdollisuuksia, muille teollisuuden aloille puolestaan kasvunäkymiä.

”Luova talous, mä nään sen niin, että siinä on vahvasti mukana luovat alat. Niiden toimintaa kehitetään ja ne on siinä aktiivisesti mukana. Mutta luova talous on laajempi käsite, jolloin siihen tulee muitakin toimijoita, jotka yhteistyössä pystyy kehittämään jotakin vielä isompaa. Siinä mielessä tää luova talous on joustavampaa ja jollain tavalla avoimempaa teollisuutta kuin tällainen aikaisempi perinteinen” (haastateltava 5).

Selkeä enemmistö haastateltavista näkee monialaisen yhteistyön ennen muuta mahdollisuutena. Onnistumistarinoita monialaisesta yhteistyöstä haastateltavilla ei kuitenkaan ole vielä antaa. Muutamia päänavauksia, kuten Arabianrannan ja Kalasataman alueiden kehittäminen, he tuovat esiin. Ajatus ennakkoluulottomas-

ta yhteistyöstä onkin haastateltavien mukaan Suomessa vielä ”lapsen kengissä”. He toivoisivatkin enemmän rohkeutta ja ennakkoluulottomuutta sekoittaa perinteistä mallia. Taiteen ja kulttuurin tuoma lisäarvo palveluille ja tuotteille on kyllä tunnustettu. Haastateltavien mielestä riittää kuitenkin tehtävää, jotta taiteellinen ja kulttuurinen osaaminen olisi kiinteä osa tuotantoprosessia myös perinteisimmillä teollisuuden aloilla. Haastateltavat löytävät ongelmaan syyn taiteellisen ja kulttuurisen työn arvostuksesta: kulttuuri ja taide ymmärretään muusta yhteiskunnasta erillisenä, omana sfäärinään. Kulttuurinen ja taiteellinen osaaminen ja työ ovatkin perinteisessä teollisuudessa lähinnä ”pikantti lisä tai lisäarvo”, eivät oleellinen osa tuotantoprosessia.

”Totta kai luovan elementin tai kulttuurisektorin yhteistyö muiden sektoreiden kanssa tuo aina sitä lisäarvoa ja uusia tuotteita, uusia palveluita, uusia käyttäjälähtöisempiä näkökulmia siihen, miten asioita voidaan tehdä. Mutta kyllä se monesti on aika kupla. Tai se luova panos pistetään omaan pikku roolinsa: että tässä on kaunis kuva hississä, mutta muuten se hissiteknologia on mitä se on, sitä ei lähdetä sörkkimään -tyyppistä ajattelua” (haastateltava 4).

”Jos ajatellaan luovia aloja ja sit taas muuta yhteiskuntaa niin niiden yhteistoiminnan tukeminen olisi varmaan ihan ensisijainen juttu. Mä oon ainakin omis töissä huomannu sen, et ei mulle kukaan soittale, et olisko sulla sellasta ja sellasta tekijää, joka ratkaisisi meille tämän. Koska se ei oo ollut toimintatapana, niinku business as usual, niin ei se niin vaan lähde. ... Mä luulen, et se on siellä perinteisessä teollisuudessa ihan samanlainen pullonkaula, et ne ei osaa lähestyä näitä luovan työn tekijöitä, koska ne ei tunne niitä, siellä on ennakkoasenteita varmaankin, kun kaiken maailman nyrkkipajoja on luovalla kentällä, niin ne ei voi olla alihankkijoina. ... Me tarvittas muutama hyvä keissi, jolla tätä voitais purkaa, niin et kiinnostus tätä yhteistyötä kohtaan kasvaisi” (haastateltava 3).

Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisasiantuntija suhtautuu kuitenkin ajatukseen monialaisesta yhteistyöstä hieman kriittisemmin. Erityisasiantuntijan mukaan keskustelu luovien toimialojen ja muiden toimialojen yhä tiiviimmästä yh-

teistyötä on ”diffuusiohömpää” ja ”höpölöpöä”, jossa kulttuuri- ja luovat alat alistetaan muiden teollisuuden alojen ja sektoreiden ”luovuuden kehittäjiksi”. Hän kertoo esimerkin erään raportin julkistamistilaisuudesta:

*”Ministeri Pekkarinen korosti just tätä näkökulmaa, kuinka sitten muiden alojen yritykset voi hyödyntää tätä luovuutta näiltä aloilta. Koopee sanoi, et joo, toi ei oo oleellista. Mut jos tällainen näkökulma halutaan ylläpitää, niin varmaan niin, että nää luovien alojen yritykset on kunnossa, tekee hyvää liiketoimintaa. Kai ne sitten voi kontribuoida muillekin aloille paremmin. Mut mun mielestä toi on sel-
lanen vaikutus, joka tulee, jos on tullakseen. Siinä ikään kuin alistetaan helposti tietoisesti tai tiedostamatta kulttuuri- ja luovien alojen yritykset, sellaisiksi ali-
hankkijoiksi niille oikeille yrityksille. Se on höpölöpöä. ... Kyllä ne vaan on iso toi-
miala sellaisenaan. Mä en alistaisi niitä nyt jonkun paperi- ja massajalostuksen
tai rakennusteollisuuden luovuuden kehittäjiksi. Sillon me menetetään... siinä
menee täydellisesti lapsi pesuveden mukana” (haastateltava 1).*

Taiteellisen ja kulttuurisen luovuuden sekä kulttuuri- ja luovien alojen erityis-
asema luovan talouden ytimessä osoittautuu lopulta kiistanalaiseksi kysymyksek-
si. Erään haastateltavan sanoja lainaten, se että luova talous on jollain tavalla
”taidemaailman leimaama” herättää myös kritiikkiä.

*”Se (luova talous) on Richard Floridan lanseeraama käsite, jonka luovat alat ovat
taitavasti omineet ja hokee sitä. Kun osa on sitä mieltä, et tää on ihan järjetöntä,
niin mä kuulun siihen porukkaan. Se perustuu vanhakantaiseen ajatukseen, että
just taide ja taidetta lähellä olevat tahot olisi luovempaa kuin joku muu” (haasta-
teltava 2).*

Osa haastateltavista onkin sitä mieltä, että luovuus-alkuisille käsitteille, kuten
luovat alat ja luova talous, on ominaista luovuuden käsitteen väärinymmärrys.
Kyseisiin käsitteisiin on jo lähtökohtaisesti sisäänrakennettu oletus, että luovuus
= taide ja kulttuuri. Tuo väärinymmärrys on heidän mukaansa tahallinen: on kyse

tietoisesta luovan talouden ilmiön rakentamisesta, jossa taiteelle ja kulttuurille halutaan luoda uusia merkityksiä ja liiketoimintamahdollisuuksia.

”Mä nään, et me ollaan vähän tällaisessa luovuuden kuplan rakentamisessa mukana. Yritetään omia se. Et me ollaan hirveän luovia, et meil on jokin erityinen kyky tuottaa luovuutta” (haastateltava 4).

He korostavatkin laveampia tapoja ymmärtää luovuutta: luovuus on heidän mukaansa ”out of the box” -ajattelua, ongelmanratkaisukykyä ja innovointia – eli kuten eräs haastateltavista kiteyttää halu tehdä asioita eri tavalla ja paremmin. Tällöin luovuus ei siis olisi sidoksissa mihinkään tiettyyn toimialaan tai sektoriin. Ja tällöin luovaa talouttakin voidaan ymmärtää hieman laajemmasta näkökulmasta ”luovuuden kulttuurina”, jossa halu tehdä eri tavalla paremmin läpäisee koko yhteiskunnan toimialasta tai sektorista piittaamatta.

”Mulle luova talous tarkoittaa sitä, että on talous, jossa jokaisella elämän osa-alueella on kunnianhimosia firmoja, jotka yrittää tehdä asioita eri tavalla paremmin. Esimerkiksi Kone on malliesimerkki huippuluovasta yrityksestä, joka on maailman mittakaavassa luova” (haastateltava 2).

Mielenkiintoista on, että haastatteluaineisto kuitenkin itsessään vahvistaa näkökulmaa, jossa luovuus liittyy taiteeseen ja kulttuuriin. Taide, kulttuuri ja kulttuuri- ja luovat alat nousevat esiin lähes jokaisessa haastattelussa haastateltavien puheissa luovuudesta – ja luovasta taloudesta. Luovuus yhdistyy joko suoraan taiteelliseen ja kulttuuriseen toimintaan. Tai sitten niin, että luovuus ymmärretään laveammassa, edellä mainitussa merkityksessä, tapana toimina eri tavalla ja paremmin, kuitenkin niin, että kyseistä ominaisuutta tarvitaan erityisesti taide- ja kulttuurialoilla. Haastatelluille taiteellisen ja kulttuurisen työn tekijöille, muotisuunnittelijalle ja kuvataiteilijalle luovuuden yhdistyminen taiteeseen ja kulttuuriin on itsestään selvää: kuvataiteilija toteaa osuvasti, että hänen koko työnsähän perustuu luovuuteen.

”... luovat alat, kulttuuri, taide hyödyntää sitä omatoimista, ennakoluulotonta ongelmanratkaisua ehkä lopputuloksiin pyrittäessä enemmän kuin ehkä selkeästi muut” (haastateltava 3).

3. Luovuus vs. yhteiskunta ja talous

Eräs haastateltavista (haastateltava 3) rinnastaa luovuuden kasvavaan kasviin. Rinnastus on osuva, sillä haastateltavien tavat määritellä luovuutta palauttavat nekin luovuuden osaksi villiä luontoa.

Haastateltavien mukaan luovuus on intohimoa, sisäsyntyinen ominaisuus tai alkuvoima, joka kumpuaa syvältä ihmisen sisältä. Luovuus yhdistyykin haastattelupuheessa ajatuksiin primitiivisistä tai kurittomista luontokappaleista, joita ei tulisi kahlita. Luovuus vaatii haastateltavien mukaan ravinteikasta, mutta ennen muuta vapaata tilaa, jossa se voi vapaasti ”luotua”, etsiä omat reittinsä. Kasvien ohella muutama haastateltavista rinnastaa luovuuden myös lapseen: heidän mukaansa rajoituksista vapaa lapsi on luovuuden tyyssija.

Taide ja kulttuuri herättävät haastateltavissa luovuuden kaltaisia mielle yhtymiä. Taiteen ja kulttuurin tekeminen yhdistyy haastattelupuheessa irrationaalisuuteen, jopa alkukantaisuuteen. Taide ja kulttuuri ovat jotakin, joka kumpuaa ihmisen sisimmästä. Merkille pantavaa on myös, että haastateltavat kuvaavat taiteellista ja kulttuurista työtä melko arvottavasti ”hörhöilyksi” ja ”puuhasteluksi”. Jopa taiteellisen työn tekijä, muotisuunnittelija puhuu ”hölmöistä taiteilijoista”, jotka toimivat spontaanisti, ”antavat luovuuden vain tulla” (haastateltava 7). Muotisuunnittelija kertoo myös usein pohtivansa, miksi hän tekee työkseen jotain näinkin ”turhaa”, eikä jotain merkityksellisempää, kuten työtä lasten parissa. Taiteen ja kulttuurin tekeminen ilmenee siis haastatteluaineistossa luovuuden tavoin kurittomana, jopa vastuuttomana toimintana.

Ottaen huomioon, mitä edellä on esitetty, ei ole kovin yllättävää, että ympäröivä yhteiskunta ja sen rutinoituneet toimintatavat näyttäytyvät haastattelupuheessa kurittoman luovuuden pahimpina uhkina. Järjestäytynyt yhteiskunnallinen elämä

normeineen ja koodistoineen estää haastateltavien mukaan luovaa, eri tavalla ajattelua ja toimintaa.

”Eri ikäpolvet painii eri asioiden kanssa voidakseen kasvaa luoviksi yksilöiksi. Luovuuden tyyssija on ehkä kuitenkin lapsi, joka joutuu ratkomaan niitä asioita ensimmäistä kertaa. Ja miten ne tukahdutetaan ne mekanismit on, että kun susta tulee aikuinen, sä hallitset asioita, etkä vaan joka kerta keksi, et nyt mä laitankin sukat näin päin jalkaan. Ne mekanismit muuttuu. Et ne mekanismit missä mä oon ollu, on ihan toiset missä vaikka mun lapset nyt on. Puhutaan nyt tällaisista rajoitusmekanismeista jotka vie parhaan terän siitä toisella tavalla ajattelemisesta” (haastateltava 4).

”Organisaatiot on yleensä hirveen hyviä tukahduttamaan luovuuden erilaisten hierarkioiden ja toimintatapojen, jotka nekin on tietysti sieltä 1800-luvun 1900-luvun alun liukuhihnatyön organisaatioista, aika pitkälti vielä varmaan voimissaan” (haastateltava 1).

Mielenkiintoista on, että haastateltavat kuitenkin päätyvät lopulta siihen, että kuriton luovuus tulee taltuttaa – rationalisoida, jotta se toimisi ympäristön sille asettamien edellytysten mukaisesti. Haastateltavat muistuttavatkin, että luovuudessa täytyy olla myös jokin raja ja vastuu. Kuten kasvien tai lasten kasvattaminen luovuus vaatii toisinaan myös kitkemistä ja rajojen asettamista.

”... se vapaus vaatii toisaalta rajoja. Et jos puhutaan yritystoiminnasta, niin pitää olla selkeet speksit. Yrityshän ei voi tuottavasti toimia niin, et jokainen saa tehdä mitä haluaa. Vaan täytyy olla selkeet speksit siitä mitä tehdään. Ja ainahan se on ollu näin. Michelangelo maalasi katon Vatikaanissa, se sai tarkat speksit, et mitä sinne Sikstuksen kappeliin oikein halutaan. Paljon sillä on tilaa siellä, paljon se saa siitä liksaa – ja se teki sen työn niissä rajoissa. Et luovan työn tekijälle on aika tärkeätä, et on ne tietyt raamit olemassa ja sit myös, et siel raamien sisällä on jonkinlainen, et se tietää missä rajoissa se saa liikkua. On tosi tärkeätä, et on se

tuottaja joka antaa ne raamit, sen pellon kulman jossa voi kukkia” (haastateltava 3).

”Toivon että uskallettaisi ajatella toisella tavalla. Että meillä se luovuus yhdistyy niin paljon taiteen tekemiseen ja sellaseen hörhöilyyn. Et sellainen vastuuntuntoinen luovuus, johon esimerkiksi tuottajia koulutetaan, et sä voit tehdä kiinnostavia markkinointikokeiluita ja olla luova, mutta sulla on silti vastuu, että se yleisö tulee. Et joku raja ja vastuu, mutta myös ilman sitä luovaa markkinointi-idea voi olla, et se tiedote ei mene läpi ja se markkinointi ei toimi. Et jotain luovuutta pitää olla, mutta myös vahva ammattitaito siinä, et mihin menen mukaan” (haastateltava 4).

Luovuudelle asetettavat rajat ja vastuu ovat haastatteluaineistossa ennen muuta taloudellisia: luovuuden tulee palautua konkreettisina, taloudellisina tuotoksina ympäristöönsä. Luovuuden alkuvaihe, pelkkä ”ideoiden heittäminen” ei siis haastateltavien mielestä riitä. Haastattelupuheen myötä vaikuttaa siltä, että luovuudella sinällään ei ole itseisarvoa – paitsi tekijälle itselleen. Tätä havainnollistavat myös luovan työn tekijöiden näkemykset taiteen ja kulttuurin suhteesta talouteen: luovan työn tekijät suhtautuvat tähän suhteeseen muita haastateltavia kriittisemmin.

”...luovuus tarkoittaa myös sitä, että asioiden eteenkin pitää tehdä työtä, että niistä tulee jotain. Sellainen ideoiden heittäminen pelkästään ei ole mun mielestä luovuutta. Jotkut ehkä voi pitää sitä luovana. Mun mielestä sieltä oikeasti pitäisi syntyä jotakin. ... Näen, että 90 % luovuudesta on työtä sekä ennen että sen jälkeen. Se kokonaisuus on se mistä tulee luovuutta” (haastateltava 5).

Taiteellisen ja kulttuurisen luovuuden suhde ympäröivään yhteiskuntaan, erityisesti talouteen jakaa haastateltavia. Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisasiantuntija ottaa asiassa selittävän roolin. Taiteellisella ja kulttuurisella työllä sinänsä on itseisarvo. Markkinatalousyhteiskunnassa on kuitenkin realiteetti ja perustel-

tua, että myös taiteen pitää tuottaa. On siis kyse epistemologisista peruskysymyksistä:

”Kun tuolla korvessa, missä ei oo yhtään ihmistä eikä välttämättä yhtään eläintäkään 100 kilometrin päässä kaatuu se vanha honka. Kuuluuko siitä ääni? No, me oletetaan, et siitä kuuluu, koska aina aikaisemmin, kun se on kuultu, siitä on kuulunut jokin ääni. Mun pointti on, et jos kukaan ei näe eikä kuule sitä jotain hienoa taiteellisen ilmaisun tuotosta, kun se ei tule yleisölleen niin mitä merkitystä sillä silloin on. Aika vähäinen merkitys” (haastateltava 1).

Haastateltavista agentti/tuottaja ja kulttuurituottajien koulutuksesta vastaava koulutuspäällikkö pitävät itsestään selvänä, että taiteellisen ja kulttuurisen työn tulee ”tuottaa”. Heidän mukaansa taiteellisen tai kulttuurisen luovuuden tuotteistaminen tai liiketoiminnallistaminen on ”business as usual” eli normaali bisneksen muoto. He näkevät tässä myös parantamisen varaa. Koulutuspäällikön sanoja lainaten taiteellisen ja kulttuurisen työn sekä ympäröivän yhteiskunnan välillä on ”gäppi”: kulttuurista tai taiteellista osaamista ei kyetä valjastamaan tuottavaksi toiminnaksi tai esimerkiksi osaksi tuotekehitystä. On huomattava, että agentti ja koulutuspäällikkö edustavat itse kulttuurikentän ”välittäjäporrast”, jonka tavoitteena on löytää taiteelliselle ja kulttuuriselle työlle enemmän liiketoimintamahdollisuuksia. Sinänsä ei siis ole yllättävää, että he ottavat voimakkaasti kantaa taiteellisen ja luovan työn ”tuottamattomuuteen”.

”Sellainen taiteilija joka kokee, et kaupallisuus vie hänen taiteensa arvoa, niin mä en oikein ymmärrä sellaista taiteilijaa. Et sit se taiteilija voi tehdä sitä taidetta omassa työhuoneessaan ja varmistaa, että kukaan ei tuu hänen taidettaan tuhoamaan. Mut musta taiteilijan funktio yhteiskunnassa on kommunikoida ja se vaatii nykymaailmassa aggressiivista markkinointia” (haastateltava 4).

”Ei enää oo ilmeisesti poliittisesti korrektia kyseenalaistaa sitä etteikö luovasta toiminnasta voisi tehdä bisnestä. ... Musta sellainen vapaa taide, joka olisi irti esim. taloudesta tai muista yhteiskunnallisista asioista, niin ei sellaista oo ole-

massa tai sit se on terapiaa. ... Jokainen fiksu taiteilija ymmärtää oman tekemisen ja rahan yhteyden” (haastateltava 3).

Taiteellisen työn tekijät lähestyvät luovuuden ja talouden suhdetta hieman kriittisemmin. Sekä kuvataiteilija että muotisuunnittelija näkevät taloudellisten paineiden kasvaneen omassa työssään. Erityisen mielenkiintoista on, että he yhdistävät kasvaneet paineet luovan talouden ilmiöön (vaikka eivät varsinaisesti tunnustaneet kyseistä ilmiötä tai kyenneet sitä määrittelemään). Kuvataiteilija ja muotisuunnittelija näkevätkin luovan talouden ilmiönä, joka luo heille liiketoimintaosaamiseen liittyviä paineita.

Kuvataiteilija (haastateltava 6) jopa tulistuu puhuessaan ”taiteilijoiden pakottamisesta yrittäjiksi”. Hänen mukaansa kuvataiteilijoiden ajaminen yrittäjyyteen on ”rumaa” ja vain ”tapa kaunistaa työttömyystilastoja”. Kuvataiteilija myös peräänkuuluttaa valtiollisten taideapurahojen tärkeyttä korostaessaan konseptuaalisen ”vaikeasti myytävän” käsitetaiteen merkitystä yhteiskunnan kehittymiselle. Muotisuunnittelija (haastateltava 7) taas pohtii tuotteistamisen ääri-ilmiöitä. Hän vierastaa laskelmointia ja äärimmilleen venytettyä konseptointia, josta aito ja inhimillinen luovuus on jo kaukana. Lopulta muotisuunnittelija lähestyy kuitenkin asiaa käytännönläheisesti: tuotteistamiseen on pakko suhtautua positiivisesti, jos omasta työstä haluaa saada elannon.

Luovan työn tekijöitä mietityttää selkeästi se, että taloudellistumisen paine vie työn fokusta pois itse pääasiasta. Kyse on siitä, mihin luova yksilö käyttää aikansa. Kuvataiteilija ja muotisuunnittelija liittävät yrittäjämäiseen toimintaan taloushallinnon byrokraattisia osa-alueita, jotka ”kahlitsevat”: luovan työn tekijälle ei enää jää joutilasta aikaa luoda jotain uutta. Ongelman tunnistaminen johtaa silmän rakentamiseen ensi näkemällä vastakkaisilta vaikuttavien näkemysten välille. Luovan työn tekijät suhtautuvat oman osaamisensa tuotteistamiseen ja liiketoiminnallistamiseen positiivisemmin, jos tähän liittyvästä byrokratiasta huolehtii joku muu kuin tekijä itse – esimerkiksi juuri välittäjäportaan ammattilainen. Toimijaryhmä, jota haastattelemani agentti/tuottaja ja koulutuspäällikkö edustavat.

”Ehkä just semmoinen mitä kaikki nää Diilit ym. TV-sarjat yrittää hakea siitä bisnespuolesta. Ehkä se on jotain sellaista mitä tarvitaan nyt. ... Mullahan sitä (bisnesosaamista) ei oo oikeestaan yhtään. ... Mua ei kiinnosta yhtään se puoli siinä, joku hinnoittelu ja sellainen. Sen takia on hyvä, et on nyt muita ihmisiä ympärillä auttamassa, vaikka mulla ei niitä hirveesti ookaan. Tai, et on frendejä, jotka hoi-taa eri osa-alueita siinä jutussa” (haastateltava 7).

”Mun tehtävä on tässä maailmassa mitä ilmeisimmin mahdollistaa sellaisten ihmisten, joilla on kekseliäisyyttä tai kykyä tehdä jotain uudenlaista, yhdistellä vanhaa uudella tavalla, tehdä niille tilaa toteuttaa sitä omaa näkemystään. ... Jos ajattelee miten noiden agentoitavien luovuus päästetään kukkimaan mun toimesta, niin se on sitä, että mä saan myytyä jotakin sellasta, jonka ne osaa tehdä hyvin. Ja sit niillä on tila sen yhden asiakasprojektin puitteissa hyödyntää sitä niiden luovaa osaamista” (haastateltava 3).

Erityisesti taiteellisen työn tekijöitä vaivaavan taiteen ja kulttuurin sekä talouden välisen jännitteen tunnistavat myös muut haastateltavat. Kyseisten sfäärien välinen jännitteisyys välittyy, haastateltavan tarkastelutavasta riippumatta, haastatelteluaineistosta selkeästi. Haastateltavien mukaan taiteen ja kulttuurin sekä talouden sfäärit ovat yhteiskunnassamme hyvinkin erillisiä. Niiden lähentymisestä on jo merkkejä, mutta saumattomasta yhteen sulautumisesta voidaan tuskin puhua. Eräs haastateltavista osoittaa osuvasti, kuinka jännitteet ja ristiriidat näiden sfäärien välillä ovat jo sisäänrakennettuja yhteiskuntamme organisoitumisen tapoihin:

”Ihan ministeriötasollakin meillä on opetus- ja kulttuuriministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö, jotka ajattelevat samoista asioista hyvin eri tavalla. Ja sit, kun on luovan alan yrittäjä, joka on tavallaan siinä puoli välissä. Se tavallaan tekee taidetta ja tavallaan tekee liiketoimintaa. Ja jos hakee tukea, niin kumman puoleen kääntyä. Ja jos sulla on juttu, jossa on sekä sisältöä että teknologiaa, niin sisältö pitää hakea toisesta ja teknologia toisesta. Ja sit, ku sä saat vaan sen toisen ra-

han – et mitä sä sitten teet. Se on sellainen haastava, et siellä pitäisi pidemmälle päästä tuolla viranomaispuolellakin vuoropuhelussa. Et saataisiin tälläisiä raja-aitoja madallettua” (haastateltava 5).

4. Luova ekosysteemi vs. kotimainen konteksti

Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että luovuus on yksilön ominaisuus. Luovuus lähtee ihmisestä itsestään; on kyse poikkeusyksilöistä, joilla on erityislaatuista lahjakkuutta. Luovuutta ei siis tavallaan voi kehittää, vaan kortit jaetaan jo varhain: luovuus on synnynnäinen ominaisuus. Luova yksilö on haastateltavien mukaan kunnianhimoinen, rohkea ja hän sietää poikkeuksellisen hyvin epävarmuutta.

”Me ylikorostetaan ryhmätyötä ja sanotaan, et ei sota yhtä miestä kaipaa. Ja totuus on, että sota johtuu yhdestä miehestä... Me tarvitaan tähtiä, jotka runnoo läpi kunnianhimosia ideoita. Maailmalla on steve jobbsit ja richard bransonit ja Suomessa vaikkapa westerbackat tai hjallis harkimot tai paola suhoset. Tai ketkä tahansa, ketkä uskaltaa uskoa unelmaan ja tehdä” (haastateltava 2).

Poikkeusyksilöt ja edelläkävijät luovat siis edellytykset luovuudelle. Ympäröivä yhteiskunta voi haastateltavien mukaan sitten joko edistää tai estää luovuuden toteutumista.

”Buddhalaiset sanoo, et tule sellaiseksi, kun ympäristösi on, siksi valitse ympäristösi huolella. Se pätee luovuuteen hirveen hyvin myös. Jos sul on ympäristö, joka ruokkii luovuutta, kaikki haluaa olla parempia, kaikki haluaa kehittyä, niin siinä mallissa tulee luovemmaksi. Jos taas kaikki on sitä mieltä, et ei nyt lähetä riskeeraamaan tätä, vaikeelta tuntuu, pidetään nyt jalat maassa, niin sehän tappaa väistämättä luovuuden kokonaan” (haastateltava 2).

Haastateltavien mukaan luovuutta edistävä ympäristö on avoin ja suvaitseva. Se tarjoaa erilaisille yksilöille tilaa ja vapautta etsiä omia ratkaisujaan. Yksilöitä myös

rohkaistaan ja heitä kannustetaan luovaan ajatteluun. Kannustaminen onkin haastateltavien mukaan luovuuden kannalta tärkeää, täysi tyrmäys vie luovuudelta terän.

”Ikään kuin tällainen suvaitsevainen, luovuutta arvostava, jäseniltään luovia ratkaisuja edellyttävä arvomaailma on tärkeä. ... Et vapautetaanko se toinen ihminen etsimään ratkaisuja, olemaan luova, löytämään asioita” (haastateltava 4).

”Luovaa toimintaa pitää kannustaa. Mä luulen, et kaikista tärkein kannustin on positiivisen palautteen antaminen, niinku etusijalla. Vaikka olisikin negatiivista palautetta, niin positiivisen palautteen merkitys on tosi iso, jotta se ihminen tai se ryhmä jaksaa uskoo siihen tekemiseen. ... Lannistava tai erityisesti jos ei sanota mitään, jos annetaan vaan jengin puurtaa, eikä ne saa siitä palautetta tai sit jos ne ei koe ikinä tehneensä mitään asiaa loppuun ... Silloin ne uupuu. Se luovuus uupuu ja ne ihmiset uupuu ja se hana menee tavallaan ihan kiinni” (haastateltava 3).

”... ideoinnin ja luovuuden saa katkottua ihan älyttömän helposti, kun sanoo, et toi ei ainakaan oo hyvä idis – niin se loppuu tosi äkkiä. Kaikki tämmöinen hirveen negatiivinen ja sen tyyppinen on siinä luovuuden alkuvaiheessa ihan äärettömän haitallista” (haastateltava 5).

Haastateltavien mukaan suomalainen maaperä on luovuuden kannalta melko hedelmällinen. Maantieteellinen sijainti, luonnonolot ja toisaalta tietoinen eristäytyminen ovat haastateltavien mukaan johtaneet siihen, että olemme kiistatta omalaatuinen kansa. Omalaatuisuus voi haastateltavien mukaan olla myös erityisyyttä ja sitä kautta vahvuustekijä: cliché suomalaisesta luovasta hulluudesta nousee esiin useassa haastattelussa. Haastateltavat puhuvatkin rohkeudesta, värikkyydestä ja räikeydestä, kovin rikkaasta luovasta tasosta, jonka muotoja haastatteluissa edustavat esimerkiksi hevi-musiikki, Marimekko sekä Nokian ja Angry Birdsin kaltaiset menestystarinat.

Luovan hulluuden rinnalle nousee kuitenkin haastatteluissa hieman värittömämpi, latistava taso, jota agentti/tuottaja (haastateltava 3) kuvaa ”ääriluterilaisena sensuurina”. Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaisen luovuuden tiellä on useita sekä rakenteellisia että yleiseen ilmapiiriin ja vuorovaikutustaitoihin liittyviä esteitä.

Luovuuteen kannustavista puheista huolimatta julkinen sektori näyttäytyy haastatteluissa ennen muuta luovuutta kahlitsevana tekijänä. Haastateltavat kuvaavat julkista hallintoamme sanoilla fakkiutunut, perinteinen, hidas ja raskas järjestelmä sekä byrokraattinen masiina. Hallinnon hitaus ja kankeus ja toisaalta ennakkoluulot uusia ideoita kohtaan estävät haastateltavien mukaan todellisten luovien ratkaisujen toteutumisen. Hallintoa kuvaillaan myös perinteiseksi ja etäiseksi: haastateltavien mielestä kulttuuri- ja taideasioiden osalta päättäjille ei ole tietoa, ymmärrystä, saati kiinnostusta siitä, mistä he tekevät päätöksiä.

”Me eletään nyt sellaisessa kulttuurissa, jossa hirveen nihkeesti mitään oikeesti tehdään, kehitetään asioita. Et siellä on aina vastassa hirveä määrä asioita tai henkilöitä, oli se foorumi mikä hyvänsä, henkilöitä, joilla on vino pino lakeja, asetuksia ja muita säädöksiä, jotka estää sen, että jotain asiaa voidaan kokeilla tai että jotain asiaa voidaan kehittää johonkin suuntaan – joka olisi tällaisen luovan innovatiivisuuden synnyttämä uusi, hyvä kehityssuunta johonkin, mihin hyvänsä ilmiöön” (haastateltava 6).

”Mä luulen, et isompi ongelma on siinä, että tuolla päättävissä tahoissa, ministeriöissä ja Tekes ja tällaiset, joissa on rahaa ja valtaa päättää isoista asioista, niin niillä on oma agendansa, jonka täytyy olla uskottava siellä omassa organisaatiossa ja toisaalta sen täytyy noudatella hallitusohjelmaa tai sen organisaation missiota tai jotain tällaista. Eli niiden perusteet tehdä joitain asioita voi olla sellaiset, et ne ei mitenkään sovi minkään yksittäisen ammattiryhmän tavoitteisiin. Jos ajatellaan lainsäätäjän tai rahoittajan näkökulmaa niin se voi olla ihan eri kuin vaikkapa jonkun lavasterakentajan ja siinä voi olla ylitsepääsemättömiä näkemyseroja. Ja sit kaikkein surullisinta, et pienet toimijat ei oo mitenkään ra-

hoittajan kannalta kiinnostavia. Ja usein vielä niin, että rahoittaja ei tajua ollenkaan mistä siinä tekemisessä on kyse. Sillä ei oo kykyä nähdä sitä potentiaalia. Tekes ja jotkut muut, ketkä on ikään kuin joutunut ottamaan nää luovat alat huomioon, niin niille se on pakkopullaa vielä ja se on juhlapuheissa paljon. Mut oikee halukkuus ja kyky palvella jotain pientä luovan alan yrittäjää tai osuuskuntaa, se on tosi vähäistä. Pelipuolella tässä ei oo ongelmaa. On Angry Birds, kaikki kusee hunajaa, kun kuulee sen nimen. ... Et ehkä se kuilu on vähän siinä, et kehittäjät ei oo perillä siitä, mitä tekijäpiireissä tapahtuu” (haastateltava 3).

Byrokraattisen hallintokoneiston lisäksi myös yleinen ilmapiiri estää haastateltavien mukaan luovaa ajattelua. Haastateltavien mukaan suomalaiseen yhteiskuntaan ei kuulu kannustaminen, rohkaiseminen tai kehuminen. Olemme kateellisia, varovaisia ja siedämme heikosti erilaisuutta. Haastateltavat puhuvat myös sensuurista, kontrolloinnista ja ”hyvä veli” -kerhoista. Haastateltavien mukaan Suomi on yhden totuuden maa, jossa vain tiettyjä ilmiöitä nostetaan, kuten agentti/tuottaja (haastateltava 3) toteaa, ”yhteiskunnan kaapin päälle”. Eri mieltä oleminen tai tekeminen ei haastateltavien mukaan ole meillä aidosti hyväksyttyä.

”Musta meillä on vieläkin Suomessa sellasta ilmapiiriä, et kaikesta ei jotenkin voi puhuu ja sit jotku pienet piirit saa päättää mitä voi tehdä ja mistä saa puhuu. ... Me aika paljon sellasella väheksymällä, vaikenemalla ja tenttaamalla pyritään jotenkin saamaan ihmisiä ruotuun täällä Suomessa. Tää ei oo kauheen heterogeeninen tää meidän yhteiskunta, se johtuu varmaan siitä. Jotenkin semmonen kauhee tiukka kontrolli ettei kukaan vaan pääsis sanomaan, et noi on ihan hulluja tai... hirveen varovaista” (haastateltava 3).

”Myös se, että me suomalaisina, tällaisina härmäläisinä voitaisiin vähän enemmän suvaita ympäristöltämme. Et jos joku tulee työpaikalle kirkkaan oranssissa paidassa, niin ei heti ajatella, et sulla on burnout tulossa. Me voitais vähän joustavammin ajatella sitä, että miten me annetaan toisille mahdollisuus olla yksilöllisiä ja tehdä omia ratkaisujaan. Ja voitaisiin jopa vähän nauttia. Ja ajatella, et ai, toi ajattelee tän noin, onpa jännää. Eikä heti ajatella, et toi ei vielä tajua, et mi-

ten sen pitäisi mennä. Et sitä voi ihan reilusti antaa toisten, tehdä vaikka harhapolkuja” (haastateltava 4).

Useassa haastattelussa nousevat myös esiin suomalaisten heikot vuorovaikutustaidot. Haastateltavien mukaan suomalaista yhteiskuntaa vaivaa moniäänisen keskustelukulttuurin puute. Asioista ei meillä ole lupa keskustella avoimesti. Eritavalla ajattelijat vaietaan tai leimataan häiriköiksi. Suomalaisen keskustelukulttuurin puutteita havainnollistaa myös haastatteluaineisto itsessään: haastattelujen välinen dynamiikka on jännitteistä, paikoin jopa tulehtunutta. Kanssatahoista tai -toimijoista puhutaan useissa haastatteluissa melko negatiiviseenkin sävyyn. Erityisesti kritiikkiä osakseen saa julkinen hallinto luovan talouden visioineen.

On mielenkiintoista, että haastateltavista juuri julkista sektoria edustava opettaja kulttuuriministeriön erityisasiantuntija rakentaa siltaa näkemysten välille. Aivan kuin vastatakseen kritiikkiin, erityisasiantuntija toteaa, että jännitteissä on usein kyse ennakkoluuloista: kun keskusteluyhteys saadaan avattua, huomataan, että tavoitteet ovatkin yhteisiä.

”Jos sen sanoo näin, niin varmasti jostain pongahtaa joku, joka sanoo, et mitään tällästä höpötystä (luovasta taloudesta) ei pidä olla. Mut sit jos me vähän puretaan auki, et mitä se oikeesti tarkoittaa. Et täs on tiettyä konkreettista kokemusta kulttuuriviennin kehittämisen kannalta. Ja tää luovienkin kehittäminen, jos lähetään siitä, et pitäiskö... oisko hyvä, et taiteilija ja siinä sen taiteellisen työn ympärillä olevat muun alan ammattilaiset pystyis oikeesti tuleen toimeen sillä luovalla työllään. Työpaikkoja olisi, työtilaisuuksia olisi, toimeentulo voisi parantua. Sellainen yleinen kulttuurin ja taiteen arvostus yhteiskunnassa lisääntyy ... eli sekä se kulttuurinen hyvinvointi että taloudellinen hyvinvointi. Niin eipä oo vielä löytynyt ketään, joka olisi ollut siitä eri mieltä. Et vähän karrikoiden meidän tapa Suomesa yleensä keskustella on se, että aha, nyt tuol on tommosta ja sit ikään kuin maalataan se piru seinälle ja haukutaan sitä. Mut se piru, mikä on maalattu seinälle, sillä ei välttämättä ole mitään tekemistä sen kanssa mitä sitten vaikka jokin ministeriö tai ministeriöt pyrkivät tekemään. Tää on just se mihin näitä vuo-

*rovaikutuksen alustoja ja välineitä tarvitaan. Et voidaan sit puhua ihan suoraan, et mistäs oikeesti on kyse. Et ei verhouduta jonku sellasen kammottavan virkakie-
len ja sloganeiden taakse. Ja tässä täs luovan talouden asiassa on paljon tekemis-
tä vielä” (haastateltava 1).*

Suomalaisen keskustelukulttuurin ohella aineisto hahmottaa myös kuvaa luovien toimialojen kentästä. Haastattelujen perusteella yhden toimialaluokituksen si-
sään puristettu ala vaikuttaa hajanaiselta ja jännitteiseltä. Haastateltavien mu-
kaan luovilta toimialoilta puuttuukin yhteinen ääni ja agenda, toisten tekemisiä
tunneta. Tätä havainnollistavat myös haastattelut itsessään: suurin osa haasta-
teltavasti tarkastelee asioita ennen muuta oman ammattiryhmänsä tai edusta-
mansa intressiryhmän lähtökohdista.

*”Toiset näkee asiat enemmän siitä omasta perspektiivistä ja ne ensin ja sit kaikki
muu perässä. Ja se hankaloittaa tätä työtä. Et aika monet on huomannut et tässä
yhteistyössä päästään paljon pidemmälle, mut sit siellä joukossa on niitä, et tää
mun juttu on paljon tärkeämpi kuin kaikki muut yhteensä” (haastateltava 5).*

*”Jossain vaiheessa meidän täytyy päästä siihen, että on olemassa tällainen keski-
tetty edustus. Nyt se on niin hajalla. Tekijät yksinään on jo pieniä, siellä on mik-
royrityksiä suurin osa, freelancereita ihan hirveesti, kaikki on yhden tai kahden
hengen toimijoita, suurin osa. Niiden kyky yksinään käydä keskustelua näistä
isoista asioista on rajallinen ja verkostot voi olla tosi hajallaan ja pieniä. Ja vielä
sekin vaikuttaa, että missä päin Suomea toimii, että onko mitään vaikutusmah-
dollisuuksia viedä yhteisesti asioita eteenpäin. Se on yksi ongelma. Toimijat on
pieniä ja sitten tällaista keskitettyä edustamista ei ole. Ja sitten on kateutta, on
kilpailua, on kollegaverkostojen sensuuria” (haastateltava 3).*

Haastatteluaineisto itsessään tarjoaa jännitteisyyteen myös selityksen. Aineis-
toissa nousee esiin luovien toimialojen ansaintamallien epävarmuus. Niukkojen
resurssien edessä toimialat kamppailevat väistämättä olemassaolostaan. On
myös merkkejä pantavaa, että haastatteluaineiston mukaan luovien toimialojen

rooli ja merkitys yhteiskunnassa eivät ole selviä – edes toimijoille itselleen. Yhteisen luovien alojen toimialakentän esteenä vaikuttaakin olevan alan sisäinen epävarmuus ja ammatti-identiteetin puute.

”... täs on vahvasti niukkenevat, niukkenevien julkisten resurssien aika edessä. Ja tosiasia on myös se, että näistä julkisista resursseista kilpaillaan. Siel on monia eriäviä intressejä ja eri ryhmiä, jotka niistä kilpailee. Siinä mielessä mä toivoisin vilpittömästi, et koko tää kulttuuriala pystyis näkemään itsensä alana ja myös marxilaisittain ei ainoastaan an sich vaan myös für sich itselleen ja omaksi edukseen ja pystys sillä tavalla vahvistamaan sitä vuorovaikutusta yleensä ja sit myös ihan edunvalvontaa” (haastateltava 1).

”Kaikkein surullisin esimerkki omalla kohdalla koettuna on ollut nää OKM:ssä järjestetyt pyöreän pöydän keskustelut, mitä on ollut tästä jatkosta, et miten kehitetään OKM:n rahoilla tätä kenttää. Tuottajat puhuu siitä miksi tuottajia tarvitaan, agentit puhuu siitä miksi agenteja tarvitaan, jotkut oppilaitokset edustaa siellä niitä, jotka arvioi mitä merkitystä tuottajalla on tai agentilla on. Siis ihan pöyristyttävää keskustelua. Mä olin ihan suu auki siellä. Mun vieressä istu tansintuottaja Turusta ja se rupesi perustelemaan, argumentoimaan miksi hän on olemassa. Jos me ollaan tällä tasolla, että ihmisillä on ammatti-identiteetissä tällainen kolo. Siis ihan kauheeta kuunneltavaa. Mä en oo ikinä ajatellut, et sitä pitäisi jotenkin kyseenalaistaa, et miks joku tekee jotain työtä. Jos se tekee ja se elää sillä, niin sillä on jokin merkitys” (haastateltava 3).

”Välillä miettii, et miksi en tehnyt jotain oikeesti tärkeätä. Koska mähän oon tehnyt duunia skidien kanssa, et miks mä en tee sellasta, miks mä haluan tehdä tällasta turhaa. ... Mun mielestä kulttuuria ja tällaisia asioita arvostetaan liian vähän. Ainakin mun mielestä Suomessa ehkä” (haastateltava 7).

Yleinen ilmapiiri tai asenneilmasto Suomessa eivät haastateltavien mukaan ainaakaan siis kannusta luovaan ajatteluun. Haastateltavat etsisivät ratkaisuja ”fakkiutuneeseen” tilanteeseen erityisesti julkisen hallinnon toimintatapoja uudistamal-

la. Haastateltavat ehdottavat muun muassa hallintojärjestelmän uudistamista, notkeampia toimintatapoja ja sukupolven vaihdosta. Haastateltavat lähtisivät siis muuttamaan tilannetta vanhoista lähtökohdista. Huomionarvoista myös on, että haastateltavat löytävät parantamisen varaa erityisesti ulkoisista tekijöistä, rakenteista, perinteistä, muista ihmisistä – eivät heistä itsestään. Vain yksi haastateltavista (haastateltava 2) uskaltaa ajatella aivan toisella tavalla. Innovaatiokonsultti/luova johtaja on sitä mieltä, että luovuuden esteitä olemme me itse.

”Pointti on, et kyllä. Pitäis kehittää, sillä tavalla, et alkaa puhua! Meil on kokonaan se juttu, et joku kehittää. Eiks vaan? Se on suomalainen malli, et perustetaan työryhmä, joka kehittää vuoropuheluita. Ja se on ihan... Mä oon sanonut monta kertaa, et jos tehtäis päätös, et Suomeen ei perusteta enää yhtään työryhmää kolmeen vuoteen, et on työryhmä kielto niin tääl ei tapahtus mitään muuta, kun hyvää. Kaikki raportit lopetetaan, kaikki työryhmät lopetetaan. Aletaan vaan tehdä. Ja vuoropuhella, et täällä on ammattilainen ja täällä on ammattilainen, et pitäiskö sitä jotenkin kehittää. Niin niiden pitäisi tavata. Ja miten ne saataisiin tapaamaan, sillä tavalla, et ne soittais puhelimella tai lähettäis meilä. ... Mut me ollaan vähä myös tämmöisiä nuputtajia, et me aina valitetaan, et vika on jossain muussa. Et joko vika on työnantajassa tai presidentissä tai hallituksessa, tukijärjestelmässä. Joskus vois olla ihan hyvä katsoa myös peiliin tai miettiä, et entä jos vika onkin mussa ”(haastateltava 2).

Innovaatiokonsultin/luovan johtajan näpäytys on mielenkiintoinen ja osuva – myös haastatteluaineiston kannalta. Haastatteluissa puhutaan avoimen ja kannustavan ilmapiirin puolesta, mutta sorrutaan tuon tuosta syyttelyyn, valittamiseen, jopa mustamaalaamiseen. Haastatteluissa toistuu siis puheiden ja toiminnan välinen ristiriita, josta haastateltavat syyttävät myös julkista sektoria. Kaiken kaikkiaan epäsuhta haastateltavien nimeämien luovan ekosysteemin ihanteiden ja suomalaisen ilmapiirin välillä on melkoinen. Myöskään aineisto itsessään ei juuri edusta avointa ja kannustavaa luovaa ekosysteemiä.

Yhteenveto: ristiriitainen luova talous

Olen tarkastellut edellä aineistoani teemaluokittain. Luokittelu on rakennettu aineistosta esiin nousseiden jännitteiden ja ristiriitojen varaan. Vaikka kyseessä on vain tapauskohtainen näyte, analysoimani aineisto antaa mielestäni melko kattavan kuvan tutkimastani luovan talouden ilmiöstä. Aineisto itsessään tuo esiin niitä jännitteitä ja ristiriitoja, joita liittyy keskusteluun luovasta taloudesta.

Jokainen haastateltavistani kuvailee ja tunnistaa yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia muutostrendejä, joita on tyypillisesti liitetty luovan talouden ilmiöön. Digitaalisen teknologian kehittyminen, talouden immaterialisoituminen, muutokset kulutustarpeissa sekä kestävän kasvun vaatimus nousevat esiin useassa haastattelussa. Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaakin siltä, että luovan talouden ilmiöllä on selkeitä ja tunnistettavia havaintotodellisuuteen liittyviä piirteitä.

Haastateltavien mukaan muutokset ovat ennen muuta taloudellisia: kyse on perinteisen elinkeinorakenteen murroksesta, jossa taiteellisesta ja kulttuurisesta työstä on tullut elinkeino- ja talouspoliittisesti yhä merkityksellisempää. Uudenlaisesta taiteellisesta ja kulttuurisesta luovuuteen perustuvasta luovasta taloudesta onkin haastateltavien mukaan tullut suomalaisen elinkeinoelämän kehittämisen uusi suunta valtio- ja hallintovallan piirissä. Haastateltavat kuitenkin kritisoiivat julkista puhetta luovuudesta ja luovasta taloudesta: puhe ei vastaa niitä käytännön edellytyksiä, joita julkinen hallintovalta luovalle ajattelulle, toiminnalle tai työlle tarjoaa.

Luovan talouden käsite itsessään herättää haastateltavissa hämmennystä ja jopa kritiikkiä. En saa haastateltaviltani yksiselitteistä vastausta kysymykseen, mitä luova talous tarkoittaa. Haastateltavat kuvaavat luovan talouden käsitettä myös eksplisiittisesti täsmentymättömäksi. Lisäksi haastateltavat kyseenalaistavat käsitteen ”todenperäisyyttä” korostamalla sen ohimenevyyttä – on kyse keinotekoisesta hetken ilmiöstä.

Kritiikkiin vaikuttaa liittyvän myös epäselvyys luovan talouden avainkäsitteistä, erityisesti luovuudesta. Osa haastateltavista on sitä mieltä, että luova talous ja luovat alat perustuvat luovuuden käsitteen tahalliseen väärinymmärtämiseen kulttuurina ja taiteena. He tarkastelevatkin luovuutta ja sitä kautta myös luovaa taloutta hieman laveammin, ”luovuuden kulttuurina”, jossa halu ajatella ja toimia eri tavalla ja paremmin ei ole sidottu mihinkään tiettyyn toimialaan tai sektoriin.

Jännitteitä liittyy myös luovan talouden käsiteparin osien, luovuuden ja talouden, väliseen suhteeseen. Luovuus rinnastuu haastateltavien puheessa luontoon ja lapsellisuuteen – tietynlaiseen rajoittamattomuuden ja pidäkkeettömyyden tilaan. Ympäröivä yhteiskunta ja talous edustavat puolestaan rationalisointia, sääntöjä sekä tuottavuusajattelua. Hieman paradoksaalisesti enemmistö haastateltavista on kuitenkin sitä mieltä, että kuriton luovuus tulee sitoa tuottavaksi osaksi ympäröivää yhteiskuntaa ja taloutta. Sulautuminen osaksi yhteiskuntaa ja taloutta on siis samaan aikaan sekä luovuuden pahin uhka että sen väistämätön kohtalo.

Haastatteluaineisto pitää sisällään melko visionääristäkin puhetta suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden suunnasta. Haastateltavat hahmottelevat ennakkoluulotonta ja rohkeaa yhteiskuntaa, jossa monialaisen ja poikkisektorisen yhteistyön tuloksena syntyy uusia innovaatioita ja sitä kautta talouden kasvua. Oleellista on, että näiden visioiden ja käytännön havaintotodellisuuden välillä vallitsee haastatteluaineistossa merkittävä ristiriita: Haastatteluaineisto osoittaa osuvasti, kuinka suomalainen yhteiskunta ei vastaa toimintakulttuuriltaan tai ilmapiiriltään niitä luovan talouden ihanteita, joita haastateltavat ovat haastatteluissa kuvailleet.

Luova talous haastattelupuheessa

Luovan talouden ilmiö

Aivan kuten Markku Wilenius teoksessaan *Luovaan talouteen* (2004) esittää, suomalaiseen yhteiskuntaan kohdistuu myös haastatteluaineiston perusteella muutospaineita. Haastateltavat tunnistavat selvästi yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia muutoksia, jotka ovat saaneet kyseenalaistamaan perinteisen toimintamallin elinvoimaisuuden. Muun muassa digitalisoituminen ja immateriaalisoituminen sekä kulutustottumusten ja -tarpeiden muutokset mainitaan useassa haastattelussa muutoksina, jotka ovat edesauttaneet tilanteen muodostumista. Nämä vastaavat hyvin niitä muutostekijöitä, joita olen työni teoriasouudessa käsitellyt edellytyksenä uudennlaiselle luovalle taloudelle. (ks. mm. Lash ja Urry 1994; O'Connor 2010.)

Mutta mihin muutos sitten johtaa? Haastateltavat hahmottelevat uudenlaista entistä avoimempaa yhteiskuntaa, jossa eri toimialojen ja sektorien yhteistyönä syntyy uusia talouskasvua edistäviä uutuuksia eli innovaatioita. Usea haastateltavista on myös sitä mieltä, että tällaisessa uudennlaisessa taloudessa taiteen ja kulttuurin merkitys on erityinen. Haastateltavien kuvailema uudennlainen avoimempi ja kulttuurinen talous muistuttaakin hyvin pitkälle niitä teoreettisia näkemyksiä luovasta taloudesta, joita esimerkiksi Florida (2002), Howkins (2007) ja kotimaisessa kontekstissa esimerkiksi Wilenius (2004), Taalas ja Hautamäki ovat luovasta taloudesta esittäneet.

Haastatteluaineistossa esiintyy puhetta siitä, millainen uudennlainen avoimempi yhteiskunta voisi olla. Oleellista on, että tuota puhetta motivoivat erityisesti taloudelliset päämäärät. Haastateltavien mukaan muutoksessa on kyse talouden ja elinkeinorakenteen murroksesta. Elinkeinorakenteen uudistaminen on välttämätöntä, jotta yhteiskunta voisi vastata alati kiihtyvään globaaliin kilpailuun. Muutos tai siirtymä kohti luovaa taloutta on siis haastateltavien mukaan välttämätöntä taloudellisista ja elinkeinopoliittisista syistä. Inkisen mukaan uudennlaisten ta-

lousvisioiden takana onkin tyypillisesti ollut huoli kansantalouden kilpailukyvyistä ja asemasta tulevaisuuden markkinoilla: suomalainen tietoyhteiskunta ja nyttemmin luova talous on nähty keinoina kansainvälisen kilpailukyvyn kehittämiseksi. (Inkinen 2006, 18-19; ks. myös Heiskala & Luhtakallio 2006; Leppihalme 2006.)

Haastateltavien mukaan vastausta kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin, sekä globaalitalouden kasvaneisiin haasteisiin on lähdetty etsimään uusilta aloilta. Erään haastateltavan sanoin luovista aloista toivotaan Suomeen uutta talouden veturia. Haastateltavat tarkastelevatkin kulttuuri- ja luovien alojen kasvanutta merkitystä erityisesti kansantalouden kannalta. Kulttuuri- ja luovilla aloilla on sellaista osaamista, josta on tullut talouden ja yhteiskuntarakenteen muuttuessa yhä merkittävämpää, erityisesti taloudellisesti.

Kulttuuri- ja luovat alat tuottavat haastateltavien mukaan joko suoraan taloudellista hyvää tai sitten ne vaikuttavat positiivisesti muiden alojen luovuuteen, eli rohkaisevat eri tavalla ajatteluun ja tekemiseen. Haastatteluaineisto vahvistaa työni teoriaosuudessa esittelemiä näkemyksiä siitä, että luovassa taloudessa on kyse luovuuden hyödyntämisestä taloudellisena resurssina. Samalla aineisto myös havainnollistaa aiemmin esittelemääni kaavaa, jossa luovuutta tarkastellaan talouskasvua tuottavan innovaatioprosessin alkuvoimana. (Howkins 2007, Florida 2002 & Wilenius 2004; ks. myös O'Connor 2011.)

Uusitalon ja Joutsenvirran mukaan taiteellista ja kulttuurista osaamista voidaan tulkita puhtaasti taloudellisen hyödyn näkökulmasta. Tällöin taiteellinen ja kulttuurinen osaaminen ymmärretään kilpailuetuna. Taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen hyödyntäminen on tapa erottautua, ja se johtaa viime kädessä kannattavampaan taloudelliseen toimintaan. (Uusitalo 2009, 9.) Haastateltavien tapaan tarkastella luovaa sekä taide- ja kulttuuriosaamista on tämän kaltainen: haastateltavat tarkastelevat inhimillistä luovuutta ennen muuta kansantalouden kannalta. Heiskalan mukaan 2000-luvun uudet haasteet ovat kuitenkin mahdollistaneet talouskasvun edistämiseen keskittyneen ajattelun kriittisen arvioinnin. Ku-

ten Heiskala toteaa, viime aikoina on voinut havaita vahvoja merkkejä sosiaalista vastuuta ja hyvinvointia korostavien puhetapojen ilmaantumisesta. (Heiskala 2006, 39-42.) Vaikka taiteen ja kulttuurin positiivisista vaikutuksista terveydelle ja hyvinvoinnille, sekä kestäväälle kasvulle puhutaan jo yleisesti, on merkille pantavaa, että tämänkaltaiset taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen eettiset ulottuvuudet jäävät haastatteluaineistossa taloudellisen hyödyn jalkoihin. (ks. Joutsen-virta 2009.)

Lehtosen (1999) mukaan modernille ajalle oli ominaista taiteen ja kulttuurin erottaminen omaksi sfäärikseen, talouden, yhteiskunnan ja uskonnon sfäärien tavoin (20-21). Vaikka merkittävä osa haastateltavista suhtautuu taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen ja talouden väliseen suhteeseen melko varauksettomasti, on modernille ajalle ominainen näkemys taiteen ja kulttuurin ja talouden erillisyydestä haastatteluaineistossa kuitenkin läsnä. Taiteen ja kulttuurin ja talouden väliseen suhteeseen liittyy haastatteluaineistossa teoreettisia ja arvokysymyksiin liittyviä jännitteitä.

Jännitteet taiteen, kulttuurin ja talouden välillä liittyvät haastatteluaineistossa niiden perusluonteeseen. Taide ja kulttuuri yhdistyvät haastattelupuheessa vapauteen, spontaaniuteen, eräänlaiseen villiyteen. Talous ja yhteiskunta edustavat haastatteluissa puolestaan lähes edellisen vastakohtaa, rationaalisuutta sekä normien ja säännönmukaisuutta.

Lashin ja Urryn (1994) mukaan uudenlainen kulttuurinen, luova talous on merkinnyt taiteen ja kulttuurin sekä talouden sfäärien lähentymistä, luovassa taloudessa taiteen ja kulttuurin ja talouden prosesseja on lopulta vaikea erottaa toisistaan. (Lash & Urry 1994, 64.) Vaikka nämä kaksi sfääriä, taide ja kulttuuri sekä talous, näyttäytyvät haastatteluaineistossa ainakin teoreettisesti vastakkaisina, on erityisen mielenkiintoista, että myös haastateltavien mukaan kulttuurinen ja taiteellinen luovuus sekä talous ovat yhä tiiviimmin sidoksissa toisiinsa. Inhimillinen luovuus sekä taide ja kulttuuri liittyvät haastatteluaineistossa näkemyksiin taloudellisesta kasvusta ja talouden tulevaisuudesta.

Uusitalo kuvaa taiteen ja kulttuurin sekä talouden välistä suhdetta vastavuoroiseksi. Talous ulottuu kulttuuriin, mutta myös kulttuuri vaikuttaa talouteen ja sen toimintaedellytyksiin. (Uusitalo 2009, 19; ks. myös Lash & Urry 1994 & O'Connor 2010.) Viitteitä muun muassa O'Connorin (2010) ja Hesmondhalghin (2002) kuvailemasta "talouden kulttuuristumisesta" tai "kulttuurikapitalismista" ei kuitenkaan ole haastatteluaineistossa juurikaan nähtävissä. Haastateltavat nostavat esiin vain muutamia esimerkkejä kulttuurin ja taiteen kasvaneesta merkityksestä talouselämässä. Oleellista on, että näissä on kyse poikkeuksellisista esimerkkitapauksista, kun taas kulttuurin taloudellistuminen on haastatteluaineiston perusteella jo varsin tyypillinen ilmiö.

Kuten Leppihalme toteaa, taiteen ja kulttuurin sekä talouden sfäärien lähentymisessä ei sinänsä ole mitään vikaa. Ongelma kuitenkin muodostuu, kun toisesta muotoutuu ohjaava periaate. (Leppihalme 2006, 59.) Haastatteluaineiston perusteella taiteen ja kulttuurin, sekä talouden suhde ei ole tasavertainen: haastateltavien kurittomaksi kuvaileman luovuuden on lopulta asetuttava yhteiskunnan ja talouden sille asettamiin vaateisiin. Tätä havainnollistavat myös haastateltujen taiteen ja kulttuurin tekijöiden kommentit siitä, että taloudelliset paineet ovat kasvaneet heidän työssään.

Taiteen ja kulttuurin taloudellistuminen herättää muutamissa haastateltavissa huolen taiteellisen ja kulttuurisen työn autonomisuudesta. Jos taiteellinen ja kulttuurinen luovuus alistetaan välineeksi tiettyjen taloudellisten päämäärien saavuttamiseen, voidaan adornolaisittain kysyä, onko taiteen autonomia uhattuna. (ks. Hautamäki 1999.) Toisaalta osa haastateltavista kyseenalaistaa koko ajatuksen taiteen erillisyydestä tai erityisyydestä: luovassa taloudessa taiteellinen ja kulttuurinen luovuus yhdistyy muiden alojen luovuuteen ja osaksi ympäröivää taloutta. (Inkinen 2006, 20-22; ks. myös Hautamäki 2009; Taalas 2009).

Kulttuuri- ja luovien alojen taloudellistuminen näyttäytyykin haastatteluaineistossa lopulta annettuna tosiasiana. Oleellista on, että luovan työn tekijälle jää

aikaa itse luovan työn tekemiselle. Kuten haastatteluaineistostakin käy ilmi, tähän vastaa osaltaan taiteen ja kulttuurin välittäjätoiminta. Kun talouteen liittyvistä tekijöistä huolehtii joku muu kuin taiteilija itse, myös varsinaiselle luomistyölle jää aikaa. Tarve taiteen ja kulttuurin välittäjäportaalle ammattilaisille on noussut esiin myös useissa muissa selvityksissä (ks. esim. Wilenius 2004, 221). Kyseisen ammattiryhmän syntymistä ja kehittymistä onkin jo pyritty edistämään kansallisella tasolla³.

Uusitalon mukaan talous on noussut nyky-yhteiskunnan kehyskertomukseksi. Sen vaikutus ulottuu kaikkiin ihmiselämän toimintoihin – myös taiteeseen ja kulttuuriin. (Uusitalo 2009, 19.) Talous näyttäytyykin haastatteluaineistossa määrääväänä kehyskertomuksena, päämääränä, jota myös taiteen ja kulttuurin on osaltaan edistettävä. Myös Leppihalmeen mukaan taloudesta on tullut luovaa taloutta määrittelevä ulottuvuus. (Leppihalme 2006, 59; ks. myös Bruun et al. 2009.) Samanlaisia arvioita ovat esittäneet esimerkiksi teosten Immateriaalitalous: Kapitalismin uusi muoto (2009) ja Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta (2006) kirjoittajat.

Haastatteluaineiston valossa luovan talouden käsitekolmion oikean kannan eli tarkoitteen ja huipun eli määritelmän välinen suhde vaikuttaa melko ehyeltä: haastateltavien näkemykset noudattavat hyvin pitkälle niitä havaintotodellisuuden ilmiöitä ja teoreettisia näkemyksiä luovasta taloudesta, joita olen työni teoriaosuudessa käsitellyt. Talouden ohjaavaa roolia haastateltavien puheessa luovasta taloudesta ei kuitenkaan tule jättää huomiotta. On syytä kriittisesti pohtia niitä arvoja, jotka ohjaavat yhteiskunnallisten prosessien suuntaa. Kuten seuraa-vassa osiossa käy ilmi, sanoista voi tulla seurauksiensa myötä totta. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan luovan talouden käsitekolmion vasenta kantaa eli luovan talouden ilmiöön liittyviä avainkäsitteitä ja niistä käytyä keskustelua (merkit-sijä) haastatteluaineiston näkökulmasta.

³ Vuonna 2009 käynnistyneen opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Sillanrakentajat-hankkeen tavoitteena oli kehittää luovien alojen agenttien ja managerien ammattikuntaa ja toimintakulttuuria. Hankkeen puitteissa on koulutettu uusia agenttitoiminnan ammattilaisia sekä muun muassa edistetty alan yleistä tunnettavuutta. (Agma ry:n verkkosivut.)

Muutoksen puhe

Leppihalme (2006) tarkastelee erilaisia immateriaalitalouden visioita, kuten informaatioyhteiskuntaa ja luovaa taloutta muutoksen puheena. Vastaavanlaisia arvioita ovat esittäneet muun muassa artikkelikokoelman Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta? (2006) sekä Immateriaalitalous: Kapitalismin uusi muoto (2009) kirjoittajat.

Leppihalmeen mukaan muutospuhe ei tyydy kuvailemaan tässä hetkessä tapahtuvia muutoksia, vaan se kurottaa vahvasti tulevaisuuteen. Muutoksen puheelle onkin luonteenomaista ajattelu, jonka mukaan olemme jatkuvasti siirtymässä johonkin, kohti muutosta, kehitystä tai edistystä. Kehitys- tai edistysuskon ohella muutoksen puhetta leimaa käsitteellinen epämääräisyys. Visionäärisyytensä ja käsitteellisen epämääräisyytensä vuoksi muutospuheella on voimaa: se innostaa ihmisiä toimimaan kuvitellun yhteisen hyvän edistämiseksi. (Leppihalme 2006, 60-61; ks. myös Inkinen 2006 & Bruun et al. 2009.)

Haastattelupuheesta nousee selkeästi esiin muutoksen tarve. Haastateltavat korostavat nykytilanteen kestättömyyttä ja muutoksen tarpeellisuutta: suomalaisen yhteiskunnan on reagoitava globaalin toimintaympäristön muutoksiin. Muutospuheelle ominaiseen tapaan he suhtautuvatkin ajatukseen muutoksesta annettuna itsestäänselvyytenä. Muutospuheelle on myös tyypillistä, että muutosten syiden esitetään löytyvän ulkopuolelta. Eli aivan kuten haastateltavat toteavat, yhteiskunnalliset, taloudelliset ja kulttuuriset tekijät ovat tehneet muutoksesta väistämättömän. Leppihalme ja Bruun kumppaneineen kuitenkin muistuttavat, että puhumalla muutoksesta myös luodaan tuon muutoksen välttämättömyyttä. Kuten Leppihalme ehdottaa, puhetta muutoksesta, siihen liittyviä arvoja ja toiminnan tapoja tulisikin tarkastella kriittisesti. (Bruun et al. 2009, 38; Leppihalme 2006, 60-61.)

Haastatteluaineistosta kuvastuu myös hämmennys luovaan talouteen liittyviä keskeisiä käsitteitä kohtaan. Luovuus, luovat toimialat ja luova talous itsessään

eivät saa haastateltavilta yksiselitteisiä määritelmiä. Lisäksi annetut määritelmät ja merkitykset eivät vastaa niitä tapoja, joilla haastateltavat käsitteitä puheessaan käyttävät. Teoksen *Minne matka, luova talous?* (2006) kirjoittajat vahvistavat, että luovan talouden keskustelua vaivaa epäselvyys sen avainkäsitteistä. Keskusteluissa sekoittuvat eri alojen retoriikka ja sanastot konsultti- ja markkinointikielestä akateemiseen teoretisointiin ja välinekeskeiseen teknologiapuheeseen. Sekavuutta lisäävät myös käännösongelmat: luovan talouden avainkäsitteet ovat englanninkielestä lainattuja. (Inkinen, Karkulehto, Mäenpää & Timonen 2006, 8; Leppihalmi 2006, 55-56.)

Inkinen kumppaneineen toteaa, että toimijoiden erilaiset kielirekisterit ja arvo maailmojen kohtaamattomuus ovat osa käsiteongelmaa: sama käsite saatetaan ymmärtää hyvinkin eri tavoin, näkökulmasta riippuen. (Inkinen, Karkulehto, Mäenpää & Timonen 2006, 8-9; Leppihalmi 2006, 56.) Kuten aineiston teemoittelusta on käynyt ilmi, myös haastatteluaineistossa tiettyyn käsitteeseen tai ilmiöön liittyy merkittäviä näkökulmaeroja. Haastateltavat tarkastelevatkin asioita oman toimija- tai ammattiryhmänsä edustajina ja näkökulmasta – yhteistä näkemystä etsii vain opetus- ja kulttuuriministeriön edustaja. Toisaalta käsitteiden tunnistamisessa ja niiden määrittelyssä on haastatteluaineistossa ammattiryhmittäisiä eroja: esimerkiksi luovan talouden avainkäsitteet ovat luovan työn tekijöille, kuvataiteilijalle ja muotisuunnittelijalle melko tuntemattomia. Opetus- ja kulttuuriministeriön edustaja antaa puolestaan käsitteille täsmällisimmät määritelmät.

Yhteistä haastateltaville on melko kriittinen suhtautuminen luovan talouden avainkäsitteisiin. Kritiikkiä herättää erityisesti täsmentymättömän luovuuden käsitteen toistuminen niissä. Osa haastateltavista on sitä mieltä, että luovan talouden ilmiöön liittyy luovuuden käsitteen ”väärin” ymmärtäminen taiteena ja kulttuurina. Kun asiaa puretaan auki, käy ilmi, että närkästys ei johdu sanoista ja niiden merkityksistä, vaan niistä tavoista, joilla näitä sanoja käytetään. Luovuuden käsitteen monitulkintaisuus ei sinänsä ole yllättävä asia: luovuus on käsitteenä täsmentymätön. Oleellista on, että luovuuden käsite tavanomaisine (vää-

rin) ymmärtämistapoineen yhdistyy haastattelupuheessa luovan talouden ilmiön rakentamiseen.

Vaikka olin varautunut käsitteenmäärittelyyn liittyviin haasteisiin, haastatteluaineiston käsitteellinen sekavuus yllättää silti. Olenhan valinnut haastateltavikseni nimenomaan heitä, joiden koen työskentelevän luovan talouden ilmiökentän sisällä ja sen parissa. Inkisen ja kumppaneiden mukaan luovan talouden avaintermistö aiheuttaa kuitenkin epäselvyyttä juuri sellaisten henkilöiden parissa, joiden pitäisi työskennellä tai tehdä päätöksiä yhdessä luovan talouden viitekehysessä. On selvää, että tämä asettaa haasteita luovalle taloudelle myös käytännössä; Strategisia päätöksiä on vaikea tehdä tai laaja-alaisia yhteistyömuotoja hankala edistää, jos ne täytyy perustaa ristiriitaisille tai jopa vastakkaisille näkemyksille. (Inkinen, Karkulehto, Mäenpää & Timonen 2006, 8-9; ks. myös Leppihalme 2006.)

Haastatteluaineisto vahvistaa osaltaan näkemystä luovasta taloudesta muutoksen puheena, jolle on ominaista erityisesti visionäärisyys ja käsitteellinen epämääräisyys. Edellä mainituissa teoksissa, Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta (2006), Immateriaalitalous: Kapitalismin uusi muoto (2009) sekä Minne matka, luova talous (2006), tuodaan kuitenkin esiin, että immateriaalitalouden muutospuheesta ovat vastanneet erityisesti yhteiskunnalliset toimijat. Puhetta tieto- ja nyttemmin luovasta taloudesta tarkastellaan teoksissa poliittisena strategiapuheena – käsitteellistyksinä, joiden merkityksistä käydyllä kamppailulla on muovailtu yhteiskunnallisen prosessin suuntaa. (Leppihalme 2006; ks. myös Bruun et al. 2006; Heiskala 2006 & Kantola 2006.)

Myös suurimmalle osalle haastateltavia luovan talouden (väärinymmärretyt) avainsanat ovat tuttuja lähinnä julkisen valtio- ja hallintovallan harjoittamasta puheesta: lausunnoista, strategioista ja työryhmien raporteista. Haastateltavien mukaan luovuus-puheesta vastaavat hallinto- ja valtiovallan piirissä erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö. Oleellista on, että haastateltavien mukaan luova talous täsmentymättömine avainkäsitteineen kuu-

luu erityisesti yhteiskunnallisten eliittien sanavarastoon. Kuten eräs haastateltavista näpäyttää, kadunmiehet eivät puhu luovasta taloudesta. Luovan talouden ilmiön eliittiluonnetta vahvistaa myös luovan talouden avainkäsitteiden vieraus taiteellisen ja luovan työn tekijöille: Haastattelemani muotisuunnittelija ja kuvataiteilija eivät tunnista luovan talouden avainkäsitteitä, vaikka heidän roolinsa niihin liittyvässä muutoksessa onkin keskeinen.

Haastateltavat viittaavat julkiseen puheeseen luovuuden merkityksistä ja luovasta taloudesta sanoilla kupla, buumi ja hype. Kuten sanat kertovat, haastateltavien mukaan on kyse keinotekoisesta, hetken ilmiöstä. Lisäksi haastateltavien mukaan hallinto- ja valtiovallan puhe luovuuden merkityksistä ei vastaa niitä edellytyksiä, joita yhteiskunta luovuudelle tarjoaa. Samanlaisiin johtopäätöksiin ovat tulleet muun muassa Wilenius (2004) sekä Bruun kumppaneineen (2009): luovuutta, innovaatioita ja immateriaalitaloutta käsittelevät tulevaisuudenvisiot yltävät vain harvoin konkreettiseen tasolle (Bruun et al. 2009, 39). Wileniuksen mukaan luovaan osaamisen perustuvan yhteiskunnan luominen onkin, poliittisesta tahdosta huolimatta, jäänyt vain juhlapuheiden ja ohjelmien tasolle (Wilenius 2004, 32).

Mutta mitä merkitystä muutoksen puheella luovasta taloudesta on jos tuota puhetta ylläpitää vain pieni joukko yhteiskunnallisia päättäjiä ja virkamiehiä?

Kun jokin ryhmä on saavuttanut yhteiskunnassa hegemonisen aseman, se kykenee määrittelemään tavat, joilla sosiaalista todellisuutta jäsennetään. (Bruun et al 2009, 14.) Leppihalmeen mukaan muutoksen puheella onkin tapana luonnollistua poliittisessa ympäristössä vaihtoehdottomaksi murrosfaktaksi. (Leppihalme 2006, 59-61.) Teoksessa Uusi jako – Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta (2006) eri kirjoittajat havainnollistavat väitteen historiallisessa katsannossa: he tarkastelevat markkinavetoisen, teknologiaan, osaamiseen ja innovaatioihin perustuvan suomalaisen talousjärjestelmän kehittymistä 1980–1990 -lukujen aikana varsin onnistuneena retorisenä innovaationa.

Muun muassa Kantola ja Heiskala korostavat, kuinka 1980–1990-luvuilla muuttui nimenomaan yhteiskunnallisten toimijoiden suuntautuminen ja tapa puhua muutoksesta: kriittinen suhtautuminen suunnittelutaloudellista mallia kohtaan sekä puhe maailman muutoksesta, kilpailukyvyistä, innovaatioista, osaamisesta ja teknologian merkityksistä toimivat varsinaisten yhteiskunnallisten muutosten käynnistäjinä. Kantolan ja Heiskalan mukaan avainkäsitteistä käyty keskustelu muodostui tavaksi edistää halutun yhteiskuntamallin kehittymistä. Kuten Heiskala toteaa, suomalaisen yhteiskunnan murrosta voidaan tarkastella eliittien ”vallankumouksena ylhäältäpäin”: eliittien omaksumat avainsanat muuttivat lopulta yhteiskunnallisen prosessin suuntaa. (Heiskala 2006, 38-41; Heiskala & Luhtakallio 2006, 10; Kantola 2006.) Bruunin ja kumppaneiden mukaan väitteitä siitä, että olemme siirtyneet tietopohjaiseen talouteen, ja että tämä siirtymä on keskeinen tulevaisuuden taloudellisen kasvun kannalta, voidaankin pitää nykyään melko itsestään selvänä. (Bruun et. al 2009, 16.)

Myös haastatteluaineiston perusteella luovan talouden muutospuhe on ominaista erityisesti yhteiskunnallisille toimijoille. Kuten aineistossa esiin nousseet jännitteet osoittavat, vielä ei kuitenkaan voida puhua luovan talouden muutospuheen ”luonnollistumisesta” (ks. Leppihalme 2006). Jääkin nähtäväksi, kuinka syvällisesti puhe luovasta taloudesta lopulta muuttaa suomalaista yhteiskuntaa. Alasuutari epäilee, että julkisen sektorin supistumisen ja hajautumisen myötä 1980- ja 1990-lukujen kaltainen eliittien muutos ylhäältä alaspäin ei enää ole samalla tavalla mahdollinen. (Alasuutari 2006, 64).

Luova talous ”eliittien vallankumouksena” asettuu myös hieman paradoksaaliseen valoon suhteessa luovuuteen ja luovaan talouteen liittyviin periaatteisiin. Yhteiskunnalliset rakenteet, normit ja hierarkiat – joissa haastateltavien mukaan puhetta luovasta taloudesta tuotetaan – näyttäytyvät työni teoriaosuudessa ja haastatteluaineistossa luovuuden vastakohtina ja uhkina. Tässä valossa luovan talouden edistäminen valtio- ja hallintotyön kautta vaikuttaakin jo lähtökohdiltaan ristiriitaiselta: luovuutta ei voida kehittää tai edistää hierarkkisesti ylhäältä alaspäin. (ks. esim. Karkulehto & Virta 2006, 146-147.) Toisaalta Bruunin ja

kumppaneiden mukaan luovan talouden visioilla on jo ollut vaikutusta muun muassa vero- ja koulutuspoliittisiin päätöksiin. (Bruun et al. 2009, 31, 45.)

Haastateltavat tunnistavat luovaan talouteen liittyviä havaintotodellisuuden ilmiöitä. He ovat myös jo omaksuneet ajatuksen yhteiskunnallisen muutoksen välttämättömyydestä. Luovan talouden käsitekolmion oikea kylki vaikuttaakin ehyeltä. Vasen kylki, luovan talouden avainkäsitteiden (termi) sekä haastateltavien käsitysten (määritelmä) välinen suhde, on sen sijaan rosoisempi. Haastatteluaineistossa luovan talouden tielle nousee sen avainkäsitteisiin ja niillä käytyyn keskusteluun kohdistuvia ennakkoluuloja: haastateltavat suhtautuvat kriittisesti yhteiskunnallisten toimijoiden harjoittamaan puheeseen luovuuden merkityksistä ja luovasta taloudesta. Kuten edellä olen tuonut esiin, ennakkoluulojen taustalla vaikuttaa valtio- ja hallintovallan omaksuman roolin paradoksaalisuus. Ajatus valtio- ja hallintovallasta luovan talouden muutosagenttina on ristiriitainen luovan talouden periaatteiden kanssa. Lisäksi haastateltavat kritisoivat luovuuspuhetta sen keinotekoisuudesta. Strateginen puhe ei vastaa niitä käytännön edellytyksiä, joita luovuudelle tarjotaan.

Myös Wilenius on sitä mieltä, että luovuutta ei voida ylhäältä käsin pakottaa. Luovuudelle voidaan kuitenkin luoda edellytyksiä. (Wilenius 2004, 12.) Seuraavaksi käsittelen kotimaista luovan talouden ekosysteemiä haastatteluaineiston valossa ja vastaan kysymykseen, millaisia edellytyksiä tai esteitä kotimaiselle luovan talouden ekosysteemille haastatteluaineistossa muodostuu.

Kotimainen luovan talouden ekosysteemi

Teoksessa Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailuyhteiskunta? (2006) eri kirjoittajat osoittavat, kuinka 1990-luvun lama toimi osaltaan suomalaisen kilpailukyky-yhteiskunnan mahdollistajana: yhteiskunnallinen kriisitila vakuutti kansalaiset muutoksen välttämättömyydestä. Yhteiskunnallinen ja maailmanpoliittinen tilanne vuonna 2012 vaikuttaa melkein yhtä epävarmalta ja turvattomalta kuin

1990-luvun alussa. Maailmanpolitiikan kasvaneet jännitteet ja pitkittyneet konfliktit, Eurooppaa ravisteleva talouskriisi ja Suomen kärkiyrityksen Nokian markkina-aseman heikentyminen, sekä kansalliset tragediat, kuten Kauhajoen ja Jokelan kouluampumiset ovat saaneet kyseenalaistamaan nykyisen mallin kestäväyyden. Haastattelupuheesta nouseekin esiin selkeä muutosvalmius: haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että suomalaisen yhteiskunnan on uusiuduttava.

Heiskalan mukaan kriisi on yhteiskunnallisen toimintamallin murroksen käynnistävä tekijä. Kriisi yksinään ei kuitenkaan tuota muutosta, vaan pelkän kaaoksen. Vaaditaan myös kulttuurisen rakenteen murros, johon muutos voi perustua. (Heiskala 2006, 14-15.) Tämän kaltainen kulttuurinen muutos on kuitenkin haastatteluaineiston perusteella vielä toteutumatta. Muutosvalmiudesta ja luovaan talouteen liittyvien ilmiöiden tunnistamisesta huolimatta, suomalainen asenneilmasto ja ilmapiiri ovat haastatteluaineiston perusteella vielä kovin kaukana luovan talouden ekosysteemin ihanteista. Haastatteluaineiston perusteella luovan talouden murros onkin Suomessa, kuten eräs haastateltavista osuvasti toteaa, vielä ”lapsen kengissä”.

Wileniuksen mukaan suurin este luovan talouden tiellä voi hyvinkin olla asenteellinen. Julkisella sektorilla tai elinkeinoelämässä ei ole totuttu etsimään keinoja oman toiminnan tai osaamisen kehittämiseen luovilta toimialoilta tai luovuudesta, vaan ennemminkin teknologisesta osaamisesta. (Wilenius 2004, 214.) Haastatteluaineiston perusteella taiteen ja kulttuurin merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa onkin melko vähäinen. Taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen tuoma taloudellinen lisäarvo tuote- ja palvelukehitykseen on kyllä tunnistettu sekä elinkeinoelämässä, että julkisella sektorilla. Haastateltavien mukaan vähissä ovat kuitenkin ne todelliset yhteistyömahdollisuudet tai kädenojennukset, joita taiteelle tai kulttuurille yhteiskunnan tai elinkeinoelämän puolesta tarjotaan. Myös Uusitalon mukaan kulttuuriosaamista sovelletaan vain harvoin laajemmin yhteiskunnan ja talouden prosesseissa. (Uusitalo 2009, 27.)

Haastatteluaineistosta nousee myös esiin omaan ammatti-identiteettiin ja osaamiseen liittyvä epävarmuus: luovien toimialojen ja sen ammattikuntien tehtävä, roolit ja merkitys eivät ole vielä selviä edes toimijoille itselleen. Wileniusen mukaan kulttuuritoimijoiden heikko liiketoimintaosaaminen ja huono ymmärrys oman osaamisen taloudellisista merkityksistä heikentävät usein monialaisen ja poikkisektorisen yhteistyön mahdollisuuksia. (Wilenius 2004, 221.) Voidaankin kysyä, miten taiteellisen ja kulttuurisen osaamisen arvo ja merkitys voidaan tunnistaa yhteiskunnassa laajemmin, jos se on vielä epäselvä alan toimijoille itselleen.

Toisaalta haastatteluaineistosta nousevat myös esiin luovan puolen ennakkoluuloiset tai kriittiset asenteet ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan. Kuten Wileniuskin toteaa, kulttuurin ja elinkeinoelämän välinen kuilu on myös haastatteluaineiston perusteella syvä: haastateltavien mukaan luovien toimialojen ja elinkeinoelämän välillä vallitsee henkinen ”pullonkaula”. Tätä havainnollistaa myös haastateltujen luovan työn tekijöiden, kuvataiteilijan ja muotisuunnittelijan melko kriittinen suhtautuminen talouselämää kohtaan. (Wilenius 2004, 220-221.) Haastatteluaineistossa esiintyy myös kovaäänistä kritiikkiä ja ennakkoluuloisia asenteita julkis- ta hallintoa kohtaan. Julkinen hallinto nähdään luovuutta kahlitsevana ja uhkaavana tekijänä. Haastateltavien asennoituminen ympäröivään yhteiskuntaan ja sen toimijoihin on kaiken kaikkiaan ristiriitainen: avoimemman ja keskusteluvamman yhteiskunnan puolesta puhuvat haastateltavat eivät suinkaan rakenna siltoja omassa puheessaan.

Wileniuksen mukaan luovaan talouteen siirtyminen vaatii perinteisistä ajattelusta ja toimintatavoista luopumista kaikilla toimialoilla ja yhteiskunnan eri sektoreilla. Julkiselta sektorilta vaaditaan ennakkoluulottomuutta ja rohkeutta strategisissa päätöksissä: julkinen sektori voi luoda edellytyksiä ja puitteet yritys- sekä taide- ja kulttuurielämän väliselle yhteistyölle. Yrityksiltä, taide- ja kulttuurialan toimijoilta sekä yksittäisiltä henkilöiltä vaaditaan puolestaan luovaa ajattelua uusia yhteistyömalleja etsittäessä. (Wilenius 2004, 214, 218-219, 231; ks. myös Hautamäki 2009, 9.) Myös haastatteluaineistossa peräänkuulutetaan tällaista luo-

vuuden kulttuuria, jossa eri tavalla ajattelevien ja tekemisten leikkaavat koko yhteiskuntaa toimialasta tai sektorista piittaamatta. Kuten olen edellä tuonut esiin, kotimaista luovan talouden ekosysteemiä vaivaa kuitenkin keskinäisen ymmärryksen ja vuorovaikutuksen heikko taso. Haastatteluaineisto osoittaaakin sekä eksplisiittisesti, että implisiittisesti, kuinka kotimaisen luovan talouden ekosysteemin tiellä on sekä yleiseen ilmapiiriin ja asenneilmastoon, että vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä.

Kuten Florida kuvailee, luovan ekosysteemin edellytyksenä on tietynlainen yhteiskunnan monimuotoisuus, diversiteetti. Luovan ekosysteemin tunnuspiirteitä ovat avoimuus, vuorovaikutteisuus ja suvaitsevaisuus: luovassa ympäristössä luovuuden eri muodot voivat vapaasti kohdata. (Florida 2002.) Vastaavanlaisia luovan ekosysteemin ihanteita kuvaavat myös haastateltavat. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy kuitenkin haastatteluaineistossa lähes näiden ihanteiden vastakohtana, yksiaikaisena viranomaisyhteiskuntana, jolle on ominaista varovaisuus, pysähtyneisyys ja kankeus. Olemme suvaitsemattomia ja siedämme huonosti epävarmuutta tai erilaisuutta. Toisaalta meiltä puuttuu myös moniääninen keskustelukulttuuri. Asioista ei ole lupa puhua avoimesti. Pienet piirit päättävät mitä asioita nostetaan, kuten eräs haastateltavasti asian ilmaisee, ”yhteiskunnan kaapin päälle”. Hautamäen mukaan ekosysteemi ei tarvitse ulkopuolista ohjausta, koska se kykenee itsesääntelyyn. (Hautamäki 2009, 6.) Haastatteluaineiston perusteella luovan talouden ekosysteemiä säätelee kuitenkin kotimaisessa kontekstissa kapea yhteiskunnallisten päätöksentekijöiden eliittijoukko.

Vaikka haastatteluaineisto edustaa vain luovien toimialojen kenttää, kuvaa se myös osaltaan kotimaiseen luovan talouden ekosysteemiin liittyviä vuorovaikutuksellisia haasteita. Haastattelujen väliset suhteet ovat jännittyneitä, paikoin jopa tulehtuneita. Lähes poikkeuksetta haastateltavat tarkastelevat asioita oman ammattiryhmänsä edustajina ja näkökulmasta. Wileniuksen mukaan luovan talouden esteenä onkin usein toimijoiden välisen kommunikation heikko taso. Osapuolet ovat kykenemättömiä tunnistamaan toistensa tarpeita tai näkemyksiä. Toisaalta pelätään myös yhteistyön mahdollisia vaaroja, kuten itsemääräämisoi-

keuden menettämistä tai yksipuolista hyötysuhdetta. Mielenkiintoista on, että opetus- ja kulttuuriministeriön erityisasiantuntija erottuu haastateltavien joukosta sovinnollisuudellaan ja analyttisyydellään: ikään kuin kritiikkiin vastataksaan virkamies ottaa haastattelussa selittävän ja rakentavan roolin. Haastateltavien, kuten myös Wileniuksenkin mukaan, syy ennakkoluuloihin löytyy puutteellisesta kommunikaatiosta: yhteistä kieltä tai foorumeita sellaisen muodostamiselle ei ole. (Wilenius 2004, 12-19, 45-49.) Taalaksen mukaan uudenlainen luova hybriditalous edellyttää uudenlaisten yhteistyön muotojen ymmärtämistä. Yhteisen ymmärryksen varassa on mahdollista luoda yhteistä, uudenlaista tulevaisuutta. (Taalas 2009, 11.) Tällaiseen yhteiseen ymmärrykseen on haastatteluaineistossa vielä matkaa. Haastatteluaineistosta nouseekin esiin selkeä tarve sekä luovien toimialojen sisäiselle, että muiden toimialojen ja sektoreiden väliselle vuoropuhelulle. Kuten opetus- ja kulttuuriministeriön edustaja toteaa, kun päästään käsitteiden ja termien taakse, usein paljastuu, että ymmärrys asiasta on yhteinen.

Mutta miten Suomi sitten voisi uusiutua, siirtyä kohti innovatiivista ja luovaa taloutta? Haastateltavat ehdottavat muun muassa julkisen hallinnon toimintatapojen ja rakenteiden uudistamista sekä sukupolven vaihdosta. Myös yritysmaailma voisi tarjota luovalle toiminnalle enemmän yhteistyömahdollisuuksia. Haastateltavat lähtisivät siis muuttamaan tilannetta nykyisistä lähtökohdista ja ennen muuta ulkopuolelta käsin. Taalaksen mukaan tulevaisuuden haasteisiin on kuitenkin mahdotonta vastata vanhoja toimintatapoja kehittämällä (Taalas 2009, 21). Luova talous vaatii rohkeaa ja ennakkoluulotonta ajattelua, kykyä uskaltaa yrittää, ottaa riskejä ja myös epäonnistua. Kuitenkin vain yksi haastateltavista uskaltaa ajatella toisin ja löytää parantamisen varaa yksilöiden omasta toiminnasta. Haastatteluaineistosta puuttuukin luovalle ekosysteemille ominainen yrittäjähenkinen asenne ja kulttuuri (ks. esim. Hautamäki 2009, 9). Haastateltavat tyytyvät tarkastelemaan, visioimaan ja kritisoimaan luovaa taloutta ilmiön ulkopuolelta: luovalle hybriditaloudelle ominaisia ajattelun ja toiminnan tapoja he eivät itse haastatteluaineistossa edusta.

Luovan talouden ekosysteemi on haastatteluaineiston perusteella kotimaassa vielä lunastamaton lupaus. Ekosysteemin haasteena on erityisesti yleiseen ilma-
piiriin ja asenneilmastoon sekä toimijoiden väliseen kommunikaatioon liittyviä
tekijöitä. Merkittävä huomio on teorian ja käytännön toiminnan välinen ristiriita:
yhteiskunnallinen todellisuus, ajattelun ja toiminnan tavat eivät vastaa niitä luo-
van ekosysteemin ihanteita, joita olen työni teoriaosuudessa käsitellyt. Haastat-
teluaineiston perusteella siirtyminen kohti uudenlaista luovan talouden ekosys-
teemiä vaatisikin syvällistä muutosta ajattelun ja toiminnan tavoissa yhteiskun-
nan eri sektoreilla ja toimialoilla.

Johtopäätökset

Haastatteluaineiston perusteella Suomi, koko ympäröivän maailman mukana, on
muuttumassa. Työni teoriaosuudessa olen kuvannut tätä muutosta siirtymänä
kohti luovaa taloutta, jonka keskiössä ovat taiteen ja kulttuurin kiihdyttämä in-
novaatiotoiminta sekä uudenlainen ajattelu.

Ajatus muutokseen johtaneista ilmiöistä ja muutoksen suunnasta haastatteluai-
neistossa vastaa hyvin pitkälle niitä näkemyksiä luovasta taloudesta, joita olen
työni teoriaosuudessa käsitellyt. Haastateltavien mukaan talouden immateria-
lisoituminen ja digitalisoituminen sekä muuttuneet kulutustarpeet ovat tehneet
muutoksesta väistämättömän. Uudenlaisessa taloudessa taiteelle ja kulttuurille
avautuu uusia ovia, toisaalta taiteelle ja kulttuurille ominaista luovaa ajattelua ja
toimintamalleja hyödynnetään kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Haastattelupu-
heessa keskeistä onkin monialaisuuden vaade: luovassa taloudessa toimialarajat
menettävät merkitystään.

Olennaista on, että haastateltavat tarkastelevat yhteiskuntamallin muutosta en-
nen muuta kansantalouden ja talouskasvun kannalta: puhe taiteen, kulttuurin ja
luovuuden merkityksistä yhdistyy haastattelupuheessa näkemyksiin talouden
kasvusta. Myös teoreettisen kirjallisuuden mukaan luovan talouden keskiössä on

ajatus inhimillisen luovuuden taloudellisesta hyödyntämisestä. Oleellista ja ongelmallista on kuitenkin talouden määräävä rooli. Taiteen, kulttuurin ja luovuuden suhde ei ole haastatteluaineistossa ristiriidaton, vaan siihen sisältyy jännitteitä ja tietynlaista pakkoa. Talous näyttäytyykin haastattelupuheessa inhimillistä luovuutta ohjaavana tekijänä.

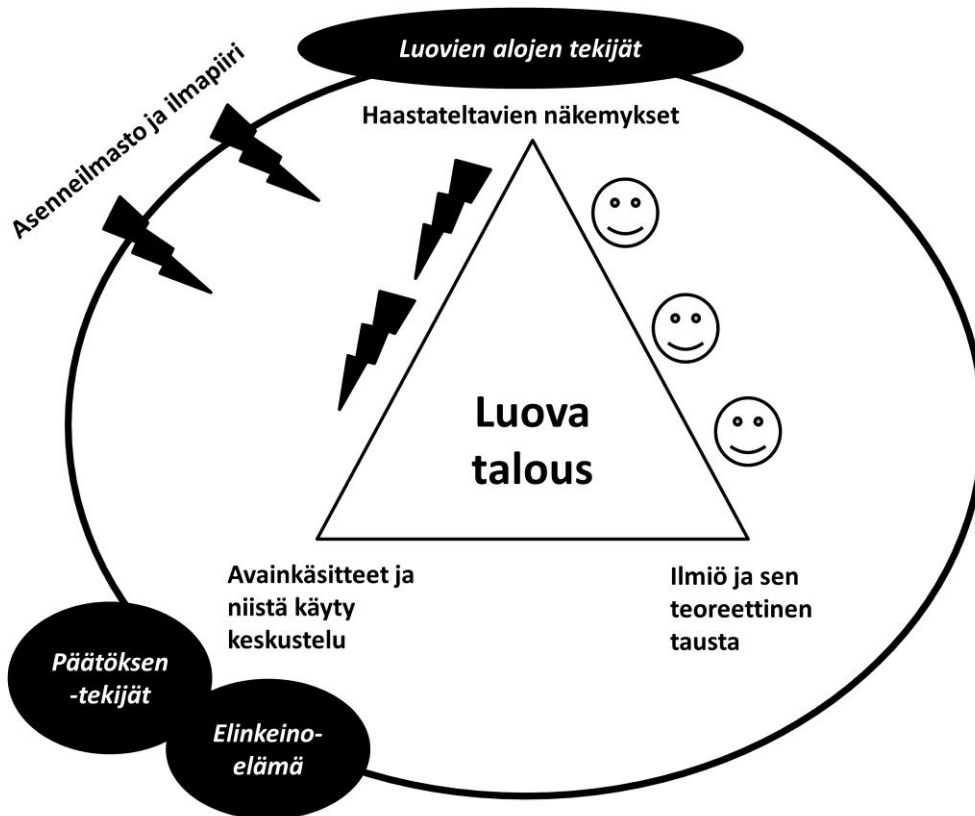
Suhtautuminen luovan talouden avainkäsitteisiin ja niistä käytyyn keskusteluun on haastatteluaineistossa hämmentynyt ja avoimen kriittinen. Haastatteluaineistossa vallitsee sekaannus luovan talouden avainkäsitteistä. Toisaalta haastateltavat viittaavat noiden käsitteiden keinotekoisuuteen. Oleellista on, että käsitteet ja niistä käyty keskustelu yhdistyvät haastattelupuheessa yhteiskunnallisiin päätöksentekijöihin. Melko kriittisin äänenpainoin haastateltavat vahvistavat, että luova talous käsitteineen kuuluu yhteiskunnallisten eliittien sanavarastoon. Kiinnostavaa on, että kriittisyys luovan talouden avainkäsitteitä kohtaan liittyy haastattelupuheessa niiden käyttötapoihin: luova talous termistöineen yhdistyy haastattelupuheessa hallintokoneiston katteettomaan puheeseen luovuuden uusista merkityksistä. Byrokraattinen ja kankea hallintokoneisto näyttäytyykin haastatteluaineistossa lopulta luovuuden pahimpana uhkana. Paradoksaalisesti se pyrkii rakentamaan ja kontrolloimaan luovan talouden ilmiötä ylhäältä käsin.

Luova talous merkitsee entistä avoimempaa yhteistyötä yhteiskunnan eri sektorien ja toimialojen välillä: luovassa taloudessa taide ja kulttuuri, elinkeinoelämä sekä ympäröivä yhteiskunta toimivat arvostavassa, eri osapuolia kunnioittavassa yhteistyössä. Haastatteluaineistossa esiin noussut talouden ja hallintovallan hallitseva tai määräävä luonne eivät aseta hyviä edellytyksiä tällaisen yhteistyön muodostumiselle. Yhteiskunnan, talouden sekä taiteen ja kulttuurin yhteistyön syentyessä tulisi kunnioittaa yhteistyön osapuolten itseisarvoisuutta ja välttää pakkoliittoja. Taide, kulttuuri ja inhimillinen luovuus ovat itseisarvoista toimintaa, eikä niitä tulisi pakottaa välineeksi tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhteistyö on kuitenkin aina sen osapuolten summa. On huomautettava, että myöskään luovien toimialojen sektoria edustavat haastateltavat eivät näytä esimerkkiä avoimesta ja arvostavasta yhteistyökulttuurista. Kuten tarkastellessani kotimais-

ta luovan talouden ekosysteemiä kävikin ilmi, luovan talouden tiellä on erityisesti asenneilmastoon ja vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä.

Työni tavoitteena oli tarkastella luovaa taloutta käsitekolmion avulla. Haastatteleluaineiston perusteella käsitekolmion huippu eli haastateltavien tavat käsittää luovaa taloutta ja oikea kanta eli luovan talouden ilmiön teoreettinen tausta ja siihen liittyvät havaintotodellisuuden ilmiöt vastaavat hyvin toisiaan. Käsitekolmion vasen kanta kuitenkin ontuu: haastateltavien suhtautuminen luovan talouden avainkäsitteisiin ja niistä käytyyn keskusteluun on hyvinkin kriittinen. Kolmion ta heiluttaa myös sitä ympäröivä ekosysteemi, kotimainen asenneilmasto ja keskustelukulttuuri. Käsitekolmion kautta tarkasteltuna luova talous vaatisikin ennen muuta toimia sen keskeisten käsitteiden ja eri toimijaryhmien välisen vuoropuhelun avaamiseksi.

Luovan talouden käsitekolmio haastatteluaineiston perusteella

Selvää on, että tilanteen purkamiseksi vaadittaisiin avoimempaa vuorovaikutusta – ennakkoluulotonta keskustelua eri toimijoiden välillä itse asiasta termien takana. Juhlapuheiden, strategioiden ja työryhmien sijaan vaaditaankin mielestäni kansalaisrohkeutta: avarakatseisuutta ja ennakkoluulottomuutta ylittää perinteisiä toimiala- tai sektorirajoja omassa toiminnassa. Tässä kohdin myös oma työni antaa aiheen jatkotutkimukselle. Olen työssäni haastatellut luovien alojen parissa työskenteleviä henkilöitä. Miltä ilmiö näyttäisi, jos keskusteluun olisi otettu mukaan esimerkiksi elinkeinoelämän edustajia muilta toimialoilta? Luovan talouden ilmiössä on kyse perinteisten siilojen purkamisesta. Tällaista raja-aitojen ylittämistä olisin voinut myös itse tarkemmin pohtia haastateltaviani valitessani. Toisaalta tarkastellessani haastateltavieni näkemyksiä teoreettisten näkemysten ja havaintotodellisuutemme ilmiöiden rinnalla, olen liikkunut erilaisten tiedon tasojen välillä ja tuottanut uudenlaista tietoa tarkastelemastani luovan talouden ilmiöstä.

Avoimen toimiala- ja sektorirajoja ylittävän keskustelun ohella tarvittaisiin teollista tutkimustyötä luovaan talouteen liittyvien keskeisten käsitteiden määrittelemiseksi. Epäselvyys peruskäsitteistä tekee yhteisen ymmärryksen syntymisestä haasteellista. Kuten omassa työssäni olen saanut huomata, on vaikeaa päästä ilmiöön käsiksi, kun samasta asiasta puhutaan myös teoreettisessa kirjallisuudessa, monin eri tavoin. Systemaattinen tiedontuotanto lisää eri osapuolten ymmärrystä luovan talouden ilmiöstä ja tuottaa myös yhteisiä määreitä ja käsitteitä tuon ymmärryksen muodostamiseen.

Omalla työlläni olen ottanut osaa tähän tiedontuotantoon ja tuottanut uutta tietoa luovasta taloudesta ja siihen liittyvistä avainkäsitteistä. Sain myös kokea tiedontuotannon merkityksen käytännössä, kun käsitteisiin liittyvä ymmärryksen kasvoi vaihe vaiheelta yhdessä työn kanssa. Jälkikäteen olisinkin halunnut palata erityisesti haastattelurungon laatimiseen. Käsitteenmäärittelyn ohella tiedontuotannon tulisi kuitenkin mielestäni keskittyä myös ilmiön avaamiseen käytännön tasolla: teoreettisten käsitteiden ja määrittelyjen rinnalle vaaditaan havainnollistavia esimerkkejä. Olen työssäni tarkastellut luovaa taloutta melko teoreettisella tasolla. Jatkossa minua kiinnostaisi lähestyä ilmiötä hieman konkreettisemmin, ja tutkia miten taiteelle ja kulttuurille ominaisia ajattelu- ja toimintatapoja on esimerkiksi sovellettu jossakin perinteisen teollisuuden alan yrityksessä. Tällöin pääsisin ehkä konkreettisimmin tarkastelemaan luovan osaamiseen soveltamiseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia.

Kaiken kaikkiaan työni perusteella vaikuttaa siltä, että luova talous on Suomessa vielä ”lapsen kengissä”. Muutos, siirtymä kohti uudenlaista yhteiskuntamallia, jossa inhimillisellä luovuudella on erityinen merkitys, on haastatteluaineistossa vahvasti läsnä. Kuten edellä olen tuonut esiin, tuolle muutoksen tulkinnalle ominaiseen ajatukseen yhteiskunnan, talouden sekä kulttuurin ja taiteen sfäärien lähentymisestä liittyy kuitenkin haastatteluaineistossa merkittäviä ristiriitoja ja jännitteitä. On mielenkiintoista, että vaikka suurin osa haastateltavista edustaa eksplisiittisesti taiteen ja kulttuurin piiriä, on eri sfäärien välinen jännitteisyys jo sisäänrakennettu aineistoon itseensä. Mielestäni haastatteluaineisto osoittaakin,

kuinka erillisiä yhteiskunnan, talouden sekä taiteen ja kulttuurin sfäärit vielä yhteiskunnassamme ovat. Luova talous tarkoittaa lopulta ymmärtämämme sosiaalisen todellisuuden uudelleen rakentumista. Haastatteluaineisto kuvaa tuohon uudelleen järjestymiseen liittyviä haasteita: yhteiskunnan, talouden sekä kulttuurin ja taiteen tasa-arvoinen ja arvostava yhteistyö vaatii muutosta niissä tavoissa, joilla me niitä ymmärrämme ja arvotamme. Luovassa taloudessa kulttuuri ja taide eivät ole vain ihailtavia objekteja, vaan aktiivisia subjekteja sosiaalisen elämän keskiössä. Tällöin taide ja kulttuuri tulisi ymmärtää itseisarvoisena toimintana, ei välineenä taloudellisen kasvun tai kilpailukyvyn edistämiseen.

Haasteellisuuden sijaan muutos tulisi nähdä mahdollisuutena. Olen työssäni pyrkinyt ymmärtämään luovan talouden ilmiötä teoreettisen tutkimuskirjallisuuden ja empiirisen haastatteluaineiston avulla. Lopulta kysymys siitä, onko yhteiskuntamme todella siirtymässä luovaan talouteen, on mielestäni toisarvoinen. Oleellista on, että tuohon muutokseen liittyvä keskustelu tekee näkyväksi käsityksiä ja arvoja, jotka vaikuttavat sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Samalla se tarjoaa mahdollisuuden noiden käsitysten ja arvojen kriittiseen tarkasteluun. Kuten työni osoittaa, erityisen tarpeellista olisi talouden roolin ja merkityksen kyseenalaistaminen. Yhteiskunnallinen muutos tarkoittaa muutosta sen jäsenien toiminnan tavoissa. Pro gradu -työlläni haluan kannustaa jokaista katsomaan ympärilleen ja ajattelemaan ja toimimaan luovasti uudella tavalla.

Liitteet

Liite 1

Teemahaastattelun runko

Taustatiedot

Nimi
Titteli
Toimenkuva
Organisaatio/yritys
Viittauskäytäntö

Luovuuden merkitykset ja siihen liittyvät odotukset (strateginen luovuus)

1. Miten ymmärrät luovuuden? Mitä luovuus sinulle tarkoittaa?
2. Mikä on luovuuden merkitys ja rooli omassa elämässäsi?
3. Entä yhteiskunnassa laajemmin?
 - Onko luovuuden rooli yhteiskunnassamme jotenkin muuttunut? Miten?
4. Mihin luovuutta tarvitaan? Mihin sitä voidaan käyttää?

Luovuuden toimintaedellytykset ja suhde talouteen

5. Onko luovuudella erityisiä toimintaedellytyksiä? Millaisia?
6. Tulisiko yhteiskunnan tukea luovuutta? Miten?
7. Tulisiko luovuutta tukea enemmän yksityisten tahojen kuten yritysten taholta?
8. Onko luovan talouden käsite sinulle tuttu?
 - Mitä ajatuksia käsite sinussa herättää?
 - Mitä luova talous mielestäsi tarkoittaa?
 - Millaisia vaikutuksia luovuuden ja muiden toimialojen yhä tiiviimmällä yhteistyöllä voisi olla?
9. Sopivatko luovuus ja liiketoiminta mielestäsi yhteen?
 - Mitä ajattelet luovuuden tuotteistamisesta?

- Tuleeko luovuutta mielestäsi hyödyntää kaupallisessa mielessä? Miksi?

Suomalainen luovuus

10. Millainen ympäristö Suomi on luovuudelle (puitteet, ilmapiiri jne.)?
 - Kannustaako suomalainen yhteiskunta luovuuteen?
11. Mitä ja millaista on suomalainen luovuus? Erityispiirteet?
 - Voitko mainita jotain hyviä case-esimerkkejä suomalaisesta luovuudesta.
12. Mikä merkitys luovuudella on Suomelle nyt ja tulevaisuudessa?

Vuoropuhelu luovilla aloilla

13. Miten arvioisit vuoropuhelua luovien alojen eri toimijoiden (kehittäjät, päättäjät, asiantuntijat ja tutkijat, kouluttajat, tekijät) välillä?
14. Tulisiko vuoropuhelua eri toimijoiden välillä kehittää? Miten?
15. Ovatko luovien alojen eri toimijat yhteisellä asialla? Ovatko ajatukset luovien alojen kehittämisestä ja tulevaisuudesta (tavoitteet) yhteisiä?
16. Onko joitain tahoja, joiden näkemysten koet erityisesti olevan ristiriidassa omiesi kanssa?

Lähdeluettelo

Painetut lähteet

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Alasuutari, Pertti 1994. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.

Bruun, Otto, Eskelinen, Teppo, Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna 2009. Imateriaalitalous: Kapitalismin uusin muoto. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Cantell 2001 Mittaamaton kulttuuri? Teoksessa Riukulehto Sulevi (toim.) Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena kustannus Oy, 52-61.

Castells, Manuel 1996. The rise of the network society. Cambridge (Mass.) : Blackwell.

Darsø, Lotte 2004. Artful Creation: Learning-tales of arts-in-business. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Drucker, Peter 1969. The Age of Discontinuity: Guidelines to our changing society. New York: Harper & Row.

Du Gay, Paul & Pryke, Michael 2002. Cultural economy: Cultural analysis and commercial life. London: SAGE Publications.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fiske, John 1992. Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimukseen. Suom. Pietilä, Veikko, Suikkanen, Risto & Uusitupa, Timo. Tampere: Vastapaino.

Florida, Richard 2002. The Rise of the Creative Class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Basic Books.

Hautamäki, Irmeli 1999. Kulttuuriteollisuus ja sen kritiikki Adornon mukaan. Teoksessa Koivunen, Hannele & Kotro, Tanja (toim.) Kulttuuriteollisuus. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja nro 214. Helsinki: Edita. 27-40.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) 2006. Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Heiskala, Risto 2006. Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisten mallien muutokset: kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 202-217.

Hesmondhalgh, David 2002. The Cultural Industries. London: SAGE Publications.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Howkins, John 2001. The Creative Economy: How people make money from ideas. London: Penguin Books.

Howkins, John 2007. The Creative Economy: How people make money from ideas. Updated edition. London: Penguin Books.

Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik 2003. Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino.

Ilmonen, Kari 2010. Muuan diskurssi-analyysi: Esimerkkinä Chydenius-instituttin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 127-142.

Inkinen, Sam 2006. Homo creativus. Havaintoja eräistä aikalaiskäsitteistä sekä luovuuden mysteeristä. Teoksessa Inkinen, Sam, Karkulehto, Sanna, Mäenpää, Marjo & Timonen, Eija (toim.) Minne matka, luova talous? Jyväskylä: Gummerus, 15-51.

Inkinen, Sam, Karkulehto, Sanna, Mäenpää, Marjo & Timonen, Eija (toim.) 2006. Minne matka, luova talous? Jyväskylä: Gummerus.

Jensen, Rolf 1999. The dream society: How the coming shift from information to imagination will transform your business. New York: McGraw-Hill.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1996. Merkitykset ja vuorovaikutus: Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Joutsenvirta, Maria 2009. Kulttuuriosaaminen yrityksen eettisenä voimavarana. Teoksessa Uusitalo, Liisa & Joutsenvirta, Maria Kulttuuriosaaminen: Tietotalouden taitolaji. Helsinki: Gaudeamus, 19-43.

Kainulainen, Kimmo 2012. Luovat alat ja Venäjä-yhteistyö: Näköaloja Itä-Suomesta. Luovan Suomen julkaisuja 6. Helsinki: Luova Suomi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Pienyrityskeskus.

Kari, Anna (toim.) 2011. Creative economy and beyond: Insights from Finland. Helsinki: Luova Suomi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Pienyrityskeskus.

Kantola, Anu 2006. Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 156-178.

Karvonen, Erkki 1999. Elämää mielikuvayhteiskunnassa: Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.

Karkulehto, Sanna & Virta, Ann-Mari 2006. Johtamisesta mahdollistamiseen: Muuttunut yhteiskunta, luovat toimialat ja uudet johtamismallit. Teoksessa Inkinen, Sam, Karkulehto, Sanna, Mäenpää, Marjo & Timonen, Eija (toim.) Minne matka, luova talous? Jyväskylä: Gummerus, 139-164.

Koivunen, Hannele & Kotro, Tanja (toim.) 1999. Kulttuuriteollisuus. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja nro 214. Helsinki: Edita.

Lash, Scott & Urry John 1994. Economies of Signs & Space. London: SAGE Publications.

Lehtonen, Mikko 1999. Vuohet, lampaat ja paimenet: Korkea ja populaari kulttuuri myöhäismodernissa maailmassa. Teoksessa Koivunen, Hannele & Kotro, Tanja (toim.) Kulttuuriteollisuus. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja nro 214. Helsinki: Edita, 11-26.

Leppihalme, Ilmari 2006. "Käsite koetukselle?" Sisältöliiketoiminta-alan käsitteiden kriittistä reflektointia. Teoksessa Inkinen, Sam, Karkulehto, Sanna, Mäenpää, Marjo & Timonen, Eija (toim.) Minne matka, luova talous? Jyväskylä: Gummerus, 53-74.

McLuhan, Marshall 1962. Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. London: Routledge.

McLuhan, Marshall 1964. Understanding Media: The Extensions Of Man. New York: Signet book.

Miles, M. B. & Huberman, A. M. 1994. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Toinen painos. London: Sage.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-69.

Niinikoski, Marja-Liisa & Sibeliuss, Kaisa (toim.) 1999. Kulttuuribusiness. Helsinki: WSOY.

O'Connor, Justin 1999. Julkinen ja yksityinen kulttuuriteollisuudessa. Teoksessa Niinikoski, Marja-Liisa & Sibelius, Kaisa (toim.) Kulttuuribusiness. Helsinki: WSOY, 12-29.

Riukulehto Sulevi (toim.) 2001. Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.

Suntola, Silja 2011. Teoksessa Kari, Anna (toim.) Creative economy and beyond: Insights from Finland. Helsinki: Luova Suomi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Pienyrityskeskus.

Suonuuti, Heidi 2006. Sanastotyön opas. Suom. Suhonen, Sirpa. Helsinki: Sanastokeskus.

Tarjanne, Petra 2011. Teoksessa Kari, Anna (toim.) Creative economy and beyond: Insights from Finland. Helsinki: Luova Suomi Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Pienyrityskeskus.

Uusitalo, Liisa 1999. Kulttuurin markkinat. Teoksessa Koivunen, Hannele & Kotro, Tanja (toim.) Kulttuuriteollisuus. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja nro 214. Helsinki: Edita, 131-144.

Uusitalo, Liisa & Joutsenvirta, Maria 2009. Kulttuuriosaaminen: Tietotalouden taitolaji. Helsinki: Gaudeamus.

Wilenius, Markku 2004. Luovaan talouteen: Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja nro 266. Helsinki: Edita.

Elektroniset lähteet

Hautamäki, Antti 2009. Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Teoksessa Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 6-25. [www-dokumentti]
<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf>>. Viitattu 10.4.2012.

Hermia Oy 2010. Fact Sheets – Luovat alat. Tampere. [www-dokumentti]
<http://www.tem.fi/files/28595/FactSheets_Luovat_alat_2010-3.pdf> Viitattu 1.3.2012.

Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007. Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. KTM julkaisuja 2007:10. [www-dokumentti]
<http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf>. Viitattu 18.5.2012.

Mäkirintala, Eija 2009. Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen yritysten kilpailukyvyn vahvistamisessa. Luovan Suomen julkaisuja 1. Helsinki: Luova Suomi /

Cupore. [www-dokumentti]
<http://www.luovasuomi.fi/file_attachment/get/Taidetaustainen_osaaminen_Makirintala_final_291009.pdf?attachment_id=39>. Viitattu 18.5.2012.

O'Connor, Justin 2010. The cultural and creative industries: A literature review [2nd ed.]. Queensland University of Technology. Creativity, Culture and Education Series. [www-dokumentti]
<http://eprints.qut.edu.au/43835/1/Literature_review_second_edition.pdf>. Viitattu 10.3.2012.

Opetusministeriö 2009. Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30. [www-dokumentti]
<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf>>. Viitattu 10.4.2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011. Kulttuuritoimijoiden, luovan talouden ja opetuspalvelutuotannon toimintaedellytykset Suomessa alueittain. Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyyseja 2011:1. [www-dokumentti]
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/politiikkaanalyysi_2011_1.pdf?lang=fi>. Viitattu 20.5.2012.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. [www-dokumentti]
<<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>>. Viitattu 10.4.2012.

Ståhle, Pirjo, Sotarauta, Markku & Pöyhönen, Aino 2004. Innovatiivisten ympäristöjen ja organisaatioiden johtaminen. Tulevaisuusvaliokunta Teknologian arvioinniteja 19. Eduskunnan kanslian julkaisu 6/2004. [www-dokumentti]
<[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${APPL}=erekj&\\${BASE}=erekj&\\${THWIDS}=0.11/1313069831_54414&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${APPL}=erekj&${BASE}=erekj&${THWIDS}=0.11/1313069831_54414&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)> Viitattu 11.8.2011.

Taalas, Saara 2009. Kohti hybriditalouden haastetta: Keskustelua luovasta taloudesta Suomessa. Selvitysraportti. Työ- ja elinkeinoministeriö. [www-dokumentti]
<http://www.tem.fi/files/25458/TEM_Saara_L._Taalas_selvitys_Kohti_hybriditalouden_haastetta_101209.pdf>. Viitattu 10.4.2012.

Tarjanne, Petra, Jokinen, Juho, Ylätaalo, Riitta, Lamberg, Irmeli, Möller, Marianne & Toiskallio Marianne (toim.). Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä. Loppuraportti työ- ja elinkeinoministeriön strategisesta hankkeesta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 35/2011. Edita Publishing Oy. [www-dokumentti] <http://www.tem.fi/files/30750/35_luovan_talouden_netti.pdf> Viitattu 10.4.2012.

Elektroniset artikkelit

ComScore 2008. Social Networking Explodes Worldwide as Sites Increase their Focus on Cultural Relevance. ComScore 12.8.2008. [www-dokumentti]

<http://www.comscore.com/Press_Events/Press_Releases/2008/08/Social_Networking_World_Wide>. Viitattu 25.5.2012.

Coy, Peter 2000. The Creative Economy. Business Week Online 28.8. [www-dokumentti] <http://www.businessweek.com/2000/00_35/b3696002.htm>. Viitattu 1.12.2011.

Facebookin osake laski roimasti toisena pörssipäivänä 2012. Helsingin Sanomat 21.5.2012. [www-dokumentti]
<<http://www.hs.fi/talous/Facebookin+osake+laski+roimasti+toisena+p%C3%B6rssip%C3%A4iv%C3%A4n%C3%A4+/a1305567071697>>. Viitattu 25.5.2012.

HOK-Elanto ja WDC 2012: Hyvällä maulla on muotonsa 2011. HOK-Elanto 28.9.2011. [www-dokumentti] <<http://www.hok-elanto.fi/index.php?id=7467>>. Viitattu 20.5.2012.

Katainen, Jyrki 2011. Valtiovallan tervehdys Helsingin musiikkitalon avajaisjuhlassa 31.8.2011. [www-dokumentti]
<<http://vnk.fi/ajankohtaista/puheet/puhe/fi.jsp?oid=336368>>. Viitattu 25.5.2012.

Verkkosivustot

Agma ry:n verkkosivut. [www-dokumentti] <<http://agma.fi/sillanrakentajat>> Viitattu 1.8.2012.

Arabianrannan alueen verkkosivut. [www-dokumentti]
<<http://www.arabianranta.fi/info/>>. Viitattu 1.4.2012.

Sanomalehtiartikkelit

Vaikea taival kohti palvelevaa teollisuutta 2012. Helsingin Sanomat 10.2: A Pääkirjoitukset.